

**ИНСОН МАНФААТИ, ҲУҚУҚ ВА ЭРКИНЛИКЛАРИНИ
ТАЪМИНЛАШ, ҲАЁТИМИЗНИНГ ЯНАДА ЭРКИН ВА
ОБОД БЎЛИШИГА ЭРИШИШ — БИЗНИНГ БОШ
МАҚСАДИМИЗДИР**

**Президент Ислам Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси
Конституциясининг 20 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги
маърузасини ўрганиш бўйича**

ЎҚУВ ҚЎЛЛАНМА

УДК: 323[✓](075) 8 /
КБК 66.3(59)
И 60

Инсон манфаати, ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, ҳаётимизнинг янада эркин ва обод бўлишига эришиш — бизнинг бош мақсадимиздир. Президент Ислом Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 20 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузасини ўрганиш бўйича ўқув қўлланма. — Тошкент: „O‘qituvchi“ НМИУ 2013. —128 б.

Нашр учун масъул ижодий гуруҳ:

М. КОМИЛОВ, А. БЕКМУРОДОВ, У. ҒАФУРОВ, Ш. МУСТАҒАҚУЛОВ

Тақризчилар:

Қ. ҚУРАНБОЕВ — сиёсий фанлар доктори, профессор;
Қ. ЭРГАШЕВ — тарих фанлари доктори, профессор.

Ушбу ўқув қўлланма Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг 2012 йил 7 декабрда мамлакатимиз Конституцияси қабул қилинганининг 20 йиллигига бағишланган тантанали маросимда сўзлаган маърузасини ўрганиш, унда баён қилинган энг муҳим устувор йўналишлар, назарий ва амалий аҳамиятга молик дастурий фикр-ғоялар, хулосалар ҳамда „Обод турмуш йили“ деб эълон қилинган 2013 йилда халқимиз, жамиятимиз олдида турган долзарб вазифаларнинг маъно-мазмунини ёритиш, тарғиб этиш мақсадида тайёрланган бўлиб, таълим тизимининг барча босқичларида фаолият кўрсатаётган ўқитувчи-профессорлар, илмий ходимлар, талаба-ўқувчилар, кенг жамоатчилик учун мўлжалланган.

Ўқув қўлланма Олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими ўқув-методик бирлашмалари фаолиятини мувофиқлаштирувчи кенгашнинг 2012 йил 25 декабрдаги 4-сонли мажлиси қарорига мувофиқ нашрга тавсия этилган.

КИРИШ

Биз бугун тарихий бир даврда — халқимиз ўз олдига эзгу ва улуг мақсадлар қўйиб, тинч-осойишта ҳаёт кечираётган, ўз кучи ва имкониятларига таяниб, демократик давлат ва фуқаролик жамияти қуриш йўлида улкан натижаларни қўлга киритаётган бир замонда яшамоқдамиз. Мамлакатимиз қиёфаси, халқимизнинг ҳаёт тарзи изчил юксалиб, яхшиланиб бормоқда. Истиқлолимизнинг дастлабки кунларидан бошлаб танлаб олинган, тараққиётнинг „Ўзбек модели“ деган ном билан дунёда эътироф этилган миллий ривожланиш йўлимизнинг амалий самаралари бугунги кунда ҳаётимизнинг барча соҳа ва тармоқларида яққол кўзга ташланмоқда.

Президентимиз Ислом Каримовнинг 2012 йилнинг 7 декабрь куни „Ўзбекистон“ халқаро анжуманлар саройида Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилтинганининг 20 йиллигига бағишланган тантанали маросимда сўзлаган **„Инсон манфаати, ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, ҳаётимизнинг янада эркин ва обод бўлишига эришиш — бизнинг бош мақсадимиздир“** мавзусидаги маърузасида ана шу ютуқ ва улкан натижаларнинг сабаб ва омиллари ҳар томонлама чуқур таҳлил этиб берилди.

Давлатимиз раҳбари мамлакатимизда истиқлол йилларида демократик ҳуқуқий давлат, фуқаролик жамияти барпо этиш йўлида эришилаётган барча ютуқ ва марралар, ҳаётимизга янги мазмун бағишлаётган кенг қўламли ислохотлар замирида Конституциямизда мустаҳкамланган меъёр ва қоидалар, асосий тамойиллар мужассам эканини алоҳида таъкидлади. Маърузада Ўзбекистон 1991 йил 31 августда ўз мустақиллигини қўлга киритганидан сўнг умрини ўтаб бўлган эски маъмурий-буйруқбозлик, режали-тақсимот тизимидан воз кечиб, халқимизнинг орзу-интилишларига мос тараққиёт йўлини танлаб олгани ва бу йўл нақадар тўғри ва ҳаётий асосга эга эканлиги ҳозирги кунда ҳар томонлама тасдиғини топаётганига алоҳида эътибор қаратилди.

Ҳақиқатан ҳам, бугун босиб ўтилган ана шу йўл, унинг асосида эришилган ютуқ ва натижаларга ҳолисона баҳо бериб, айтиш мумкинки, юртимизда ўз вақтида ислохотларнинг „шок терапияси“ усулидан қатъий воз кечилиб, тадрижий тараққиёт йўли танлаб олингани туфайли халқимизни оғир оқибатларга олиб келиши мумкин бўлган иқтисодий ва ижтимоий тўфонлардан асраб қолишга муваффақ бўлинганини ҳаётнинг ўзи қўплаб мисолларда исботламоқда. Масалан, эл-юртимиз ўтган даврда барча жабҳаларда юқори ўсиш суръатларига эришмоқда, жамиятимизда иқтисодий, ижтимоий, сиёсий барқарорлик, унинг маънавий-маърифий негизлари мустаҳкамланмоқда, ҳаётимизда амалга оширилаётган улкан янгиликлар ва ўзгаришлар, мамлакатни модернизация қилиш йўлидаги дадил қадамларимиз дунё жамоатчилиги, нуфузли халқаро ташкилотлар томонидан юқори баҳоланмоқда.

Ана шундай ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий ўзгаришларнинг мантиқий натижаси сифатида аҳоли жон бошига тўғри келадиган ялпи ички маҳсулот ҳажми, халқимиз ҳаёт даражаси ва турмуш маданиятининг узлуксиз равишда ўсиб бориши туфайли оналар ўлими 3,1 баробар, болалар ўлими 3,2 баробар камайди, эркакларнинг ўртача умр кўриш даражаси 67 ёшдан 73 ёшга, аёллар ўртасида эса 75 ёшга етди. Ялпи ички маҳсулотнинг ўсиш суръатлари, ҳатто жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози давом этаётган мураккаб шароитда ҳам, 8 фоиздан кам бўлмаган даражада сақланиб қолмоқда. Ўзбекистоннинг ташқи қарзи қўпаймасдан, мақбул даражада турибди. Буларнинг барчаси мамлакатимиз

тараққиёт моделининг нақадар тўғри, ҳаётий ва самарали эканини кўрсатадиган рақам ва далилларнинг бир қисми, холос.

Юртбошимиз маърузасида таъкидланганидек, „собиқ Иттифоқ таркибида Ўзбекистон ўз салоҳияти ва аҳолисининг ҳаёт даражаси бўйича энг қолоқ республикалардан бири бўлиб, бугунги кунда демократик янгиланиш ва тараққиёт йўлидан қатъий қадамлар босиб бораётган, куч-қудрати тобора юксалиб, замонавий кўп тармоқли иқтисодиётга эга бўлган, ўз халқининг фаровонлигини оширишга қодир мамлакатга айланиб бораётгани мисолида бу фикрнинг яққол тасдиғини кўриш мумкин.

Ўтган даврда бизнинг қандай оғир қийинчиликлар, муаммо, таҳдид ва синовларни енгиб ўтишимизга тўғри келгани ҳаммамизга яхши маълум. Лекин буларнинг барчасига қарамасдан, Ўзбекистон иқтисодиёти йигирма йил давомида 3,5 баробардан зиёд ўсди. Агарки, шу даврда мамлакатимиз аҳолиси қарийб 9 миллион кишига кўпайиб, 30 миллионга яқинлашиб бораётганини инобатга оладиган бўлсак, ўтган вақт мобайнида ялпи ички маҳсулотнинг жон бошига 2,5 баробар ошганининг ўзи кўп нарсадан далolat беради“¹.

Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, Президентимиз маърузаси уч қисмдан иборат. Унинг биринчи қисмида Конституциямизнинг мустақил тараққиёт йўлидаги сиёсий-стратегик аҳамияти, мустақил Ўзбекистон давлатининг оёққа туриши ва шаклланишидаги беқиёс роли ва таъсири, мамлакатимизнинг бугунги ва эртанги ривожланиш йўлини замон талаблари асосида янада такомиллаштириш борасида ҳаётнинг ўзи олдимизга қўяётган вазифалар атрофича таҳлил этилиб, зарур хулосалар чиқарилган.

Маърузанинг иккинчи қисмида 2012 йилни мамлакатимизда „Мустақкам оила йили“ деб эълон қилишдан кўзланган мақсад-муддаолар ҳамда уларни амалга ошириш бўйича бир йил давомида қилинган кенг миқёсдаги ишлар қисқача таҳлил этилиб ва баҳоланиб, Ўзбекистонда инсон манфаатларини таъминлаш, аҳолининг ҳаёт сифатини ошириш бўйича олиб борилаётган ислоҳотларнинг маъно-мазмунини, аҳамияти мисоллар, рақамлар асосида очиб берилган.

Маърузанинг учинчи қисмида мамлакатимизда 2013 йилга „Обод турмуш йили“ деб ном берилшдан кўзланган мақсад, бунинг моҳияти ва аҳамияти, мазкур йил бўйича қабул қилинадиган давлат дастурининг асосий устувор йўналишлари ҳамда уларни амалга ошириш йўл-йўриқлари, бу борада аҳолининг турли қатламлари, бутун жамиятимизнинг олдида турган долзарб вазифалар кенг таҳлил этилиб, ғоят муҳим фикр ҳамда хулосалар илгари сурилган. Таъкидлаш керакки, маърузада узоқ муддатли стратегик мақсадларимиз — дунёдаги замонавий ривожланган давлатлар қаторига кириш, иқтисодиётимизнинг барқарор ўсиш суръатларини янада ошириш, халқимизнинг ҳаёт сифати ва даражасини юксалтириш, жаҳон ҳамжамиятидан муносиб ўрин эгаллаш борасида эришилган марраларга ҳолисона баҳо берилиб, давлатимиз ва жамиятимиз ҳаётида демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш, фуқаролик жамиятини ривожлантириш бўйича олдимизда турган энг муҳим устувор вазифалар аниқ-равшан белгилаб берилди. Шу билан бирга, мамлакатимизни ислоҳ этиш ва демократлаштириш жараёни ҳеч қачон ортга қайтмайдиган қатъий ва изчил тус олгани, одамларнинг сиёсий ва фуқаролик фаоллиги ошаётгани, онгу тафаккури юксалиб, Ватан тақдирига дахлдорлик туйғуси, эртанги кунга ишончи ортиб бораётгани алоҳида таъкидланди.

Маълумки, 2010 йил ноябрь ойида Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисида мамлакатимизда демократик ислоҳотларни янада чуқурлашти-

---

¹ Инсон манфаати, ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, ҳаётимизнинг янада эркин ва обод бўлишига эришиш — бизнинг бош мақсадимиздир. Президент Ислам Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 20 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. — „Халқ сўзи“ газетаси, 2012 йил 8 декабрь.

риш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси қабул қилинган эди. Маърузада мазкур концепция Ўзбекистон мустақиллигининг биринчи кунларидан бошланган демократик янгиланиш ва модернизация жараёнларининг мантиқий ва қонуний давоми экани қайд этилиб, концепцияда кўзда тутилган 50 дан зиёд қонун ва ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлар лойиҳаларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш дастури бўйича парламент томонидан 12 та қонун қабул қилиниб, 30 дан ортиқ қонун лойиҳаси эса кўриб чиқиш ва муҳокама этиш босқичида тургани таъкидланди. Маърузанинг биринчи қисмида „демократия“, „қонун устуворлиги“, „глобал ва минтақавий хавфсизлик“ каби фундаментал тушунчалар бўйича ҳам принципиал янги фикр ва қарашлар илгари сурилди.

Маърузанинг иккинчи қисмида аввало 2012 йил — „Мустақкам оила йили“ да оилаларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш, ёшларни камол топтиришнинг ҳуқуқий асосларини мустақкамлашга қаратилган меъёрий-ҳуқуқий базани такомиллаштириш масалаларига алоҳида эътибор берилгани юқорида айтиб ўтилди. Шунингдек, оналар ва болалар саломатлигини ҳимоя қилиш, ёш оилаларни уй-жой билан таъминлаш, ёш авлодни спортга кенг жалб этиш, ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасалари ва олий ўқув юртлари битирувчиларини иш билан таъминлаш, хотин-қизларнинг оғирини енгил қилиш борасидаги кенг кўламли ишлар, умумхалқ манфаатига дахлдор бўлган аниқ мақсадли, таъсирчан ва самарали тадбирлар тараққиётимизнинг навбатдаги босқичида ҳал қилувчи аҳамият касб этгани алоҳида таъкидлаб ўтилди.

Президентимиз Ислом Каримов томонидан кириб келаётган янги — 2013 йилни мамлакатимизда „Обод турмуш йили“ деб эълон қилиш таклифи билдирилди. Бу таклиф тантанали мажлис иштирокчилари томонидан қўллаб-қувватланди. Шундан сўнг маърузада „Обод турмуш йили“ бўйича қабул қилинадиган Давлат дастурининг энг муҳим устувор йўналишлари белгилаб берилди.

Айниқса, мамлакатимизда тинчлик-осойишталик, хавфсизликни, фуқаролар ва миллатлараро аҳиллик, ҳамжиҳатликни сақлаш ҳамда мустақкамлаш, аҳоли фаровонлигини, унинг реал даромадларини ошириш, бандлик масаласини ечиш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик, фермерлик ҳаракатини янада ривожлантириш, давлат томонидан бериладиган аниқ манзилли ижтимоий ёрдам тизимини такомиллаштириш, халқимизнинг саломатлигини ҳимоялаш, ҳаёт сифати ва даражасини юксалтириш, жамиятимизда маҳалла идорасининг нуфузини янада ошириш ҳамда хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий соҳадаги ўрни ва фаоллигини кучайтириш каби долзарб масалалар дастурда ўзининг кенг ифодасини топиши зарурлигига эътибор қаратилди.

Ҳар томонлама чуқур маъно-мазмун ва аҳамиятга эга бўлган ушбу маърузани ўқиб-ўрганиш ҳамда унда ўртага қўйилган долзарб вазифалар, концептуал фикр-ғояларни амалий фаолият учун дастуруламал қилиб олиш ўта муҳимдир. Чунки айтиш аснода Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг миллий давлатчилигимизнинг тикланиши ва ривожланишидаги беқиёс ўрни ва аҳамияти, мустақилликнинг биринчи кунларидан бошлаб ўз олдимизга қўйилган эзгу мақсадларга эришиш, яъни юртимизда ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётига асосланган демократик ҳуқуқий давлат барпо этиш, инсон, унинг манфаатлари, ҳуқуқ ва эркинликлари энг олий қадрият ҳисобланган фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг мустақкам ҳуқуқий пойдевори экани ҳақида қўшимча билим ва тасаввурларга эга бўламиз.

Бу маъруза, ўз навбатида, аҳоли, айниқса, ёш авлоднинг ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтириш, уларнинг қалбида Ватанга муҳаббат ва садоқат, келажакка ишонч туйғусини камол топтиришда ноёб манба бўлиб хизмат қилади.

Қисқача айтганда, маърузадаги ҳар бир ғоя ва хулоса муҳим илмий-методологик ва амалий қимматга эга. Унда давлатимиз раҳбари томонидан ўтган давр мобайнида амалга оширилган ишлар, қўлга киритилган ютуқ ва натижалар сарҳисоб қилиниши билан

бирга, мамлакатимизда демократик ислоҳотларни чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантиришнинг стратегик йўналишлари, навбагдаги устувор вазифалари белгилаб берилган.

Ушбу маъруза мамлакатимизни модернизация қилиш йўлини изчил давом эттириш тараққиётнинг муҳим омили эканини, истиқболдаги стратегик вазифаларнинг мазмун-моҳиятини чуқур англаш ва ўрганишда, ўзимиз учун аниқ хулосалар чиқариб олишда, ҳеч шубҳасиз, муҳим назарий ва амалий асос бўлиб хизмаг қилади. Айниқса, аҳолининг турли қатламлари орасида ташкил этиладиган ўқув машғулотлари, маънавий-маърифий тадбирлар дастури ва режаларини тузиш ҳамда уларни амалга оширишда ушбу маъруза катта аҳамият касб этади.

Таъкидлаш жоизки, маърузада белгилаб берилган устувор вазифаларни тўлиқ ва самарали амалга ошириш, энг аввало, жамиятимиз аъзолари томонидан уларнинг мазмун-моҳиятининг теран ва чуқур англаб етилишини тақозо этади. Шунга кўра, Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг тавсиясига биноан, Президентимиз Ислон Каримовнинг ушбу маърузасининг мамлакатимиз талаба ва ўқувчи ёшлари ўртасида тизимли равишда ҳар томонлама чуқур ўрганилишини таъминлаш, шу асосда мустақиллик йилларида қўлга киритилган улкан, том маънода тарихий ютуқлар ва „Обод турмуш йили“ давлат дастури доирасида режалаштирилган ишларнинг маъно-мазмунни, беқиёс аҳамияти ҳақида уларга атрофлича қўшимча илмий маълумотлар бериш мақсадида мазкур ўқув қўлланма тайёрланди. Қайд этиш керакки, қўлланмадан аҳолининг турли қатламлари ўртасида ўтказиладиган маънавий-маърифий тадбирларда, мамлакатимизда амалга оширилаётган кенг кўламли ислоҳотлар, бу борадаги давлат сиёсатининг устувор йўналишларининг мазмун-моҳиятини очиб беришга қаратилган жонли суҳбат ва мулоқотларда ҳам фойдаланиш мумкин.

Мазкур ўқув қўлланма мамлакатимиздаги етакчи олий ўқув юрларининг профессор-ўқитувчилари, илмий-педагог ходимлари томонидан тайёрланди.

1-БОБ. МУСТАҚИЛ ТАРАҚҚИЁТ ЙИЛЛАРИДА ЭРИШГАН БАРЧА ЮТУҚ ВА МАРРАЛАРИМИЗ — КОНСТИТУЦИЯМИЗНИНГ ҲАЁТБАХШ ҚУДРАТИ ВА САЛОҲИЯТИНИНГ ЯҚҚОЛ НАМОЁНИДИР

1.1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси — мустақил тараққиётимизнинг ҳуқуқий асоси

Тарихда инсоният, халқлар тақдирига таъсир қилган, тараққиётга йўл очган буюк ҳодисалар, воқеалар, кашфиётлар кўп бўлган. Шулардан бири Конституциянинг вужудга келиши, унинг давлатнинг Асосий қонуни сифатида намоён бўлишидир. Конституция фақат мавжуд ижтимоий муносабатларни тартибга солувчи ҳуқуқий нормалардан иборат бўлмай, у келажакда юзага келадиган янги муносабатларни (вазифа ва мақсадларни) ҳам тартибга солишга қаратилган ноёб ҳужжатдир. Конституция фақат ҳуқуқий ҳужжат бўлиб қолмасдан, сиёсий ҳужжат ҳамдир.

Конституция узоқ вақтлар давомида эркинлик, озодлик, фаровон турмуш учун курашда ижобий кучларнинг салбий кучлар устидан ғалабасини қонуний мустаҳкамлаган, инсон ва давлат муносабатларида мутаносибликни ўрнатган асосий ҳужжатдир. Конституция давлат бошқарувини халқ манфаатидан келиб чиқиб ташкил қилишга таъсир қилган ноёб воситадир.

Шу билан бирга, СССР деб аталган мустабид тузум даврида Конституциядан ҳақиқий аҳволни яшириш воситаси сифатида фойдаланилганини ҳам эсга олишга тўғри келади. СССР тарихида уч марта Иттифоқ Конституцияси, Ўзбекистонда ҳам уч марта Республика Конституцияси

қабул қилинган ва уларнинг қоидалари ҳақиқий аҳволни яширишга қаратилиб, энг адолатли жамият ҳақида пуч ва сохта тасаввурлар ҳосил қилар эди, холос. Бундан ташқари, мустабид тузум давридаги конституцияларда дастлаб пролетариат диктатураси (зўравонлиги) билан, кейинчалик эса умумхалқ давлати ниқоби остида большевиклар партиясининг яқка ҳукмронлиги очиқдан-очиқ мустаҳкамланган эди.

Ачинарли томони шундаки, ўзбек халқи вакилларига собиқ Иттифоқ конституцияларини ишлаб чиқиш у ёқда турсин, ҳаттоки Ўзбекистон конституцияларини ишлаб чиқишда иштирок этиш имконияти ҳам берилмаган эди. Конституциялар собиқ Марказда ишланар ва республикада ҳеч қандай ўзгартиришсиз, муҳокамасиз қабул қилинар эди.

Ўтган асрнинг 80-йиллари охирида собиқ Иттифоқ таркибидаги республикаларда ўз мустақиллиги учун курашга интилиш кучайди. Охир-оқибатда ҳар бир иттифоқдош республиканинг халқи ўз давлат мустақиллигига эришишни ўз олдига мақсад қилиб қўйди.

1989 йил июнь ойида Ислом Каримов республикамиз раҳбари сифатида иш бошлаганидан сўнг халқимиз энди эскича яшаб бўлмаслигини, бирдан-бир тўғри йўл мустақиллик эканини тушуниб етди ва муҳим сиёсий-ижтимоий воситалардан фойдаланиб,

Ўзбекистонимизнинг мустақил тараққиёт йилларида эришган барча-барча ютуқ ва марралари, унинг улкан суръатлар билан ўсиши, аввало, Конституциямизнинг ҳаётбахш қудрати ва салоҳиятини, унда мужассам бўлган принциплар, қоида ва нормаларнинг нақадар чуқур ўйлангани, ҳар томонлама мустаҳкам асосга эга эканини яққол намоён этади.

Ислом Каримов

мустақилликка эришиш йўлида амалий ҳаракатларни бошлади. Булар қаторига иттифоқ-дош республикалар орасида биринчи бўлиб бизнинг юртимизда президентлик институтининг жорий қилингани; ўзбек тилига давлат тили мақоми берилгани; Мустақиллик декларацияси қабул қилингани; янги Конституция лойиҳасини ишлаб чиқиш учун комиссия тузилгани каби бир қанча муҳим воқеаларни киритиш мумкин.

Бўлажак Конституция ўзбек халқини, Ўзбекистоннинг келажагини белгиловчи ҳужжат бўлиши, шу билан бирга, мустақилликни таъминлаши, уни сақлаб, мустаҳкамлаши керак эди.

1990 йил 20 июнда ўн иккинчи чақириқ ЎзССР Олий Советининг иккинчи сессиясида қабул қилинган Мустақиллик декларациясида Ўзбекистоннинг давлат қурилишидаги тарихий тажрибаси ва таркиб топган анъаналари, ҳар бир миллат ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқига эга экани кўрсатиб ўтилди.

Ўзбекистон халқи биринчи марта Конституция каби муҳим ҳужжатни ўзи тайёрлаш шарафига муяссар бўлди. Шу билан бирга, бу катта масъулият ҳам эди. Чунки бундай тажриба илгари бўлмаган, халқимиз орасидан ҳеч ким Конституция ишлаб чиқишда иштирок этмаган эди.

Конституция лойиҳасини ишлаб чиқадиган, Президент Ислом Каримов раҳбарлик қилган комиссия таркибига энг йирик олимлар, мутахассислар, давлат ва жамоат арбоблари, жамоатчилик вакиллари, амалиётчилар киритилди.

Конституциямизнинг ҳар томонлама пухта ишлаб чиқилишига бир неча омиллар таъсир қилди, деб ҳозир бемалол айта оламиз. Биринчидан, комиссия олдида вазифаларнинг Президентимиз томонидан тўғри ва аниқ қўйилгани; иккинчидан, комиссия ва ишчи гуруҳ аъзолари ўз вазифасига масъулият билан ёндашгани; учинчидан, Конституция матнини тайёрлашда дунёдаги ривожланган демократик давлатлар тажрибаси, ўзимизнинг қонунчилик борасидаги миллий анъаналаримиз чуқур ўрганилгани; тўртинчидан, лойиҳанинг умумхалқ муҳокамаси тўғри ташкил этилгани ва тушган таклиф-мулоҳазаларга жиддий эътибор билан қараб, улардан лойиҳани янада такомиллаштиришда унумли фойдаланилгани ана шундай омиллардандир.

Комиссия раиси — Юртбошимиз жаҳон конституциявий тажрибасини чуқур ўрганиш; лойиҳа моддаларига инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро ҳужжатлардаги қоидаларни сингдириш; миллий давлатчилигимиз анъаналарини, миллий қадриятларимизни эътиборга олиш, яқин ва олис истиқболни кўзлаб иш олиб боришга алоҳида аҳамият берди.

Конституция лойиҳасининг муҳокамаси Ўзбекистонда чинакам демократия мактаби бўлди. Юртдошларимизнинг озодликка, мустақилликка интилиши лойиҳа муҳокамаси вақтида ўз натижасини берди ва бу халқимизнинг орзу-интилиш ва манфаатларини

Ҳозирги вақтда Ўзбекистоннинг шиддат билан ўсиб, тобора ривожланиб бораётган мамлакатга, инсон, унинг ҳуқуқлари, манфаат ва эркинликларини ҳақиқий қадрият деб биладиган демократик, ижтимоий-сиёсий ва фуқаролик институтларига эга бўлган мустақил ва суверен давлатга айланишини таъминлаб берган яна кўплаб ҳал қилувчи омилларни мисол қилиб келтириш мумкин.

Ислом Каримов

оғир ва таҳликали кунлар ортда қолди. Мустақил давлатимиз Конституцияси жамиятимизни демократик ҳуқуқий давлат барпо этиш йўлида бирлаштирадиган, сафарбар этадиган ижтимоий-сиёсий омилга айланди.

1991 йилнинг 31 августида, ўн иккинчи чақириқ ЎзССР Олий Кенгашининг олтинчи сессиясида Ислом Каримов Ўзбекистон Республикасининг мустақиллигини тантанали равишда эълон қилди. Юртбошимиз ўзининг том маънодаги тарихий нутқида қуйидаги фикрларни улкан жасорат билан баён этди:

„Мамлакат катта фалокат ёқасига, жар ёқасига келиб қолганини кўриб турибмиз. Халқ ўзининг эртанги кунига ишончини кундан-кунга йўқотяпти. Одамлар ўзларининг, оиласининг, бола-чақасининг тинчлигига кафолат истайди. Тўқис, хотиржам ҳаёт талаб қиляпти. Бу истаклар, бу талаблар сафсатабозлик ва ваъдабозлик остида кўмилиб кетяпти.

Бизнинг халқимиз сабр-бардош, яхшилик, осойишталик, бошқа халқларга нисбатан хайрхоҳлик руҳида тарбияланган. Бу халқ бугун биздан ҳимоя талаб қиляпти, тинч-тоғув ҳаёт, оғир меҳнатига яраша турмуш шароитларини талаб қиляпти. Бу — ҳаққоний талабдир.

...Ўзбекистон раҳбарияти ҳеч қачон, қандай Иттифоқ бўлмасин, ким билан Иттифоқ бўлмасин, қандай шароит бўлмасин, иккинчи даражали ролга рози бўлмайди, бунга йўл ҳам қўймайди“².

Ватанимиз тарихига зарҳал ҳарфлар билан ёзиладиган ўша унутилмас кунларга назар ташлайдиган бўлсак, айни ўша гоёт қалтис пайтда ёш, мустақил Ўзбекистон давлати раҳбари томонидан мамлакатимизнинг сиёсий-ижтимоий, иқтисодий ва маънавий тараққиёти учун ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлган кўплаб ўта муҳим ҳужжатлар қабул қилинганини кўрамиз. Мисол учун, 31 август куни қабул қилинган ЎзССР Олий Советининг „Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллигини эълон қилиш тўғрисида“ги қарори ва „Ўзбекистон Республикасининг Давлат мустақиллиги тўғрисида“ги баёноти ҳамда „Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигининг асослари тўғрисида“ги қонун ва бошқа қонун ҳужжатлари шулар жумласидандир.

Халқимиз мамлакатимиз мустақиллигининг илк босқичидаёқ қонунга асосланадиган демократик ҳуқуқий давлат қуришни кўзлаб иш тутди. Давлатимиз раҳбари томонидан олиб борилган барча ишларнинг асосида қонунга ҳурмат, қонунга итоаткорлик, қонун устуворлиги гоёси ётганига алоҳида эътиборни қаратишни истардик. Ўзбекистон Президенти И.А.Каримов ҳақли равишда таъкидлаганидек, **„ҳуқуқий давлатнинг қуроли ҳам, ҳимояси ҳам, кўзи ҳам, сўзи ҳам қонундир. Минг афсуски, бизда қонунларни менсимасликка, уларни бузишга ўрганиб қолинган. Қонунни бузишга ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ. Чунки қонун — халқнинг хоҳиш-иродаси! Уни бузган, менсимаган одам халқнинг юзига оёқ қўйган кишидир. Биз қонунни ҳурмат қилиш, унга бўйсунуш, риоя қилиш йўлидан борсак, истиқболимиз порлоқ бўлади. Ана шунга эришиш учун Президент қонунларнинг энг асосий посбони, ҳимоячиси бўлиши керак, деб ҳисоблайман“³.**

1991 йил 31 августда „Ўзбекистон Республикасининг Давлат мустақиллиги асослари тўғрисида“ Ўзбекистон Республикасининг қонуни⁴ қабул қилинди. Шу тариқа, бундан 21 йилдан ортиқроқ вақт олдин Ўзбекистон ўз мустақиллигини кўлга киритди. Мустақил яшаш ҳар бир халқнинг азалий орзу-умиди бўлган. Бизнинг халқимиз ҳам азалдан ҳур, эркин, ҳеч кимга тобе бўлмаган ҳолда мустақил яшаш учун тинимсиз курашиб келган. Шунинг учун, Президент Ислом Каримов ибораси билан айтганда, **„мустақил ўзбек**

² Каримов И.А. Мустақил Ўзбекистоннинг давлат сиёсати инсонийлик ва эзгулик қонунларига асосланади. // Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида / И.А. Каримов. — Т.: „O'zbekiston“ НМИУ, 2011. — 401—402-бет.

³ Каримов И.А. Ўзбекистон дунё харитасида ўзига муносиб жой олди. // Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида / И.А. Каримов. — Т.: „O'zbekiston“ НМИУ, 2011. — 435-бет.

⁴ Қонуннинг матни бўйича қаранг: Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1991 й., 11-сон, 246-модда.

— Қонунчилик палатаси ўз фаолиятини доимий профессионал тарзда олиб бораётгани туфайли парламентнинг қонун ижодкорлиги борасидаги ишининг сифати кескин ошди;

— Сенат асосан маҳаллий кенгашлар, ҳудудларнинг вакилларидан иборат бўлиб, вакилик вазифасини бажармоқда, шу тариқа умумдавлат ва ҳудудий манфаатларнинг мутаносиблигига эришилди;

— аҳолининг мамлакат ижтимоий ва сиёсий ҳаётидаги иштироки кўлами янада кенгайди;

— мамлакатимизни модернизация қилиш борасида узоқни кўзлайдиган „Кучли давлатдан — кучли фуқаролик жамияти сари“ принципи амалда ўзининг ҳаётий ифодасини топмоқда.

2005—2009 йилларда икки палатали Олий Мажлиснинг қуйи палатаси — Қонунчилик палатаси 120 депутатдан, юқори палатаси — Сенат эса 100 та сенатордан иборат бўлди.

Ўзбекистонда мустақиллик йилларида халқаро ҳуқуқ андозалари ва илғор хорижий давлатлар талабларига мос янги сайлов қонунчилиги яратилди. Миллий тараққиётимизнинг ушбу босқичида ижтимоий муносабатлар ҳам унга мос равишда тез ривожланиб

Демократик ислохотларни қандайдир ҳавойи мақсадлар, амбициялар ва сохта обрў топшиш учун сунъий равишда тезлаштириш, ўз хоҳишини амалдаги ҳақиқат деб кўрсатишга уриниш одатда тескари натижага олиб келади ва буни кўплаб мисолларда кўриш қийин эмас.

Ислом Каримов

бормоқда. Ана шу нуқтаи назардан қараганда, Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов ташаббуси билан Олий Мажлис Қонунчилик палатасига киритилган ва қабул қилинган ҳамда Олий Мажлис Сенатининг тўққизинчи ялпи мажлисида маъқулланган „Давлат бошқарувини янгилаш ва янада демократлаштириш ҳамда мамлакатни модернизация қилишда сиёсий партияларнинг ролини кучайтириш тўғрисида“ги

конституциявий қонун мамлакатимизда кечаётган сиёсий-ҳуқуқий жараёнларни давр талабларига мос равишда такомиллаштириб бориш заруратини тўлиқ ифода этади.

Конституциявий қонундаги ғоялар ҳамда унда сиёсий партиялар фракцияларининг Олий Мажлис Қонунчилик палатаси фаолиятини ташкил этишдаги аҳамияти ва иштирокини такомиллаштиришга оид меъёрлар мамлакатимизда амалга оширилаётган парламент ислохотларининг мантиқан изчил давом эттирилишига замин яратиб бериши табиий. Парламент ислохотлари ва сиёсий партиялар нуфузини кўтаришдан асосий мақсад халқнинг бой турмуш тажрибасига асосланган ҳолда мамлакат аҳолисининг миллий ва маданий анъаналарига, барча ижтимоий гуруҳ ва қатламларнинг манфаатларига мос келадиган демократик принципларни янада кенг қарор топтиришдир.

Сўнгги йиллар давомида давлат ва жамият қурилишида, давлат ҳокимияти олий идоралари фаолиятини ҳуқуқий тартибга солиш, улар ўртасидаги муносабатлар ва ҳамкорликни уйғунлаштириш борасида босқичма-босқич ислохотлар изчиллик билан олиб борилаётгани диққатга сазовордир.

Ҳар қандай жамиятда ижтимоий муносабатлар ривожланиб бориши натижасида давлат ва жамият ҳаётида муҳим ўзгаришларга зарурат пайдо бўлади. Кейинги йилларда Ўзбекистонда ҳам давлат ҳокимияти тизими органлари фаолиятини такомиллаштириш борасида олиб борилаётган чуқур ислохотлар натижасида Конституциямизга ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш зарурияти вужудга келди. Ўзбекистон Республикаси давлат органлари тизими ва фаолиятининг доимо такомиллаштириб борилиши давлатимиз сиёсатидаги асосий устувор йўналишлардан бири бўлиб қолмоқда. Мамлакатимизни модернизация қилиш ва демократлаштириш, демократик ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти

қуриш борасида ижтимоий-сиёсий ислохотларни қатъий амалга ошириш ҳамда давлат бошқарув органлари фаолиятида улар ўртасидаги ўзаро тенглик ва мувозанатни сақлаш ва тартибга солиш муҳим аҳамият касб этади.

Бошқа мамлакатларда бўлгани каби, Ўзбекистон Республикасида ҳам, ижтимоий ҳаёт талаблари давлат ва жамият ўртасидаги муносабатларнинг янги демократик кўри-нишларини юзага келтирмоқда, жумладан, давлат ва жамият аъзоларининг ўзаро муносабатларида демократик давлат талабларидан келиб чиқиб, ҳуқуқий ислохотларни изчил-лик билан ривожлантириш тобора муҳим ўрин эгалламоқда.

„Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг айрим моддаларига (89-моддасига, 93-моддасининг 15-бандига, 102-моддасининг иккинчи қисмига) тузатишлар киритиш тўғрисида“ги Ўзбекистон Республикасининг конституциявий қонуни бу фикрнинг амал-лий тасдиғи бўлиши мумкин. Ўзбекистон Республикаси Конституциясига киритилаётган ушбу тузатишлар:

биринчидан, давлат бошқарувини янада демократлаштириш, яъни бошқарувнинг халқчиллигини таъминлаш;

иккинчидан, давлат органларининг ўз ваколатларини амалга оширишдаги роли ва масъулиятини ошириш, давлат органлари фаолиятида қонун устуворлигини ва уларнинг халқ олдидаги масъулиятини ошириш ҳамда таъминлаш;

учинчидан, мамлакатни янгилаш ва модернизация қилишда сиёсий партияларнинг таъсирини кучайтириш, бу сиёсий партияларни барча соҳаларда амалга оширилаётган янгиланиш жараёнлари ва ислохотларга сиёсий жараёнларнинг ажралмас иштирокчиси сифатида кенг жалб қилиш имконини беради.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг XXI бобида давлат ҳокимияти маҳал-лий органларини ташкил этишга янгича ёндашилди ва ўзига хос хусусиятларни акс эттирган давлат ҳокимияти маҳаллий органларининг ҳар бир бўғинини ташкил этишнинг ҳуқуқий асоси яратилди.

Тараққиётимизнинг учинчи босқичи 2008—2010 йилларни ўз ичига олиб, бу даврда тараққиётнинг асосий жабҳалари фуқароларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш, сайлов жараёнини янада демократлаштиришдан иборат бўлди.

Ўтган давр мобайнида юртимизда самарали демократик сайлов тизимини шакллантириш ва ривожлантириш соҳасида ғоят чуқур ўзгаришлар амалга оширилганини таъкидлаш ўринлидир.

Маълумки, Конституциямизга, „Сайловчилар ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида“ги ҳамда янги таҳрирдаги „Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайлов тўғрисида“, „Халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар Кенгашларига сайлов тўғрисида“, „Ўзбекистон Республикаси Президенти сайлови тўғрисида“ги қонунларга 2003 ва 2008 йилларда тегишли ўзгартиш ва қўшимчалар киритилди.

Шу билан бирга, ушбу даврда мазкур соҳага оид кўплаб қонун ҳужжатлари қабул қилинди. Буларнинг барчаси миллий сайлов тизимининг изчил ва босқичма-босқич либераллашувини, икки палатали парламент сайловларининг қонун талаблари ва умум-этироф этилган халқаро принцип ва нормаларга тўла мос ҳолда ўтказилишини таъминлайдиган мукамал қонунчилик базасининг шаклланишига олиб келди.

2009 йилги сайлов арафасида Марказий сайлов комиссияси томонидан Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси, халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар кенгашлари сайловига тайёргарлик кўриш ва ўтказиш бўйича концепция ишлаб чиқилди. Мазкур концепция хорижий экспертлар томонидан фуқароларнинг сайлов ва ўз хоҳиш-иродасини эркин билдириш борасидаги конституциявий ҳуқуқларига риоя этилиши бўйича ноёб ҳужжат сифатида баҳоланган эди. Ҳақиқатан ҳам, ушбу концепциянинг амалга оширилиши сайловнинг қонун талабларига тўла мувофиқ ҳолда, сиёсий партияларнинг ўта

фаол иштирокида, сайлов жараёнига марказий ва маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг аралашувига йўл қўймасдан ўтказилишини таъминлашда ғоят муҳим роль ўйнади.

Айтиш керакки, бизнинг сайлов тизимимиз ривожда 2008 йили сайлов қонунчилигимизга киритилган ўзгартишлар муҳим босқични бошлаб берди. Қонунчилик палатасидаги депутатлик ўринларининг сони 120 тадан 150 гага кўпайтирилди, шундан 135 нафар депутат сиёсий партиялардан сайланди. Бугунги кунда атроф-муҳитни муҳофаза қилиш масалалари ниҳоятда муҳим ва долзарб аҳамият касб этиб бораётганидан келиб чиққан ҳолда, қуйи палатамиздаги 15 та депутатлик ўрни Ўзбекистон Экологик ҳаракатидан сайланган депутатларга берилди.

Бундан ташқари, қонун ҳужжатларига сайлов жараёнининг янада либераллашувини таъминлайдиган бир қатор нормалар киритилди. Жумладан, сайловда иштирок этадиган сиёсий партияларнинг рўйхатдан ўтиши учун ўрнатилган муддат 6 ойдан 4 ойга туширилди.

Айни вақтда сиёсий партияларнинг сайловда иштирок этиши учун рухсат бериш масаласини ҳал этиш борасида зарур бўладиган сайловчилар имзосининг миқдори аввалги 50 минг имзо ўрнига 40 минг қилиб белгиланди.

Шунингдек, депутатликка номзодларнинг ишончли вакиллари сони 5 нафардан 10 нафаргача кўпайтирилди. Шулар қаторида сайлов тўғрисидаги қонун ҳужжатларига сиёсий партиянинг „ваколатли вакили“ деган янги институт киритилди, унга имзо варақаларининг тўғри тўлдирилишини текширишда, сайлов участкаларида овозларни санаб чиқишда иштирок этиш ҳуқуқи берилди.

Яна бир муҳим янгилик — қонун ҳужжатларига сайлов комиссияларининг сайловга тайёргарлик кўриш ва ўтказиш билан боғлиқ фаолиятида ошкораликни кўпроқ таъминлашга қаратилган нормаларнинг киритилишида ўз аксини топди.

Шуниси эътиборга сазоворки, бизнинг сайлов тизимимиз хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини, уларнинг давлат ва жамият қурилиши соҳасидаги мавқеини оширишда муҳим аҳамият касб этди. Сайлов тўғрисидаги қонун ҳужжатларига сиёсий партиялардан кўрсатиладиган депутатликка номзодларнинг камида 30 фоизини аёллар ташкил этиши шарт экани тўғрисидаги норманинг киритилгани бунинг яққол тасдиғидир. 2009 йилги сайловлар жараёнида айни ана шу норманинг татбиқ этилиши парламентнинг қуйи палатасига умумий депутатлар сонининг 22 фоизини ташкил этадиган 33 нафар хотин-қиз депутатни сайлаш имконини берди.

Сенат аъзолари этиб сайланганларнинг 15 фоизи аёллардир, маҳаллий вакиллик органларида фаолият кўрсатаётган аёллар эса бугунги кунда жами депутатлар сонининг 20 фоизидан ортиғини ташкил этади.

2009 йил 1 июлдан кучга кирган „Сайлов тўғрисида“ги қонун ҳужжатлари такомиллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонунларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида“ги Ўзбекистон Республикасининг қонуни ушбу йўналишда амалга оширилган ишлар сирасида алоҳида аҳамият касб этади.

Қисқача айтганда, ўтган даврда юртимизда Конституциямиз ва сайлов қонунчилигимизга асосланган мустаҳкам ҳуқуқий-меъёрий замин яратилди. Охирги йилларда, хусусан, 2012 йилнинг бошида Ўзбекистон Республикасининг сайлов тизимига замон талаблари ва халқаро андозаларга мос бўлган, аввало, сайлов қонунларини янада либераллаштириш ва демократлаштириш мақсадларига қаратилган ўзгартириш ва янги нормаларнинг киритилгани эътиборга сазовордир.

Айниқса, сиёсий партияларнинг роли ва таъсирини кучайтириш, уларнинг ишончли вакиллари сонини кўпайтириш, сайлов жараёнида уларга қўшимча ҳуқуқ ва ваколатлар

бериш, умуман, сайловчиларнинг ҳуқуқини кенгайтиришни кўзда тутадиган бу имкониятлар сайлов тизимини янада такомиллаштиришга катта ҳисса бўлиб қўшилди. Энг муҳими, сайлов қонунчилигида Марказий сайлов комиссиясининг ҳуқуқ ва ваколатларини кучайтириш масаласига алоҳида аҳамият берилди.

1.3. Мамлакатимизда демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси — Ўзбекистонда демократик тараққиётнинг янги босқичи

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг 2010 йил 12 ноябрда ўтказилган қўшма мажлисидаги „Мамлакатимизда демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси“ мавзусидаги маърузаси мамлакатимизнинг демократик тараққиёт йўлидан оғишмай янада илдамлаб боришида муҳим аҳамиятга эга бўлди. Ушбу маърузада аҳамиятга молик бўлган муҳим вазифаларни ҳал этишда давлат ҳокимияти тармоқларини, хусусан, парламентни янада ривожлантириш ва мустақамлаш, сиёсий партияларнинг родини ошириш, мамлакатимиз суд-ҳуқуқ тизимини ва сайлов қонунчилигини такомиллаштириш, фуқаролик жамияти институтларини ва оммавий ахборот воситаларини ривожлантириш, шунингдек, демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва иқтисодий либераллаштиришга қаратилган бир қатор қонунчилик ташаббуслари илгари сурилди.

Маърузада таъкидлаб ўтилганидек, ўтган давр мобайнида мамлакатимизда давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштириш соҳасида амалга оширилган ислоҳотлар жуда муҳим мақсадга, яъни ҳокимиятлар бўлинишининг конституциявий принципини ҳаётга татбиқ этишга, ҳокимиятлар ўртасида ўзаро тийиб туриш ва манфаатлар мувозанатининг самарали тизимини шакллантиришга, қонун чиқарувчи ва вакиллик ҳокимиятининг ваколатлари ҳамда назорат вазифаларининг родини кучайтиришга, суд тизимини либераллаштириш ва унинг мустақиллигини таъминлаш бўйича ғоят долзарб чора-тадбирларни кўришга қаратилган эди⁷.

Президентимиз И.А. Каримов Ўзбекистон парламенти палаталарининг қўшма мажлисида сўзлаган маърузасида 6 та энг муҳим устувор йўналишни илгари сурди. Ана шу йўналишлар ва улар бўйича қилинган тақлифларнинг қисқа мазмуни қуйидагича:

I. Давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштириш:

1) Конституциянинг 98-моддасига ўзгартиш киритиш:

— Бош вазир лавозимига номзод кўрсатиш ва уни тасдиқлашнинг янада демократик принципларини ифодаладиган янги тартиб ўрнатиш;

— Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисида Бош вазирга нисбатан ишончсизлик вотумини билдириш ҳуқуқини бериш (1.1-расм);

— Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ваколатига тааллуқли масалалар юзасидан қарорлар қабул қилиш ҳуқуқини Ўзбекистон Президентининг ваколатлари доирасидан чиқариш.

2) Конституциянинг 96-моддасига ўзгартиш киритиш:

— Мамлакат Президенти турли сабабларга кўра ўз вазифасини бажара олмайдиган вазият юзага келган тақдирда тутиладиган йўлнинг янги тартиби: Президент ваколатла-

---

⁷ Каримов И.А. Мамлакатимизда демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси: Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маъруза. 2010 йил 12 ноябрь. — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2010. — 8-бет.

рини Олий Мажлис палаталарининг қўшма фавақулда йиғилишида депутатлар, сенаторлар орасидан вақтинча сайланган шахс эмас, Олий Мажлис Сенатининг Раиси вақтинча бажаради.

3) Конституциянинг 78-моддаси 1-қисмининг 15-бандини тўлдириш:

— Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг биргаликдаги ваколатлари доирасига Бош вазир ҳисоботларининг тингланишини киритиш.

4) Конституциянинг 93-моддаси 15-бандини тўлдириш:

— Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг тақдимига биноан вилоятлар ҳокимлари ва Тошкент шаҳар ҳокимининг Ўзбекистон Президенти томонидан лавозимга тайинланиши ва лавозимдан озод этилиши.

5) Конституциянинг 93-моддаси 8-бандини ўзгартириш:

— Ўзбекистон Президенти ваколатлари доирасидан Ўзбекистон Вазирлар Маҳкамаси девонини тузиш ва унга раҳбарлик қилиш ваколатининг чиқарилиши.

6) Конституциянинг 93-моддаси 16-бандини тўлдириш:

— Ўзбекистон Президентининг Ўзбекистон Вазирлар Маҳкамаси мажлисларида раислик қилишга ҳақли экани.

7) Конституциянинг 93-моддаси 12-бандини ўзгартириш:

— Ўзбекистон Президентининг ваколатлари доирасидан Бош прокурорнинг ўринбосарларини тайинлаш ваколатининг чиқарилиши ва унинг ўрнига Ҳисоб палатаси раисини тайинлаш ваколатининг киритилиши.

II. Суд-ҳуқуқ тизимини ислоҳ этиш:

1) „Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида“ги қонуннинг янги таҳририни қабул қилиш;

2) Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 29- ва 31-бобларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш;

3) Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 439-моддасига ўзгартиш киритиш: биринчи инстанция судида иш бўйича айблов хулосасини фақат прокурор ўқиб эшиттириши лозим;

4) Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 321-моддасидан суднинг жиноят иши кўзгатишга доир ваколатини чиқариш;

5) „Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида“ қонун қабул қилиш;

6) Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг янги таҳририни қабул қилиш;

7) қонун устуворлигини таъминлаш бўйича адлия органларининг ролини янада кучайтиришга қаратилган янги ҳуқуқий механизмларни ўрнатадиган ҳужжатларни ишлаб чиқиш ва қабул қилиш;

8) жамиятда ҳуқуқий билимлар тарғибогини тубдан яхшилашга йўналтирилган мақсадли кенг кўламли чора-тадбирлар дастурини ишлаб чиқиш.

III. Ахборот соҳасини ислоҳ қилиш, ахборот ва сўз эркинлигини таъминлаш:

1) Қуйидаги қонунларни қабул қилиш:

— „Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиқлиги тўғрисида“;

— „Телерадиоэшиттиришлар тўғрисида“;

— „Оммавий ахборот воситалари фаолиятининг иқтисодий асослари тўғрисида“;

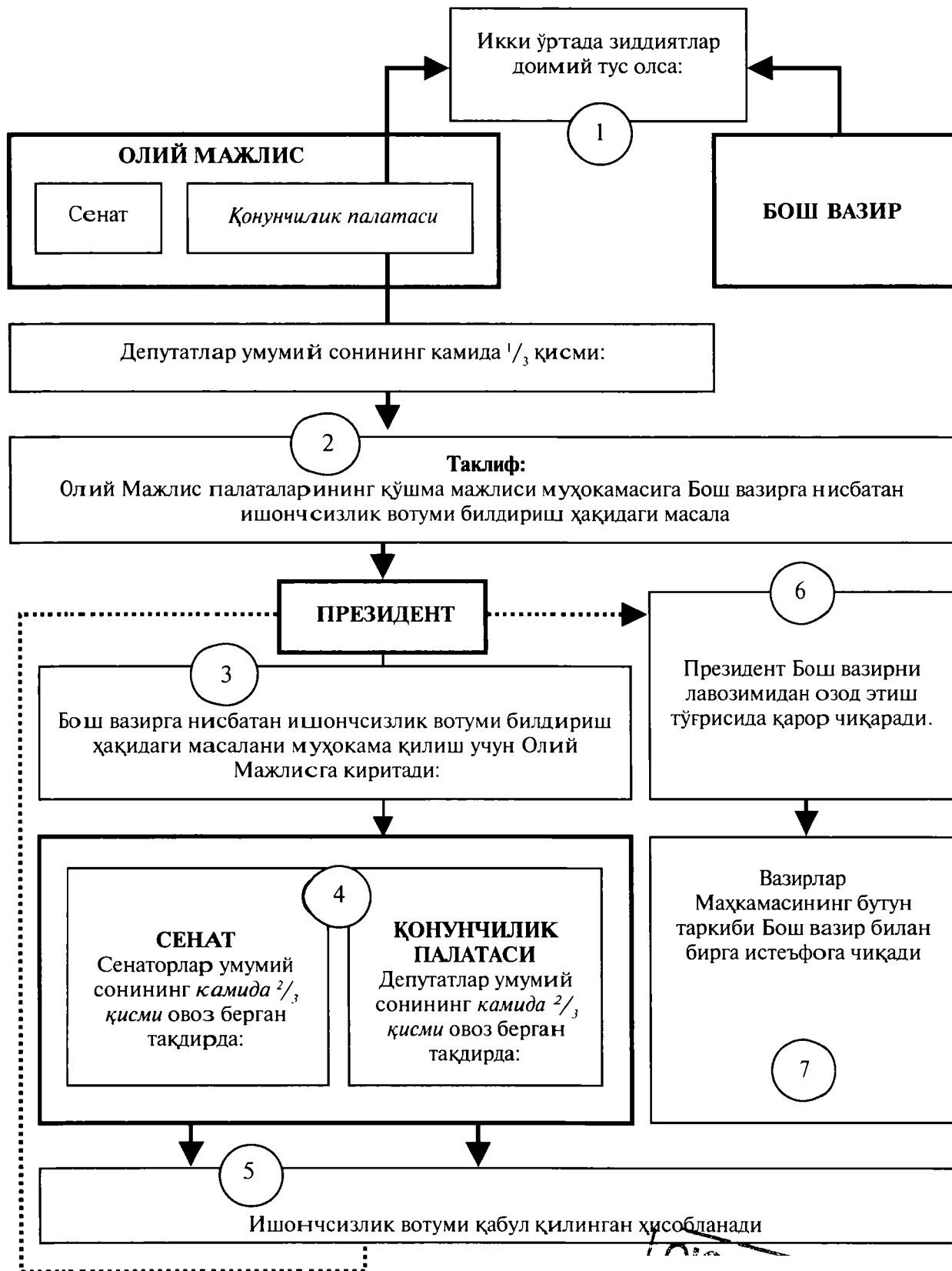
— „Оммавий ахборот воситаларини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш кафолатлари тўғрисида“.

2) Қуйидаги қонунларга ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш:

— „Оммавий ахборот воситалари тўғрисида“;

— „Ахборот эркинлиги принциплари ва кафолатлари тўғрисида“;

— „Телекоммуникациялар тўғрисида“ ва бошқалар.

1.1-расм. Бош вазирга нисбатан ишончсизлик вотуми билдириш.

IV. Ўзбекистонда сайлов ҳуқуқи эркинлигини таъминлаш ва сайлов қонунчилигини ривожлантириш:

- 1) „Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайлов тўғрисида“ги қонунга ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш:
  - 6-моддага;
  - 27-моддага;
  - 41-моддага.
- 2) „Халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар Кенгашларига сайлов тўғрисида“ги қонунга ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш:
  - 25-моддага;
  - 38-моддага.

V. Фуқаролик жамияти институтларини шакллантириш ва ривожлантириш:

- 1) Қуйидаги қонунларни қабул қилиш:
  - „Ижтимоий шериклик тўғрисида“;
  - „Ўзбекистон Республикасида жамоатчилик назорати тўғрисида“;
  - „Экологик назорат тўғрисида“.
- 2) Қуйидаги қонунларга ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш:
  - „Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида“;
  - „Фуқаролар йиғини раиси (оқсоқоли) ва унинг маслаҳатчилари сайлови тўғрисида“;
  - Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси.

VI. Демократик бозор ислоҳотларини ва иқтисодиётни либераллаштиришни янада чуқурлаштириш:

- 1) Қуйидаги қонунларни қабул қилиш:
  - „Хусусий мулкни ҳимоя қилиш ва мулкдорлар ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида“;
  - „Тадбиркорлик фаолияти соҳасида рухсат бериш тартиб-қоидалари тўғрисида“;
  - „Рақобат тўғрисида“;
  - „Кредит бюролари фаолияти ва кредит ахбороти алмашуви тўғрисида“;
  - „Гаров реестри тўғрисида“;
  - „Риэлторлик фаолияти тўғрисида“;
  - „Инвестиция ва пай фондлари тўғрисида“;
  - „Инновациялар ва иқтисодиётни модернизация қилиш тўғрисида“ ва бошқалар.
- 2) Қуйидаги қонунларнинг янги таҳририни ишлаб чиқиш:
  - „Акциядорлик жамиятлари ва акциядорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида“;
  - „Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида“;
  - „Давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш тўғрисида“.

Ўзбекистон Республикасининг „Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг айрим моддаларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида (78, 80, 93, 96 ва 98-моддаларига)“ги қонуни⁸ 2011 йил 4 мартда Олий Мажлиснинг Қонунчилик палатаси томонидан қабул қилиниб, 2011 йил 25 мартда эса Сенат томонидан маъқулланди. 2011 йил 18 апрелда Ўзбекистон Президенти томонидан имзоланган мазкур қонун, унинг охириги — 2-моддасига биноан расмий эълон қилинган кунда (19 апрелдан) эътиборан кучга кирди.

---

⁸ „Халқ сўзи“ газетаси, 2011 йил 19 апрель, № 76 (5243).

Президент Ислом Каримов давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштириш, янада либераллаштириш, дунёдаги ривожланган давлатлар бошқаруви тизимига мос тизимга ўтиш бўйича бир қатор таклифларни илгари сурди. 2010 йилнинг 12 ноябрида мамлакат Президенти Ислом Каримов томонидан республика парламенти палаталарининг қўшма мажлисида қилинган маъруза давлат ҳокимиятининг учта субъекти, яъни давлат бошлиғи бўлган Президент, қонун чиқарувчи ва ижро этувчи ҳокимиятлар ўртасидаги ваколатларнинг янада мутаносиб тақсимланишини таъминлаш йўлида муҳим қадам бўлди.

Суд-ҳуқуқ тизимини демократлаштириш ва либераллаштириш соҳасида ҳам муҳим ислохотлар ўтказилди. Ҳозирги вақтда мамлакатимизда Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди, Ўзбекистон Республикаси Олий суди, Ўзбекистон Республикаси Олий ҳўжалик суди, Қорақалпоғистон Республикаси фуқаролик ва жиноят ишлари бўйича олий судлари, фуқаролик ва жиноят ишлари бўйича вилоят ва Тошкент шаҳар судлари, фуқаролик ишлари бўйича туманлараро, туман (шаҳар) судлари, жиноят ишлари бўйича туман (шаҳар) судлари, ҳарбий судлар, Қорақалпоғистон Республикаси ҳўжалик суди, вилоят ва Тошкент шаҳар ҳўжалик судлари фаолият кўрсатади. Ўзбекистон Республикасида ишларнинг тоифаларига қараб судларнинг ихтисослашуви амалга оширилиши мумкин. Фавқулодда судлар тузишга йўл қўйилмайди.

Мамлакатимизда суд Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва бошқа қонунларида, инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги халқаро ҳужжатларда эълон қилинган фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини, корхоналар, муассаса ва ташкилотларнинг ҳуқуқлари ҳамда қонун билан кўриқланидиган манфаатларини суд йўли билан ҳимоя қилишга даъват этилган.

Суднинг фаолияти қонун устуворлигини, ижтимоий адолатни, фуқаролар тинчлиги ва тотувлигини таъминлашга қаратилгандир. Ўзбекистон Республикасида одил судлов фақат суд томонидан амалга оширилади.

Судьялар мустақил бўлиб, фақат қонунга бўйсунди. Судьяларнинг одил судловни амалга ошириш борасидаги фаолиятига бирон-бир тарзда аралашшга йўл қўйилмайди ва бундай аралашув қонунга мувофиқ жавобгарликка тортилишга сабаб бўлади.

Ҳамма судларда ишлар очик кўрилади. Ишларни ёпиқ мажлисда кўриб чиқишга фақат қонунда белгиланган ҳолатларда йўл қўйилади.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди фуқаролик, жиноий ва маъмурий суд ишларини юритиш соҳасида суд ҳокимиятининг олий органидир.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Қорақалпоғистон Республикаси олий судлари, вилоят, шаҳар, туманлараро, туман судлари ва ҳарбий судларнинг судлов фаолияти устидан назорат олиб бориш ҳуқуқига эга.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди ишларни биринчи инстанция суди сифатида ва назорат тартибида кўради. У ўзи биринчи инстанция сифатида кўрган ишларни апелляция ёки кассация тартибида шикоят бериш (протест билдириш) ҳуқуқига эга бўлган шахсларнинг хоҳишига кўра апелляция ёки кассация тартибида кўриши мумкин. Апелляция тартибида кўрилган иш кассация тартибида кўрилмаслиги керак.

Судьяларнинг мустақиллиги қуйидагилар орқали таъминланади:

- уларни қонунда белгиланган тартибда судьяликка сайлаш, тайинлаш ва судьяликдан озод қилиш;
- уларнинг дахлсизлиги;
- одил судловни амалга оширишдаги қатъий таомил;
- қарор чиқариш чоғида судьялар маслаҳатининг сир тутилиши ва уни ошкор қилишни талаб этишнинг тақиқланиши;
- судга ҳурматсизлик ёки муайян ишларни ҳал қилишга аралашганлик, судьялар дахлсизлигини бузганлик учун жавобгарлик;

— судьяга давлат ҳисобидан унинг юксак мақомига муносиб моддий ва ижтимоий таъминот бериш.

Жиноий-ҳуқуқий соҳани либераллаштириш борасидаги ислоҳотлар. Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси⁹ нинг¹⁰ 3-моддасида қуйидаги ҳуқуқий норма белгилаб қўйилган:

„Ҳар бир инсон яшаш, эркин бўлиш ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқларига эгадир“¹¹.

Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисида халқаро пактнинг¹² 6-моддаси 1-бандида эса ушбу норма мустаҳкамлаб қўйилган:

„Яшаш ҳуқуқи ҳар бир инсоннинг ажралмас ҳуқуқидир. Бу ҳуқуқ қонун билан ҳимояланади. Ҳеч ким ўзбошимчалик билан инсонни яшайдан маҳрум қила олмайди“¹³.

Юқорида номлари тилга олинган халқаро шартномаларнинг тегишли қоидалари Ўзбекистон Конституциясида ўз ифодасини топган. Ўзбекистон Конституциясининг 24-моддасида қуйидаги ҳуқуқий нормани ўқиймиз:

„Яшаш ҳуқуқи ҳар бир инсоннинг узвий ҳуқуқидир. Инсон ҳаётига суиқасд қилиш энг оғир жиноятдир“¹⁴.

2005 йил 1 августда Ўзбекистон Республикаси Президентининг „Ўлим жазосини бекор қилиш тўғрисида“ги Фармони эълон қилинди. Фармонга асосан, Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексида белгиланган ўлим жазосини умрбод ёки узоқ муддатли озодликдан маҳрум этиш тариқасидаги жазо билан алмаштириш масаласи кун тартибига қўйилди. Ўзбекистонда 2008 йилнинг 1 январидан бошлаб ўлим жазоси бекор қилинди ва унинг ўрнига умрбод ёки узоқ муддатли озодликдан маҳрум қилиш жазо тури жорий этилди.

Ҳуқуқни қўллаш ва суд амалиётига 2001 йилдан бошлаб ярашув институти киритилди ва у самарали фаолият кўрсатмоқда.

Шу борада яна бир мисолга эътибор берайлик. Ярашув институтининг жорий этилиши натижасида ўтган давр мобайнида 130 минг нафарга яқин фуқаро жиноий жавобгарликдан озод этилди.

Шунингдек, суд қарорлари ижросини тўхтатиб туриш ҳуқуқи прокуратура ваколатлари доирасидан чиқарилди. Туман ва шаҳар прокурорларининг эса тергов ва айбланувчини қамоқда сақлаш муддатларини узайтириш ҳуқуқлари бекор қилинди.

„Хабеас корпус“ институти жорий этилди, яъни 2008 йилдан эҳтиёт чораси сифатида қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқи прокурордан судга ўтказилди.

Ахборот соҳасини ислоҳ этиш — демократик жамият асосларини барпо этишнинг муҳим шартидир. Ўзбекистон Конституциясининг XV боби оммавий ахборот воситаларига

---

⁹ „Декларация“ сўзи французча *declaration* — „баёнот“ деган маънони билдиради. Декларация — алоҳида сиёсий-ҳуқуқий ҳужжатларнинг уларга тантанали тус бериш, уларнинг давлат миқёсидаги аҳамиятини таъкидлаш мазмунига эга бўлган номи.

¹⁰ Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси 1948 йил 10 декабрда Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош Ассамблеяси томонидан қабул қилинган. Ўзбекистон Республикаси мазкур халқаро ҳужжатга 1991 йилнинг 30 сентябрида қўшилди. Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси — Ўзбекистон қўшилган биринчи халқаро ҳужжатдир. Бу эса, ўз навбатида, Ўзбекистон Конституциясида таъкидланганидек, Ўзбекистоннинг „инсон ҳуқуқларига ва давлат суверенитети ғояларига содиқлигини“ (Муқаддимадан) тасдиқлайди.

¹¹ Инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро шартномалар: тўплам/Ўзбекча нашрнинг масъул муҳаррири А.Х.Саидов. — Т.: „Адолат“, 2004. — 32-бет.

¹² Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пакт 1966 йил 19 декабрда БМТ Бош Ассамблеясининг XXI сессиясида қабул қилинган. У 1976 йилда БМТ га аъзо бўлган 35 давлат ратификация қилганидан сўнг кучга кирди. Ўзбекистон Республикасида мазкур пактга қўшилиш тўғрисида 1995 йил 31 августда қарор қабул қилинди ва бу қарор ўша йилнинг 28 декабрида кучга кирди.

¹³ Инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро шартномалар: тўплам/Ўзбекча нашрнинг масъул муҳаррири А.Х.Саидов. — Т.: „Адолат“, 2004. — 39-бет.

¹⁴ Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2009. — 7-бет.

багишланган бўлиб, ўз ичига битта — 67-моддани олади. Унда „Оммавий ахборот воситалари эркиндир ва қонунга мувофиқ ишлайди. Улар ахборотнинг тўғрилиги учун белгиланган тартибда жавобгардирлар. Цензурага йўл қўйилмайди“¹⁵ дейилади. Кейинги 10 йил ичида ОАВ фаолиятига бевосита дахлдор бўлган ўнга яқин қонун ҳужжатлари („Ахборот эркинлиги принциплари ва кафолатлари тўғрисида“ қонун, „Оммавий ахборот воситалари тўғрисида“ қонун, „Телекоммуникациялар тўғрисида“ қонун, „Реклама тўғрисида“ қонун ва бошқалар) қабул қилинди. Ана шундай қонун ҳужжатлари асосида мамлакатимизда ОАВ соҳасида амалга оширилаётган ислоҳотларни янада чуқурлаштириш имкони яратилди.

Давлатимиз раҳбари таъкидлаганидек, „мамлакатимизда ўтган йиллар давомида, айниқса, охириги 10 йилда оммавий ахборот воситаларини янада либераллаштириш, сўз эркинлигини таъминлашга қаратилган кенг қамровли ташкилий-ҳуқуқий чора-тадбирлар амалга оширилди“¹⁶. Кейинги 10 йил ичида мамлакатимизда фаолият юритаётган ОАВ нинг сони 1,5 баробар, электрон ОАВ нинг сони эса 7 баробар кўпайиб, уларнинг умумий сони қарийб 1200 тага етди. Мавжуд барча телеканалларнинг қарийб 53 фоизи, радиоканалларнинг эса 85 фоизи нодавлат ОАВ ҳисобланади. ОАВ Ўзбекистонда яшайдиган миллат ва элатларнинг 7 та тилида фаолият олиб боради¹⁷.

Ўтган йиллар мобайнида ОАВ фаолиятида туб ўзгаришлар амалга оширилди¹⁸. Оммавий ахборот воситаларининг фаолиятини тартибга солувчи ҳуқуқий асослар яратилди. Бу йўналишда қўйидаги қонун ҳужжатларини тилга олиш мумкин: „Ноширлик фаолияти тўғрисида“ (1996), „Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида“ (1996), „Оммавий ахборот воситалари тўғрисида“ (1997), „Ахборот олиш кафолатлари ва эркинлиги тўғрисида“ (1997) каби қонунлар.

Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан ишлаб чиқилган мамлакатимизда демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепциясида ахборот соҳасини ислоҳ қилиш, ахборот ва сўз эркинлигини таъминлаш борасида амалга оширилган ишлар танқидий баҳоланиб, „Оммавий ахборот воситалари фаолиятининг иқтисодий асослари тўғрисида“ги, „Оммавий ахборот воситаларини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш кафолатлари тўғрисида“ги, „Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиклиги тўғрисида“ги ва „Телерадиоэшиттиришлар тўғрисида“ги янги қонунларни қабул қилиш ва амалдаги „Оммавий ахборот воситалари тўғрисида“ги ва „Ахборот эркинлиги принциплари ва кафолатлари тўғрисида“ги қонунларга тегишли ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш, „Телекоммуникациялар тўғрисида“ги қонунни такомиллаштириш бўйича таклифлар киритилганини алоҳида таъкидлаш ўринлидир.

Давлатимиз раҳбари томонидан 2011 йил 30 декабрда эълон қилинган „Оммавий ахборот воситаларини янада ривожлантириш учун қўшимча солиқ имтиёзлари ва афзалликлар бериш тўғрисида“ги 1672-сонли қарор концепцияда белгилаб берилган ахборот

---

¹⁵ Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2009. — 13-б.

¹⁶ Каримов И.А. Мамлакатимизда демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси: Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маъруза. 2010 йил 12 ноябрь. —Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2010. — 10-бет.

¹⁷ Қаранг: Каримов И.А. Мамлакатимизда демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси: Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маъруза. 2010 йил 12 ноябрь. — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2010. — 30-бет.

¹⁸ Мирзо Ф., Хидиров С.М. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва оммавий ахборот воситалари. Масъул муҳаррир: ю.ф.д., проф. А.Х.Саидов. — Т.: ТДЮИ нашриёти, 2005. — 13-бет.

соҳасини ислоҳ қилиш, ахборот ва сўз эркинлигини таъминлаш йўналишидаги таъминчиларнинг ҳаётдаги амалий ифодаси бўлди. Ушбу қарор билан оммавий ахборот воситалари, нашриёт, полиграфия корхоналари ва матбуот тарқатувчи ташкилотларга солиқ ва божхона тўловлари бўйича катта имконият ва имтиёзлар берилгани ахборот бозори иштирокчилари фаолияти самарадорлигини ошириш ва уларнинг иқтисодий мустақиллиги, молиявий барқарорлигини таъминлашда атоҳида ўрин тутади.

Ўзбекистонда кейинги ўн йилда фуқаролик жамияти институтлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари жадал шаклланди ва ривожланди. Улар мамлакатимиз аҳолисининг кенг қатламлари томонидан қўллаб-қувватланмоқда. Шунинг учун ҳам фуқаролик институтлари, нодавлат нотижорат ташкилотларининг аҳамияти борган сари ошиб бормоқда. Чунки улар демократик қадриятлар, инсон ва фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини ҳимоя қилишнинг муҳим омилига айланиб бормоқда, фуқароларнинг ўз иқтидорини рўёбга чиқариши, уларнинг ижтимоий-иқтисодий фаоллиги ва ҳуқуқий маданиятини ошириш учун шароит яратмоқда, жамиятимизда турли манфаатлар мувозанатини таъминлашга кўмаклашмоқда. Фуқаролик жамияти институтлари ривожланиб боргани сари уларнинг давлат ва ҳокимият тузилмалари фаолияти устидан жамоатчилик назоратини амалга оширишдаги фаоллиги янада кучаймоқда. Айтиш мумкинки, жамоатчилик назоратининг таъсирчанлиги боис кишилар қалби ва онгида жамиятимиз ҳаётида рўй бераётган туб ижобий ўзгаришларга нисбатан кечаётган хайр-хоҳлик ва бирдамлик кайфияти фаоллашмоқда.

Фуқаролик жамияти институтларининг ташкил этилиши ва фаолият юритишининг ҳуқуқий асосларининг ўзаги сифатида давлат Ўзбекистон Республикасининг Конституциясини тилга олиш ўринлидир. Президентимиз ибораси билан айтганда, „**мустақиллигимизнинг дастлабки йилларидаёқ Конституциямизда нодавлат нотижорат ташкилотлари фаолиятига доир асосий принципларнинг мустаҳкамлаб қўйилиши барча аҳоли қатламлари манфаатларини акс эттирадиган бундай ташкилотлар кенг тармоқларининг ривожланиши учун қулай шароит яратди**“¹⁹.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг XIII боби жамоат бирлашмалари фаолиятининг конституциявий асосларига бағишланган. Мазкур бобда жамоат ташкилотла-

Шулар қаторида „Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида“, „Ижтимоий шериклик тўғрисида“, „Ўзбекистон Республикасида жамоатчилик назорати тўғрисида“, „Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиқлиги тўғрисида“ ва бошқа ҳуқуқий-меъриий ҳужжатларнинг қабул қилиниши ҳам ғоят муҳим аҳамиятга эгадир. Улар юртимизда фуқаролик жамиятини жадал ривожлантириш, унинг одамларимизнинг конституциявий ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш борасидаги ролини ошириш, ҳокимият тузилмалари фаолияти ошқоралигини кучайтириш ва бошқарув соҳасида қабул қилинаётган қарорлардан аҳолини хабардор этиш каби мақсадларга хизмат қилади.

Ислон Каримов

рининг турлари, фаолият кўрсатиш тартиби, уларнинг давлат ҳокимияти органлари ва мансабдор шахсларга нисбатан мустақил экани каби принциплар мустаҳкамлаб қўйилган. Хусусан, Конституциянинг 56-моддасида белгиланганидек, „**Ўзбекистон Республикасида қонунда белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказилган касаба уюшмалари, сиёсий партиялар, олимларнинг жамиятлари, хотин-қизлар, фахрийлар ва ёшлар ташкилотлари, ижодий уюшмалар, оммавий ҳаракатлар ва фуқароларнинг бошқа уюшмалари жамоат бирлашмалари сифатида эътироф этилади**“.

¹⁹ Каримов И.А. Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси: Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маъруза. 2010 йил 12 ноябрь. — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2010. — 42-бет.

Фуқаролар йигини биринчи марта ўзини ўзи бошқариш органи сифатида Конституцияда эътироф этилди. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 105-моддасида ушбу ҳуқуқий норма белгиланди:

„Шаҳарча, қишлоқ ва овулларда, шунингдек, улар таркибидаги маҳаллаларда ҳамда шаҳарлардаги маҳаллаларда фуқароларнинг йиғинлари ўзини ўзи бошқариш органлари бўлиб, улар икки ярим йил муддатга раисни (оқсоқолни) ва унинг маслаҳатчиларини сайлайди.

Ўзини ўзи бошқариш органларини сайлаш тартиби, фаолиятини ташкил этиш ҳамда ваколат доираси қонун билан белгиланади“.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 34-моддасида Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг касаба уюшмаларига, сиёсий партияларга ва бошқа жамоат бирлашмаларига уюшиш, оммавий ҳаракатларда иштирок этиш ҳуқуқига эга эканини эътироф этиш билан бирга, сиёсий партияларда, жамоат бирлашмаларида, оммавий ҳаракатларда, шунингдек, ҳокимиятнинг вакиллик органларида озчиликни ташкил этувчи муҳолифат шахсларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қадр-қимматини ҳеч ким камситиши мумкин эмаслиги белгилаб қўйилган. Асосий қонуннинг 12-моддасида Ўзбекистон Республикасида ижтимоий ҳаёт сиёсий институтлар, мафкуралар ва фикрларнинг хилма-хиллиги асосида ривожланиши ҳамда ҳеч қайси мафкура давлат мафкураси сифатида ўрнатилиши мумкин эмаслиги тўғрисидаги конституциявий принцип ўз ифодасини топган.

Бирлашишга бўлган конституциявий ҳуқуқ ёки халқаро ҳужжатлар терминологияси билан айтганда, бошқалар билан бирга муайян ассоциацияларга уюшишга бўлган ҳуқуқ ўз ичига фуқароларнинг умумий манфаатларини ҳимоя қилиш ва умумий мақсадларга биргаликда эришиш асосида ихтиёрий равишда тузиладиган жамоат ташкилотларини ташкил этиш ҳуқуқини ҳамда мавжуд жамоат ташкилотларига кириш ёки улардан чиқиш ҳуқуқини қамраб олади.

Муайян жамоат ташкилоти фаолиятида қатнашиш ёки қатнашмаслик ҳар бир фуқаронинг шахсий иши ҳисобланади. Фуқароларни жамоат ташкилотига аъзо бўлиб киришга мажбурий тарзда ундаш ёки ундан чиқишга тўсқинлик қилиш ҳуқуққа зид фаолият деб тан олинади. Бундан ташқари, Конституциянинг 18-моддасида Ўзбекистон Республикасида барча фуқаролар бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлиб, жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахси ва ижтимоий мавқеидан қатъий назар, қонун олдида тенг экани белгилаб қўйилган.

Асосий қонуннинг 35-моддасида ҳар бир шахс бевосита ўзи ва бошқалар билан биргаликда ваколатли давлат органларига, муассасаларига ёки халқ вакилларига ариза, таклиф ва шикоятлар билан мурожаат қилиш ҳуқуқига эга экани эътироф этилган.

Шу билан бирга, жамоат ташкилотларига уюшиш эркинлиги муайян чегаралар доирасида амалга оширилади. Бунда мазкур ҳуқуқдан жамиятга қарши мақсадларда фойдаланиш мумкин эмас. Шу жиҳатдан олганда, Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига биноан, конституциявий тузумни зўрлик билан ўзгартиришни мақсад қилиб қўювчи, мамлакатимизнинг суверенитети, яхлитлиги ва хавфсизлигига, фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларига қарши чиқувчи, урушни, ижтимоий, миллий, ирқий ва диний адоватни тарғиб қилувчи, халқнинг соғлиғи ва маънавиятига тажовуз қилувчи, шунингдек, ҳарбийлаштирилган бирлашмаларнинг, миллий ва диний руҳдаги сиёсий партияларнинг ҳамда жамоат бирлашмаларининг тузилиши, фаолияти ҳамда махфий жамиятлар ва уюшмалар тузиш тақиқланади²⁰.

---

²⁰ Қаранг: Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2012. — 40-бет.

Ҳозирги вақтда „Ўзбекистон Республикасида жамоатчилик назорати тўғрисида“ги қонунни қабул қилиш кўзда тутилмоқда. Бу қонуннинг мақсади давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари томонидан қонун ҳужжатларининг ижро этилиши устидан фуқаролик жамияти институтларининг назоратини амалга оширишнинг тизимли ва самарали ҳуқуқий механизмини яратиш бўлиши лозим. Таклиф этилаётган қонунда қуйидагиларни белгилаб қўйиш мўлжалланмоқда: жамоатчилик назоратининг турлари; жамоатчилик назоратининг шакллари; жамоатчилик назоратининг субъектлари; жамоатчилик назоратининг предмети; жамоатчилик назоратини амалга оширишнинг ҳуқуқий механизмлари; мазкур соҳада амалдаги қонун ҳужжатларини ижро этмагани учун мансабдор шахсларнинг жавобгарлиги шартлари ва бошқалар.

Фуқаролик жамияти асосларини яратиш билан бевосита боғлиқ бўлган масалалардан бири — инсон ҳуқуқ ва эркинликларининг самарали таъминланиши масаласидир. Шу муносабат билан Инсон ҳуқуқлари соҳасида миллий ҳаракат дастурини ишлаб чиқиш фурсати етганини таъкидлаш навбатдаги таклиф сифатида майдонга чиқади. Ушбу дастур, аввало, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органларига ўз зиммасига юклатилган вазифаларга алоҳида масъулият билан ёндашиш лозимлигини уқтириш билан бирга бу вазифанинг қандай тарзда назоратга олиншини ҳам кўрсатиб беради. Бунда тегишли органларнинг инсон ҳуқуқлари соҳасида ҳимояни қанчалик йўлга қўйганини аниқлаш мақсадида жамоатчилик мониторингининг амалга оширилиши кўзда тутилади. Дастур айнан ана шу соҳадаги чора-тадбирлар мажмуини ўз ичига олиши лозим.

Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексига жамият ва давлат қурилиши, ҳудудларда ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг турли соҳаларида нодавлат нотижорат ташкилотлари ҳуқуқларини белгилаб берган қонун ҳужжатлари талабларини бузганлик учун давлат органлари мансабдор шахсларининг жавобгарлигини кучайтиришни назарда тутувчи тегишли нормалар киритилиши фуқаролик жамияти барпо этилишининг асоси бўлиб хизмат қилиши шубҳасиз.

Шу билан бир қаторда нодавлат нотижорат ташкилотларининг қуйидаги масалалар юзасидан ҳам фаол иштирокининг асосларини кўзда тутувчи қонун ҳужжатлари мажмуини ишлаб чиқиш кўзда тутилмоқда: соғлиқни сақлаш масалалари; атроф-муҳитни муҳофаза қилиш масалалари; аҳолини, айниқса, ёшларни иш билан таъминлаш масалалари; ижтимоий ҳимояга муҳтож қатламларни қўллаб-қувватлаш масалалари; катта социал аҳамиятга молик бошқа масалалар.

Нодавлат нотижорат ташкилотларининг табиатни муҳофаза қилиш борасидаги фаолиятини амалга оширишда *экологик назорат* муҳим ўрин тутади. Экологик назоратни амалга ошириш жамоат ташкилотлари экологик функциясининг таркибий қисмидир. Экологик-ҳуқуқий механизмнинг ушбу функцияси табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш борасида жамоат ташкилотлари фаолиятини амалга оширишнинг зарурий элементи сифатида юзага келган.

Нодавлат нотижорат ташкилотлари. Биз фуқаролик жамиятини шакллантиришни мақсад қилган эканмиз, жамоат бирлашмалари, нодавлат нотижорат ташкилотлари, жумладан, фондларнинг аҳамияти ортиб бораверади. Сўнгги йилларда „Жамоат фондлари тўғрисида“ги қонун ва „Ҳомийлик тўғрисида“ги қонун, Ўзбекистон Республикаси Президентининг „Ўзбекистонда фуқаролик жамияти институтлари ривожланишига кўмаклашиш чора-тадбирлари тўғрисида“ги қарори ва бошқа тегишли ҳужжатлар қабул қилинди ва улар фуқаролик жамияти институтларининг ижтимоий фаоллигини кучайтиришда муҳим омил ролини ўтамоқда.

Юртимизда фуқаролик жамияти институтлари фаолиятининг янада жадал ривожланишида Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенати Кен-

гашларининг „Нодавлат нотижорат ташкилотларини, фуқаролик жамиятининг бошқа институтларини қўллаб-қувватлашни кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида“ги қўшма қарори муҳим аҳамият касб этди.

Жамоат ташкилотлари фаолиятини ҳуқуқий тартибга солиш соҳасидаги ижобий жараёнларнинг тамал тоши сифатида 1991 йилда қабул қилинган „Ўзбекистон Республикасида жамоат бирлашмалари тўғрисида“ги қонунни кўрсатиб ўтиш мумкин. Мазкур қонунда илк мартаба жамоат бирлашмаси (ташкilotи) институтига ҳуқуқий таъриф берилиши билан бирга, уни ташкил этиш мақсади, фаолияти принциплари ҳамда ҳуқуқ ва мажбуриятлар доираси белгилаб берилди. Қонунда белгилаб қўйилган шакллардаги ҳар қандай жамоат ташкilotини камида ўн нафар фуқаронинг ташаббуси билан тузиш тартиби мустаҳкамлаб қўйилди²¹.

Ушбу қонунга мустақиллик йилларида киритилган бир қатор ўзгартиришлар баробарида жамиятда олиб борилаётган ислоҳотларга ҳамоҳанг тарзда жамоат ташкilotларининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари доираси ҳам кенгайиб борди. Қонунга биноан, улар ўзларининг ички тузилмасини, мақсади, фаолият олиб бориш шакли ва усулларини танлашда ҳамда уставларини қабул қилишда мустақил экани белгилаб қўйилди.

Жамоат ташкilotлари манфаатларига дахлдор бўлган масалалар давлат ҳокимияти ва маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан тегишли жамоат ташкilotларининг иштироки ёки келишуви асосида ҳал этиладиган бўлди. Шу билан бирга, давлат жамоат ташкilotларининг қонуний манфаат ва ҳуқуқларига риоя этилишини таъминлаши, уларнинг фаолиятига ҳар томонлама кўмаклашиши, хусусан, солиқ ва бошқа масалаларда имтиёзлар бериши лозимлиги белгилаб қўйилди.

Шуни ҳам айтиш керакки, Президентимиз ўз маърузасида таъкидлаганидек, Олий Мажлис ҳузурида Жамоат фонди ва Парламент комиссияси ташкил этилган. Бу икки тузилманинг фаолияти ҳам самарали кечмоқда. Масалан, фақат кейинги уч йилнинг ўзида фуқаролик институтлари тақдим этган ижтимоий лойиҳаларни амалга ошириш мақсадида Жамоат фонди томонидан 11 миллиард сўмдан ортиқ маблағ ажратилди.

Олий Мажлис ҳузуридаги Жамоат фонди томонидан Парламент комиссияси ўз таркибида нодавлат нотижорат ташкilotлари ва жамоат ташкilotларининг ваколатли вакиллари билан бирга депутатлар²², молиявий тузилмаларнинг масъул ходимларини бирлаштирган. Мазкур комиссия фуқаролик институтларини қўллаб-қувватлаш мақсадида давлат бюджетидан ажратиладиган маблағларни очик, аниқ ва ошқора йўналтиришни, бу маблағларни демократик асосда тақсимлашни амалга оширади.

Инсон ва фуқароларнинг асосий ҳуқуқ ва эркинликларининг таъминлини амалда кенг ва тўла рўёбга чиқариш мақсадида ташкил этилган ва шу йўлда фаолият юритаётган Инсон ҳуқуқлари бўйича Олий Мажлис вакили (Омбудсман), Инсон ҳуқуқлари бўйича миллий марказ, „Ижтимоий фикр“ жамоатчилик маркази, Амалдаги қонун ҳужжатлари мониторинги институти каби бир қатор миллий институт ва ташкilotлар қаторида фуқаролик жамияти институтларининг янада кенгроқ таркибини яратиш алоҳида аҳамият касб этмоқда. Мамлакатимизда „Камолот“ ёшлар ижтимоий ҳаракати, Ўзбекистон хотин-қизлар қўмитаси, „Соғлом авлод учун“ ва „Нуроний“ жамғармалари, „Ижод“ фонди, Нодавлат нотижорат ташкilotлар миллий ассоциацияси ва бошқа жамоат таъ-

²¹ Қаранг: Ўзбекистон Республикасининг „Ўзбекистон Республикасида жамоат бирлашмалари тўғрисида“ги Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси. 1991. — № 4, 76-модда.

²² „Депутат“ сўзи лотинча *deputatus* сўзидан олинган бўлиб, „вакил этилган“ деган маънони билдиради.

килотлари самарали фаолият юритмоқда. Бироқ шу ва шунга ўхшаш фуқаролик институтларининг фаолиятини янада жонлантириш ва ривожлантириш ҳозирги куннинг ўта муҳим вазифаларидан биридир. Бундай долзарб вазифанинг бажарилиши йўлида бир қатор амалий ишлар қилинди. Фуқаролик жамияти институтларининг роли ва аҳамиятини оширишга ҳисса қўшаётган 200 дан ортиқ қонун ҳужжати қабул қилинди. Бироқ бу йўлда қилинадиган ишлар ҳали талайгина. Чунки бундай вазифаларнинг долзарб аҳамият касб этиши ҳеч кимга сир эмас. Фуқаролик жамияти, моҳият эътиборига кўра, давлат ва унинг органлари фаолиятини назорат қилади. Шунинг учун ҳам у зарурдир. Бу зарурат маълум асослар мавжуд бўлган тақдирдагина ўз ҳаётий ифодасини топиши мумкин. Жамоатчилик назорати касаба уюшмалари, сиёсий партиялар, истеъмолчилар уюшмалари ва шу каби тузилмалар орқали амалга оширилади. Булар халқнинг давлат ҳокимияти билан ўзаро мулоқотини таъминлаб берувчи „кўприк“ дир. Бундай кўприкнинг мавжуд бўлиши ва унинг мустақамланиши демократик ҳуқуқий давлат куришни мақсад қилган жамият учун жуда муҳим вазифа, чунки халқнинг давлат ҳокимияти билан ўзаро мулоқотининг йўлга қўйилиши демократия учун асосий омил ҳисобланади. Лекин бундай мулоқотнинг йўлга қўйилиши анча қийин масала. Бу борада давлатнинг ҳам, жамоатчиликнинг ҳам фаоллиги зарур. Мамлакатимиз раҳбарининг илгари сурган таклифлари ана шундай заруратни ҳисобга олиб, давлат томонидан амалга оширилаётган сиёсатнинг амалий ифодасидир.

Бугунги кунда нодавлат нотижорат ташкилотлари „учинчи сектор“ деб ҳам аталади. Шу ўринда айтиш керакки, „биринчи сектор“ дейилганда давлат, „иккинчи сектор“ дейилганда тижорат сектори (шахсий сектор деб ҳам аталади) назарда тутилади. Республикада нодавлат нотижорат ташкилотларига оид миллий ассоциация мавжуд.

Маълумки, ҳар қандай ташкилий тузилманинг моҳияти ва мазмуни унинг вазифаси ва фаолият йўналишларида ёрқин ифодаланади. Жамоат ташкилотларининг функциялари ҳам уларнинг жамият ҳаётига нисбатан муайян фаолиятни амалга ошириш орқали таъсир кўрсатишида намоён бўлади.

Мамлакатимиз Президенти илгари сурган таклифлардан бири — бу „Ижтимоий шериклик тўғрисида“ги қонунни қабул қилиш таклифи. Ушбу қонунда ижтимоий-иқтисодий ривожланиш дастурларини амалга ошириш, гуманитар муаммоларни ҳал этиш, мамлакатимиз аҳолиси турли қатламларининг ҳуқуқ ва эркинликлари, манфаатларини ҳимоя қилишда нодавлат нотижорат ташкилотларининг давлат тузилмалари билан ўзаро муносабатларидаги аниқ чегараларни белгилаш ва ташкилий-ҳуқуқий механизмларни такомиллаштириш каби масалалар бўйича ҳуқуқий нормалар кўзда тутилиши даркор. Ушбу қонуннинг қабул қилиниши жамоавий меҳнат низоларини ҳал этишга ҳисса қўшади, ижтимоий барқарорликни таъминлашга кўмаклашади, ходимларнинг меҳнатга доир ҳуқуқларининг самарали кафолатланишига хизмат қилади.

Фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг устувор йўналишларидан бири — бу нодавлат ва жамоат ташкилотларини ривожлантиришдир. Бугунги кунда мамлакатимизда жамият ҳаётининг турли соҳаларида фаолият юритаётган нодавлат нотижорат ташкилот (ННТ)ларининг сони 6000 дан ортиқдир. Агар бу кўрсаткични 2000 йилдаги ҳолат билан қиёсласак, уларнинг сони уч баробарга кўпайганини кўрамыз. Нодавлат нотижорат ташкилотлари фуқаролик жамияти институтлари тизимида марказий ўрин тутаяди. Шунинг учун уларнинг фаолиятини ривожлантириш, мустақиллигини тўла таъминлаш, ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш, фаолиятини ташкилий-ҳуқуқий, моддий-техникавий жиҳатдан кўллаб-қувватлашга қаратилган „Нодавлат нотижорат ташкилотлари фаолиятининг кафолатлари тўғрисида“ги қонуннинг қабул қилиниши муҳим аҳамият касб этди. Бу қонунни қабул қилишдан мақсад қуйидагиларда ифодаланади: ННТларини янада

ривожлантириш; мустақил иш юритишини таъминлаш; чинакам мустақиллигини таъминлаш; ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш; улар фаолиятини ташкилий-ҳуқуқий, моддий-техник жиҳатдан қўллаб-қувватлашни кучайтириш.

Касаба уюшмаларининг ижтимоий йўналтирилган функцияларининг моҳияти қуйидагиларда намоён бўлади: жамиятнинг интеграциялашувига эришиш; ишлаб чиқариш демократиясини ривожлантириш орқали фуқаролик жамиятини шакллантириш; давлатнинг ижтимоий соҳадаги сиёсатини шакллантиришга кўмаклашиш; халқнинг меҳнат потенциалларини сақлаш ва ривожлантириш; бозор муносабатларини ривожлантириш, меҳнат бозорини шакллантириш; инсон қадр-қимматини ошириш ва меҳнат анъаналарини ривожлантириш.

Мамлакатимизда ижтимоий жараёнларнинг жадал суръатларда ривожланиб бориши, жамиятда олиб борилаётган кенг қамровли ислохотлар фуқаролик жамиятининг асосий институтларининг янги функциялари шаклланишига олиб келмоқда.

Ҳозирги кунда деярли барча жамоат ташкилотлари мамлакатни демократик йўналишда ривожлантириш, муайян соҳалар юзасидан инсон ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш, давлат ҳокимияти органлари фаолияти устидан самарали назорат ўрнатиш каби масалаларга ўзларининг асосий фаолият йўналишлари сифатида қарамоқда. Жамоат ташкилотларига бирлашган фуқаролар улар орқали ўзларининг турли манфаат ва ҳуқуқларини амалга оширишни кўзлайди. Бундай шароитда жамоат ташкилотлари олдида фуқароларнинг давлат ишларини амалга оширишдаги иштирокини таъминлаш ҳамда уларнинг мавжуд қонунчиликка нисбатан ижобий муносабатини шакллантириш ва шу орқали уларни қонунга итоаткор шахс сифатида тарбиялаш каби янги вазифалар қўйилмоқда.

Маҳалла — фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш институти. Мамлакатимизда демократик ҳуқуқий давлат қуриш жараёнида фуқаролик жамиятининг муҳим таркибий қисми ҳисобланган фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларидан бири — маҳалланинг ўрни беқиёсдир. Маҳалла — бу шарқона „демократия дарсхонаси“. Ўзбекистонда фуқаролар йиғинлари ва ўзини ўзи бошқариш органлари — маҳаллаларнинг сони 10 мингдан ортиқни ташкил этади. „Маҳалла“ сўзи арабча „маҳал“ сўзидан олинган бўлиб, „истиколат қиладиган жой“, „худуд“ маъноларини билдиради²³.

Ўзбекистон ўз давлат мустақиллигига эришганидан сўнг маҳалла фаолиятининг ҳуқуқий асослари яратилди. Бунда маҳаллалар ҳаёти билан боғлиқ кўп масалалар қаторида маҳалла оқсоқолини сайлаш тартиблари ҳам ишлаб чиқилди.

Фуқаролик жамияти институтлари тизимида ўзини ўзи бошқариш органлари (маҳалла)нинг ўрни беқиёсдир. Чунки бошқа мамлакатлардан фарқли ўлароқ, маҳалла институти юртимизда минг йиллар давомида синалган ва чуқур илдиз отган, аҳолини бирлаштириб турадиган ижтимоий ҳодиса сифатида ривожланиб келмоқда. Масалан, Тошкентда XVIII асрда 150 та маҳалла фаолият кўрсатган бўлса, XIX асрда уларнинг сони 200 тага етган, XX аср бошларида эса 250 та маҳалла бор эди²⁴. Айниқса, унинг ҳозирги бозор иқтисодиётига ўтиш шароитида халқимизнинг урф-одатлари, анъана ва қадриятларини сақлаб қолиш, одамларни жипслаштириш, улар ўртасида меҳр-оқибат туйғуларини кучайтириш омили сифатида майдонга чиқаётганини яққол кўриб турибмиз.

Маҳалла ўзини ўзи бошқариш органларининг энг ёрқин кўриниши, айти пайтда фуқаролик жамиятининг асоси ва таянчи деб тан олингани билан ҳам ўзининг юксак

---

²³ Қаранг: Қораев С. Ўзбекистон вилоятлари топонимлари. /Масъул муҳаррир А.Муҳаммаджонов. /— Т.: „Ўзбекистон миллий энциклопедияси“, 2005. — 37-бет.

²⁴ Қаранг: Қораев С. Тошкент топонимлари./Масъул муҳаррир А.Р.Муҳаммаджонов./ — Т.: „Фан“, 1991. — 32-бет.

мавқеига эга. Мустақиллик йиллари мобайнида жамиятдаги бошқарув тизимларини ислоҳ қилиш, давлат вазифаларини жамоат ташкилотларига босқичма-босқич ўтказиш, яъни кучли давлатдан кучли жамиятга ўтиш борасидаги ишлар изчил давом эттириб келинмоқда.

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш институти — маҳалла фаолиятининг ташкилий асосларини янада такомиллаштириш, унинг вазифалари кўламини кенгайтириш, давлат ҳокимияти ва бошқарув органлари билан ўзаро яқин муносабатларини таъминлаш алоҳида долзарб аҳамият касб этмоқда. 2000 йилдан кейинги даврда бошқарув соҳасини марказлаштиришни чеклаш, бу борадаги вазифаларнинг бир қисмини республика даражасидан вилоят, туман ва шаҳар миқёсига ўтказиш, Ўзбекистонда маҳаллий ўзини ўзи бошқаришнинг ноёб шакли бўлган маҳалла тизимини шакллантириш масаласига катта аҳамият қаратилди. Мазкур масалада Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов „Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида“ги қонунга тегишли ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш юзасидан таклифни илгари сурди. Киритиладиган ўзгартиш ва қўшимчаларда қуйидаги масалаларга алоҳида эътиборни қаратиш лозим бўлади: аҳолини ижтимоий қўллаб-қувватлашда маҳалланинг аниқ йўналтирилган фаолиятини белгилаш; маҳаллани хусусий тадбиркорлик ва оилавий бизнесни ривожлантириш марказига айлантириш соҳасидаги вазифаларни аниқ белгилаш; маҳалланинг давлат бошқарув органлари фаолияти устидан жамоатчилик назорати олиб бориш тизимидаги вазифаларини янада кенгайтириш.

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариши — фуқароларнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунлари билан кафолатланадиган, уларнинг ўз манфаатларидан, ривожланишнинг тарихий хусусиятларидан, шунингдек, миллий ва маънавий қадриятлардан, маҳаллий урф-одат ва анъаналардан келиб чиққан ҳолда, маҳаллий аҳамиятга молик масалаларни ҳал қилиш борасидаги мустақил фаолиятидир.

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариши Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудида амалга оширилади. Шаҳарчалар, қишлоқлар, овуллар ва маҳаллалар фуқаролар ўзини ўзи бошқаришининг ҳудудий бирликларидир.

Шаҳарчалар, қишлоқлар, овулларни тузиш, тугатиш, шунингдек, уларнинг чегараларини ўзгартириш, уларга ном бериш ва уларнинг номини ўзгартириш фуқаролар ўзини ўзи бошқаришининг тегишли органлари фикрини ҳисобга олган ҳолда, қонун ҳужжатларида назарда тутилган тартибда амалга оширилади.

Шаҳарчалар, қишлоқлар ва овуллар, шунингдек, шаҳарлар, шаҳарчалар, қишлоқлар ва овуллардаги маҳаллалар фуқароларининг йиғинлари фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларидир.

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари маҳаллий давлат ҳокимияти органлари тизимида кирмайди ва қонун билан берилган ўз ваколатларини тегишли ҳудудда амалга оширади.

Ўн иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг учинчи сессиясида 1993 йил 2 сентябрда қабул қилинган „Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида“ги қонун қишлоқ, шаҳарча ва овулларда ва улар таркибидаги маҳаллаларда тузиладиган фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг ҳуқуқий ҳолатини белгилаб берди. Маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органлари — бевосита фуқаролар томонидан сайланадиган органлардир. Фуқаролар йиғини раиси (оқсоқоли) ва унинг маслаҳатчилари сайлови мамлакатимиз ҳаётида муҳим ўрин тугади. Бу сайлов демократизм, ошкоралик ва тенг сайлов ҳуқуқи асосида ўтказилади. Шу ўринда Ўзбекистон Республикасининг „Фуқаролар йиғини раиси (оқсоқоли) ва унинг маслаҳатчилари сай-

лови тўғрисида “ги қонунига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш эҳтиёжи мавжуд эканини таъкидлаш ўринлидир. Бунда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари раислари сайлови тизимини янада такомиллаштириш талаб этилади. Оқсоқоллар ва уларнинг маслаҳатчилари энг муносиб фуқаролар орасидан сайланиши даркор. Шу билан бирга, фуқаролар ижтимоий фаоллигини кучайтиришда маҳалланинг роли ва аҳамиятини оширишга эришиш лозим. Шунинг учун ана шу мақсадларга эришишга замин ҳозирлайдиган тегишли чора-тадбирларни таъминлаб берадиган ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш назарда тутилмоқда, таклиф этилмоқда²⁵.

Маҳалла деганимизда, авваламбор, муқаддас урф-одатларимизни сақлайдиган ва ривожлантирадиган, шу билан бирга, келажак авлодлар қандай бўлиб етишишига бево-сита таъсир кўрсатадиган тарбия ўчоғи, ҳаёт мактабини тасаввур этамиз.

Мамлакатимизда ўзини ўзи бошқариш органлари фуқаролик жамиятининг асосий институти сифатида йилдан-йилга такомиллашиб бормоқда. Шунингдек, мазкур органларнинг бошқарув тизимидаги кўламнинг кенгайиб бориши билан ҳуқуқий давлатнинг ўз ваколатларини демократик тамойиллар асосида амалга ошириши учун қулай ва кенг имкониятлар пайдо бўлмоқда.

Конституциявий асосдан келиб чиқиб, 1999 йил 14 апрелда қабул қилинган „Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида“ги (янги таҳрири) қонуннинг I-моддасида фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш тушунчаси қуйидагича таърифланди: „Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариши — фуқароларнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунлари билан кафолатланадиган, уларнинг ўз манфаатларидан, ривожланишнинг тарихий хусусиятларидан, шунингдек, миллий ва маънавий қадриятлардан, маҳаллий урф-одат ва анъаналардан келиб чиққан ҳолда, маҳаллий аҳамиятга молик масалаларни ҳал қилиш борасидаги мустақил фаолиятидир“. Кўриниб турибдики, мамлакатимизда ўзини ўзи бошқариш органлари тизими тушунчаси ва унинг ҳуқуқий мақоми ривожлантирилди ва улар илғор демократик мамлакатлардаги ҳуқуқий мезонлар даражасида ифодалана бошланди.

Собиқ Иттифоқ даврида маҳалланинг мазмуни ва вазифалари бугунлай сохталаштирилган эди. Бу даврда маҳаллалар ўзининг ҳуқуқий мақомини йўқотди. Бу даврда қадимдан маънавият, таълим ва тарбия масалаларини ҳал этиб келган маҳаллаларнинг ўрни деярли йўққа чиқарилди.

Мустақиллик йилларида фуқароларнинг маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органларининг қонуний мақомини мустаҳкамлашга, уларни фуқаролик жамиятининг асосий институтига айлантиришга доир жиддий ислохотлар амалга оширилди. Ўзбекистонда маҳаллалар миллий мустақиллик даврига келибгина ўзини ўзи бошқариш органига айланди. Ўзбекистон Конституцияси маҳалланинг мақомини фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи сифатида мустаҳкамлади. Мамлакатимизда шаҳарча, қишлоқ, овул ва маҳалла фуқаролар йиғинлари ўзини ўзи бошқариш органлари ҳуқуқий мақомини олди. Жумладан, мустақиллик даврида юртимизда 10 мингдан кўпроқ ўзини ўзи бошқариш органлари шакллланган бўлса, улардан 8142 тасини маҳалла фуқаролар йиғинлари ташкил этади. Маҳалла мустақил ташкилот сифатида қайтадан мустаҳкамланди ва уларнинг аксарияти ўзининг қадимги номларини ва халқ ўртасидаги обрў-эътиборини қайтадан тиклаб олди.

Истиқлол йилларида мамлакатимизда бошқарув соҳасини марказлаштиришни чеклаш, бу борадаги вазифаларнинг бир қисмини республика даражасидан вилоят, туман ва шаҳар

²⁵ Қаранг: *Каримов И.А.* Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси: Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маъруза. 2010 йил 12 ноябрь. — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2010. — 45—46-бетлар.

миқёсига ўтказишда маҳалла тизимини шакллантириш масалаларига катта аҳамият қаратилди. Бу эса Президентимиз томонидан эътироф этилган, марказий давлат ҳокимияти органлари ўз ваколатларини борган сари маҳаллий давлат ҳокимияти органларига ўтказиб бориши лозимлиги хусусидаги ғоянинг амалдаги тасдиғидир.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган давлат бошқаруви соҳасидаги ислохотлар натижасида маҳалла институтининг роли тобора ошиб бормоқда. Бу эса фуқароларимиз турмуш тарзининг янада яхшиланишида маҳалла институтининг ўрни ва роли нақадар беқиёс эканини кўрсатиб бермоқда. Маҳаллаларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари сифатидаги мавқеини янада ошириш, роли ва аҳамиятини тобора кучайтириш мақсадида Президентимиз Ислон Каримов ва ҳукумат томонидан жуда кўплаб фармон ва қарорлар қабул қилинди. Фақат бизга хос бўлган маҳалла институти бошқа давлатларда учрамайдиган, бетакрор миллий қадрият ва анъаналарга асосланган жамоавий тузилмадир. Маҳалла бошқаруви давлат ҳокимияти органлари билан чамбарчас боғлиқдир.

Энди бундан 21 йил олдин иқтисодиёти бирёқлама ривожланиб, хомашё тайёрлашга йўналтирилган, боз устига, ғоят улкан табиий, минерал-хомашё ва меҳнат ресурсларига, инсоний салоҳиятга эга бўлишига қарамай, собиқ Иттифоқда аҳоли турмуш даражаси, ижтимоий ва гуманитар соҳалар ривожини бўйича охириги ўринларга тушиб қолган республикамизнинг истиқлол йилларида босиб ўтган мураккаб, айна пайтда шарафли йўлига доир баъзи мисолларга назар ташлайлик.

Мустақиллик йилларида Ўзбекистон иқтисодиёти қарийб 3,7 баробар, аҳоли жон бошига нисбатан реал даромадлар 7 баробар, нафақаларнинг ўртача миқдори — 9 баробар, иш ҳақи 18 баробар ўсди.

Мутахассислар эътироф этганидек, янгиланган иқтисодиёт ва янги ҳаёт одамлар умрининг давомийлигида ижобий акс этди, уларнинг умр кўриш даражаси ўртача 7 йилга узайди.

Мамлакатимизда уй-жой фонди қарийб 2 баробар ошди. Бугун юртимиздаги оилаларнинг 98,5 фоизи ўз уйи ёки квартирасига, қишлоқдаги оилаларнинг 97,5 фоизи томорқасига эга.

Агар 21 йил илгари 10 та хонадондан биттасида енгил автомобиль бўлган бўлса, ҳозир ҳар учинчи оилада биттадан, айрим хонадонларда ҳатто бир нечтадан шахсий автомашина бор.

Сўнгги етти йил мобайнида мамлакатимиз йилига 8,2 фоиз ўсишга эришмоқда. Жаҳонда, айниқса, 2008 йилдан буён давом этаётган молиявий-иқтисодий инқироз шароитида бундай кўрсаткичларга эга давлатлар жуда кам.

Бинобарин, кейинги вақтда пойтахтимизда ўтказилган бир нечта йирик халқаро анжуманларда Ўзбекистоннинг кичик бизнес ва хусусий талбиркорлик, соғлиқни сақлаш, таълим тизимларини ривожлантириш борасидаги тажрибалари юзлаб хорижий мутахассислар иштирокида атрофлича ўрганилиб, намуна сифатида эътироф этилгани бежиз эмас.

Энг муҳими, истиқлол йилларида эришилган барча ютуқ ва марраларимиз тимсолида Ўзбекистон дунёнинг тараққий топган демократик мамлакатлари қаторидан мустақам жой эгаллаш, халқимиз учун муносиб ҳаёт даражасини таъминлаш йўлидан дадил одимлаётганини кўрамыз.

Ўз навбатида, буларнинг барчаси ҳар томонлама пухта ўйланган, узоқ истиқболга мўлжалланган сиёсат натижаси, „ўзбек модели“ самаралари эканига такрор-такрор ишонч ҳосил қиламыз.

Президентимизнинг кейинги вақтдаги бир неча хорижий сафарлари яқунлари бўйича яқин истиқболда амалга ошириладиган, миллиардлаб доллар маблағ йўналтириладиган ҳамкорлик ҳужжатлари имзоланди.

Ёки бўлмаса, юртимизда жорий этилаётган биргина ҳужжат — „2011—2015 йилларда Ўзбекистон Республикаси саноатини ривожлантиришнинг устувор йўналишлари тўғрисида“ги давлат дастури бўйича умумий миқдори салкам 50 миллиард долларни ташкил этадиган 500 дан зиёд инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш кўзда тутилган.

Мустақилликнинг қўлга киритилиши билан тарихан қисқа вақт ичида мамлакатимизда:

- совет давридаги эски маъмурий-буйруқбозлик тизимига барҳам берилди;
- миллий давлатчиликни шакллантиришнинг ҳуқуқий асослари яратилди;
- давлат ҳокимиятининг бўлиниш принципи амалга оширилди;
- фуқаролик жамияти институтларининг фаолияти изчил йўлга қўйилди;
- эркин бозор иқтисодиёти муносабатларига ўтиш жараёни амалга оширилди.

Давлат ва жамият қурилиши соҳасида амалга оширилаётган демократик ислоҳотлар натижасида:

— мамлакатимизнинг қонун чиқарувчи олий органи — Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси икки палатали парламентга айлантирилди;

— Президент ваколатларининг бир қисми парламентнинг юқори палатаси — Сенатга ўтказилди;

— Бош вазирнинг ҳуқуқ ва ваколатлари кучайтирилди;

— Ўзбекистон Республикаси Конституциясидан Ўзбекистон Президенти бир вақтнинг ўзида ижро этувчи ҳокимият раҳбари эканини белгилайдиган норма чиқариб ташланди;

— парламентдаги кўпчилик, парламентдаги муҳолифат каби тушунчалар қонунда акс эттирилди;

— сиёсий партиялар фракциялари раҳбарларини Қонунчилик палатаси Спикерининг ўринбосари этиб сайлаш бўйича ташкилий-ҳуқуқий чоралар кўрилди;

— Бош вазир лавозимига номзод бўйича сиёсий партиялар фракциялари билан маслаҳатлашиш тартиби, унинг парламент томонидан тасдиқланишининг қатъий белгиланган тартиб ва механизми жорий этилди;

— парламентга Бош вазирга нисбатан ишончсизлик вотуми билдириш ҳуқуқи берилди;

— давлат ҳокимияти марказий органларининг бир қатор ваколат ва вазифалари маҳаллий ҳокимият, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, маҳаллаларга босқичма-босқич ўтказилди ва бошқалар.

Юқорида санаб ўтилган ўзгартиришларни умумлаштириб, мухтасар хулоса қилинганда, Ўзбекистон мустақиллик йилларида катта конституциявий-ҳуқуқий тараққиёт йўлини босиб ўтди. Шу жиҳатдан, айниқса 2000—2012 йиллар жуда салмоқли ва самарали бўлди деб ҳисоблаш мумкин. Чунки айнан мана шу йилларда Ўзбекистон Конституцияси, унинг асосида қабул қилинган конституциявий қонунлар ва қонуности ҳужжатларида жамиятни эркинлаштириш, демократлаштириш ва жаҳон андозаларига мувофиқлаштириш борасида ҳал қилувчи қадамлар ташланди.

Юқорида айтиб ўтилган ўзгариш ва янгиланишлар, давлат ва жамият ҳаётида амалга оширилган туб ислоҳотлар мустақил давлатчилик пойдеворига қўйилган мустаҳкам замин бўлиб хизмат қилмоқда.

Концепцияда кўзда тутилган 50 дан зиёд қонун ва ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлар лойиҳаларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш дастури бўйича бугунги кунга қадар мамлакатимиз Парламенти томонидан 12 та қонун қабул қилинди, 30 дан ортиқ қонун лойиҳаси эса кенг жамоатчилик, жумладан, хорижий эксперт ташкилотларни жалб этган ҳолда кўриб чиқиш ва муҳокама этиш босқичида турибди.

Ислом Каримов

Мавзуни мустаҳкамлаш юзасидан савол ва топшириқлар:

1. Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигига эришганидан сўнг унинг олдида турган долзарб масалалар нималардан иборат эди?
  2. Ўзбекистоннинг ўз мустақил тараққиёт йўли қандай босқичлардан иборат?
  3. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси бўйича давлат ҳокимиятининг бўлиниши принципи нимани англатади?
  4. Мустақиллик йилларида сайлов қонунчилигида амалга оширилган ислоҳотлар нималардан иборат?
  5. Тараққиётнинг ўзбек моделининг моҳияти нималарда кўринади?
  6. Мамлакатимизда давлат бошқаруви соҳасида қандай ислоҳотлар амалга оширилмоқда?
  7. Мамлакатимизда суд-ҳуқуқ тизимида амалга оширилган ислоҳотлар нималардан иборат?
  8. Ўзбекистон Республикасида ахборот ва сўз эркинлигини таъминлаш борасида қандай ислоҳотлар олиб борилмоқда?
  9. Фуқаролик жамияти институтларининг демократик ислоҳотларни амалга оширишдаги ўрни нималардан иборат?
  10. Демократик бозор ислоҳотларини амалга оширишда қандай ҳуқуқий асосларга таянилмоқда?
-

2-БОБ. ХАЛҚАРО МАЙДОНДА САҚЛАНИБ ҚОЛАЁТГАН МУРАККАБ ШАРОИТДА ЎЗБЕКИСТОННИНГ ТИНЧЛИК ВА ҲАМЖИҲАТЛИККА АСОСЛАНГАН ТАШҚИ СИЁСАТИ

2.1. Бугунги кунда жадал ўзгариб бораётган жараёнлар ҳамда жиддий таҳдид ва хатарлар

XXI асрнинг дастлабки ўн йиллигида сиёсий, иқтисодий, илм-фан, маданият соҳасида инсоният томонидан улкан тараққиёт натижаларига эришилган бўлса-да, афсуски, глобал тинчлик ва барқарорликка таҳдид солиб турган жиддий хавф-хатарлар ҳам сақланиб қолмоқда. Инсоният тараққиётининг кўп мингйиллик тажрибасига қарамасдан, уруш оловини ёқишга, ундан ўз манфаатлари йўлида фойдаланиб қолишга уринаётган қора кучлар сайёраамизнинг турли бурчакларида ҳанузгача ўзларининг қабих ниятларига эришиш йўлида гоҳ ошқора, гоҳ пинҳона фаолият олиб бормоқда. Халқлар, миллатларнинг хавфсизлиги, тинч ва фаровон турмуш кечириш борасидаги орзу-истакларига раҳна соладиган турли салбий офат манбаларининг мавжуд экани бутун башариятни хавотирга солмоқда. Президентимиз Ислом Каримов Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 20 йиллигига бағишланган маърузасида таъкидлаганидек, „Бугунги дунёда жадал ўзгариб бораётган вазият ва жараёнлар, мавжуд можароларнинг кескинлашуви ва янги қарама-қаршиликларнинг пайдо бўлиши, баъзи минтақаларда этник ва конфессиялараро тафовутлар негизда вужудга келаётган тўқнашувларнинг кучайиши, ҳали-бери давом этаётган жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози ҳамда унинг оқибатлари жиддий таҳдид ва хатарларни келтириб чиқармоқда“²⁶.

Ядровий технологиялар ва оммавий қирғин қуролларининг тарқалиб кетиши хавфи, мурасизлик, радикализм ва экстремизмнинг ўсиши, янги кескин ўзгаришларнинг пайдо бўлиши дунё ҳамжамиятида катта ташвиш уйғотмоқда.

Ислом Каримов

Дарҳақиқат, дунёда, Марказий Осиёда юз бераётган ижтимоий-сиёсий жараёнлар, уларнинг геосиёсий манзараси дунёнинг иқтисодий ва маънавий имкониятларига, жаҳон ҳамжамиятининг истиқболига янгича назар ташлашга ундамоқда.

2.1-жадвал

Ядро реакторларига эга бўлган давлатлар

Давлатлар	Мавжуд ядро реакторлари сони
АҚШ	104 та
Франция	59 та
Япония	55 та
Россия	31 та
Англия	23 та
Жанубий Корея	20 та
Канада	18 та
Германия	17 та
Украина	15 та

²⁶ Инсон манфаати, ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, ҳаётимизнинг янада эркин ва обод бўлишига эришиш — бизнинг бош мақсадимиздир. Президент Ислом Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 20 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. — „Халқ сўзи“ газетаси, 2012 йил 8 декабрь.

Бугунги кунда атом қуролига эга бўлган давлатлар сони (10 та) тобора ошиб бормоқда. Булар қаторига АҚШ, Россия, Англия, Франция, Хитой, Покистон, Ҳиндистон, Шимолий Корея, Эрон ва Исроилни (охирги иккита давлат тахмин қилинади) киритиш мумкин. Жаҳонда 500 га яқин ядровий реактор мавжуд (2.1-жадвал) ва дунё бўйича электр энергияси ишлаб чиқаришда атом электр станцияларининг улуши 16 фоизни ташкил қилади.

Шу боисдан ҳам ҳозирги давр — дунёда ғоявий қарама-қаршилиқлар мураккаб тус олган, мафкура полигонлари ядро полигонларидан ҳам кучлироқ бўлиб бораётган давр дир. Бутун Ер юзи одамзод учун ягона макон бўлиб ҳисобланади. Аммо тарихда мавжуд чегараларни ўзгартириш, муайян ҳудудларни босиб олиш учун сон-саноксиз урушлар бўлган. Бу жараёнда эса уруш қуроллари мунтазам такомиллашиб борган. Мазкур урушлар то XX асргача, асосан, кўпроқ бир ё икки давлат ёхуд минтақа ўртасида бўлган. XX асрда рўй берган иккита жаҳон урушида ўнлаб давлатлар, бир неча қитъа мамлакатлари иштирок этган.

Хуллас, уруш қуроллари такомиллашиб бораверди. Бугунги кунда уларнинг қудрати бошқа ҳудудни босиб олиш у ёқда турсин, бутун Ер сайёрасидаги ҳаётни бир неча марта йўқ қилиб ташлашга етади. Инсоният XX аср охирига келиб, бир қатор чегара билмайдиган муаммоларга дуч келди. Уруш ва тинчлик, экологик фалокатлар, маънавий қашшоқлик, наркобизнес, терроризм каби муаммолар ана шулар жумласидандир.

Юртбошимиз БМТ минбаридан бутун Афғонистонда, Марказий Осиё минтақасида тинчлик ва барқарорликни мустақамлаш, Марказий Осиёда ядровий қуролдан холи ҳудудни ташкил этиш ташаббусини илгари сурганидан сўнг бу ҳақда шартнома 2006 йил сентябрь ойида Семипалатинск шаҳрида имзоланди. БМТ Бош Ассамблеясининг 61 ва 63-сессияларида ушбу ташкилотга аъзо давлатларнинг кўпчилиги овози билан „Марказий Осиёда ядро қуролидан холи ҳудуд“ резолюцияси қабул қилинди, 2009 йилнинг март ойидан бошлаб эса, бу ҳақдаги шартнома кучга кирди.

Бугунги кунда ядродан холи ҳудудлар бутун Ер шарининг 70 фоизини ташкил этади. Дунёнинг кўпгина давлатлари ядродан холи ҳудудлар ҳақидаги 6 та шартномани қўллаб-қувватламоқда.

1. **Антарктида шартномаси** 1959 йил 1 декабрда қабул қилиниб, 1961 йил 3 июнда кучга кирган.

2. **Лотин Америкаси ва Кариб ҳавзасида ядро қуролини тақиқлаш ҳақидаги Глателло шартномаси** 1967 йил 14 февралда қабул қилиниб, 1969 йил 25 апрелда кучга кирган.

3. **Тинч океаннинг жанубий қисмини ядродан холи ҳудудга айлантириш ҳақидаги Раротон шартномаси** 1985 йил 6 августда қабул қилиниб, 1986 йил 11 декабрда кучга кирган.

4. **Жануби-Шарқий Осиёни ядро қуролидан холи ҳудудга айлантириш ҳақидаги Бангкок шартномаси** 1995 йил 15 декабрда қабул қилинган.

5. **Африкани ядро қуролидан холи ҳудудга айлантириш ҳақидаги Пелиндаб шартномаси** 1999 йил 11 апрелда қабул қилинган.

6. **Марказий Осиёда ядро қуролидан холи ҳудуд ташкил этиш тўғрисидаги Семипалатинск (Қозғоғистон) шартномаси** 2006 йил 8 сентябрда қабул қилинган ва Марказий Осиёдаги 5 та давлат раҳбарлари томонидан имзоланган.

Демак, дунёнинг 110 мамлакати, яъни жаҳон ҳамжамиятининг ярмидан кўпи ядро қуролидан бутунлай воз кечиш тарафдоридир²⁷. Бундан кўзланган мақсад ядро қуроли мавжуд бўлган ҳудудларни чеклаш, ядро уруши хавфини камаййтиришдир.

²⁷ Собирова Ш. Ядро қуролидан холи зона // Маърифат, 2006 йил 12 июль.

Ўзбекистоннинг Марказий Осиёда ядросиз ҳудуд барпо этиш ҳақидаги ташаббуси БМТ ва жаҳон жамоатчилиги томонидан тўла қўллаб-қувватланмоқда. Бу таклиф БМТ Бош Ассамблеясининг сессияларида муҳокама қилинди ва у бўйича махсус резолюция қабул қилинди.

Марказий Осиёда ядро қуролидан холи ҳудуд барпо этиш фақат минтақада эмас, балки бутун жаҳонда тинчлик ва барқарорликни мустаҳкамлашга хизмат қилади.

Президентимиз Ислоом Каримов 1997 йилдаёқ „Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари“ номли фундаментал асарида хавфсизликка таҳдид солувчи қўйидаги миллий, минтақавий ва умумбаршарий ҳагарларни теран таҳлил қилиб берган эди:

1. Минтақавий можаролар.
2. Диний экстремизм ва фундаментализм.
3. Буюк давлатчилик шовинизми ва агрессив миллатчилик.
4. Этник ва миллатлараро зиддиятлар.
5. Коррупция ва жиноятчилик.
6. Маҳаллийчилик ва уруғ-аймоқчилик муносабатлари.
7. Экологик муаммолар.

2.2. Глобаллашув шароитида манфаатлар тўқнашуви ва минтақавий хавфсизлик

XXI аср бошларига келиб дунё мамлакатлари ўртасида ўзаро таъсир шу қадар кучайиб кетдики, ҳозирги вақтда бу жараёндан тўла ихоталаниб олган бирорта ҳам давлат йўқ. Глобаллашувнинг турли мамлакатларга ўтказаетган таъсири ҳам турлича. Бу ҳол дунё мамлакатларининг иқтисодий, ахборот, маънавий салоҳиятлари ва сиёсати қандай экани билан боғлиқ.

XX аср сўнгида рўй берган улкан ижтимоий-сиёсий ўзгаришлар, икки қутбли дунёнинг барҳам топиши натижасида нисбий мувозанатнинг бузилиши жаҳоннинг мафкуравий манзарасини тубдан ўзгартириб юборди.

XX асрда дунёда гоёвий қарама-қаршиликлар кескин ва мураккаб тус олган давр бўлди. XX аср сўнгида икки қутбли дунёнинг барҳам топиши, нисбий мувозанатнинг бузилиши натижасида жаҳондаги мафкуравий манзаралар тубдан ўзгарди. Юртбошимиз Ислоом Каримов таъкидлаганидек, „XX аср охирида дунёда жўгрофий-сиёсий аҳамияти ва кўлами жиҳатидан ноёб ўзгаришлар рўй бермоқда. Бу ўзгаришлар бетакрор. Улар нафақат мамлакатлар ўртасидаги ўзаро муносабатларда вужудга келган қарашлар ва уларнинг механизмларини чуқур ўйлаб кўришни, балки кўп жиҳатдан қайта баҳолашни ҳам талаб қилади. „Совуқ уруш“ даврида халқаро муносабатларга асос бўлган кўп қоидалар, тамойиллар ва гоёларни тубдан қайта кўриб чиқиш талаб қилинмоқда. Бутун дунё яхлит ва бир-бирига боғлиқ тизим бўлиб бормоқда, унда ўзи-ўзидан қаноатланишга ва маҳдудликка ўрин йўқ. Бу ҳол ҳозирги халқаро муносабатларни шакллантирганда, халқаро тузилмалар билан ўзаро алоқаларда ва уларнинг фаолиятида иштирок этганда мутлақо янгича ёндашувларни ишлаб чиқишни зарур қилиб қўймоқда“²⁸.

Бугунги глобаллашув шароитида бундай жараёнларнинг барчаси жаҳондаги йирик давлатларнинг манфаатлари ўзаро тўқнашадиган минтақамизнинг хавфсизлиги, барқарорлиги ва изчил ривожланишига салбий таъсир кўрсатиши мумкин...

Ислоом Каримов

²⁸ Каримов И.А. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. Т. 6. Т.: „Ўзбекистон“, 1998. — 240—241-бетлар.

воситаси бўлган Бирлашган Миллатлар Ташкилоти билан яқиндан ҳамкорлик қилиш масалаларига катта эътибор бериб келмоқда.

Давлатимиз раҳбари Ислом Каримовнинг ташаббуси ва саъй-ҳаракатлари билан мустақил Ўзбекистон Республикасининг БМТ билан 1992 йилдан буён давом этиб келаётган ҳамкорлиги ўзининг изчиллиги ва кенг қамровлилиги билан алоҳида ажралиб туради. Мамлакатимизнинг ер юзининг энг нуфузли халқаро ташкилоти билан ҳамкорлик алоқалари натижасида минтақамиз ва дунё миқёсидаги ўткир муаммоларни ҳал қилиш борасида юксак натижаларга эришилмоқда. Маълумки, БМТнинг 1993 йил сентябрь ойида бўлиб ўтган ва тарихий аҳамиятга эга бўлган 48-сессиясида Президентимиз томонидан сўзланган нутқда билдирилган хулоса ва таклифларда мамлакатимизнинг мазкур ташкилот билан ҳамкорлигининг истиқболлари белгилаб берилган эди. Давлатимиз раҳбари ушбу сессияда БМТ фаолиятини, давр талабларидан келиб чиқиб, янада такомиллаштириш, унинг курраи заминимизда вужудга келган мураккаб зиддиятларни ҳал этиш лаёқати ва имкониятларини янада кенгайтириш борасидаги муҳим таклифларни илгари сурган эди.

Булар жумласига Ўрта Осиёда хавфсизлик, барқарорлик ва ҳамкорлик масалалари бўйича Тошкентда БМТнинг доимий ишловчи семинарини чақариш; БМТ Хавфсизлик Кенгаши ҳузурида юзага келаётган халқаро можароларни таҳлил қилиш ва истиқболни белгилаш бўйича махсус гуруҳ ташкил қилиш; Ўрта Осиё минтақасини ядросиз зона деб эълон қилиш; Ўрта Осиё минтақасида кимёвий ва бактериологик қуролни тарқатмаслик устидан халқаро назорат ўрнатиш; наркобизнесга қарши курашни кучайтириш; Оролни ва Оролбўйини экологик ҳалоқатдан қутқариш масалалари киради.

Давлатимиз раҳбари томонидан БМТ фаолиятини, унинг институционал механизмларини замонавийлаштириш ва самарадорлигини ошириш борасида билдирилган фикрлар жаҳоннинг барча нуфузли ташкилотларида, кўплаб хорижий мамлакатларда катта қизиқиш ва эътибор билан эътироф қилинди. Ўзбекистоннинг жаҳондаги обрўси янада ортди. 2010 йилнинг 20 сентябрида ўз ишини бошлаган БМТ Бош Ассамблеясининг Мингйиллик ривожланиш мақсадларига багишланган саммитида мамлакатимиз раҳбари Ислом Каримовнинг БМТ Бош котиби Пан Ги Муннинг таклифига биноан иштирок этиши Ўзбекистон ва БМТ ҳамкорлигида сифат жиҳатдан янги босқич бошланганини намоён қилмоқда. Ташриф чоғида давлатимиз раҳбарининг БМТ Бош котиби Пан Ги Мун билан бевосита учрашуви бўлиб ўтди. Ана шу учрашувда нуфузли халқаро ташкилот раҳбари БМТ Ўзбекистон билан ҳамкорликни юксак қадрлашини, мамлакатимиз билан муносабатларга ва умуман, Марказий Осиё минтақасига алоҳида эътибор қаратишини таъкидлади. Мазкур учрашув жараёнида Ўзбекистон ва БМТ ўртасидаги ҳамкорлик алоқаларини ҳозирги давр талаблари асосида янада ривожлантириш масалалари муҳокама қилинди.

Марказий Осиёда тинчлик ва барқарорликни таъминлаш, асрий қардошлик туйғуларини ривожлантириш, яқин қўшничилик фазилатларини кучайтириш ҳозирги куннинг муҳим вазифасидир. Ана шу мақсаддан келиб чиқиб ва ҳозирги шароитда минтақамиз ва халқларимиз ҳаётига таҳдид қилаётганларга қарата Президент Ислом Каримов бундай деди: „Келгуси авлод вакиллари уруш оловини ёқишга ундаган сабаб ва баҳоналар учун замондошларимизни кечирмасалар керак. Тарих ўз ҳукмини чиқарар экан, ҳамма вақт шолени курмакдан ажратади ва гаразли, худбин мақсадларни кўзлаб, халқ манфаатларини ниқоб қилиб олувчи шахсларнинг ўзларини оқлаш учун келтирадиган кибр-ҳаводан иборат далилларини қабул қилмайди“³⁰.

³⁰ Каримов И.А. Ўзбекистон буюк келажак сари. — Т.: „Ўзбекистон“, 1998. — 430-бет.

Ўзбекистоннинг геосиёсий жиҳатдан Марказий Осиёнинг қоқ ўртасида жойлашгани, унинг жуда катта ерости ва ерусти бойликларига эга экани, ўз халқининг юксак интеллектуал салоҳияти ҳамда ишлаб чиқариш қуввати туфайли юртимиз, айтиш мумкинки, ушбу минтақанинг таянч нуқтаси ҳисобланади. Айни пайтда Марказий Осиёга кўз олайтираётган кучлар учун Ўзбекистон алоҳида нишон ҳисобланади. Ана шундай вазиятнинг ўзидан Ўзбекистон зиммасида бутун минтақа тақдири ва унинг истиқболи учун курашишдек оғир масъулият турганини сезиш қийин эмас.

Президент Ислом Каримов БМТ Бош Ассамблеясининг Мингйиллик ривожланиш мақсадларига бағишланган олий даражадаги ялпи мажлисида сўзлаган нутқида саммит қатнашчилари эътиборини Марказий Осиёда кечаётган жараёнлар, зиддиятли муаммолар, умумий хавфсизликни таъминлаш билан боғлиқ энг долзарб масалаларга қаратди. Жумладан, БМТнинг бевосита раҳнамолигида Афғонистон муаммосини ҳал этиш, Қирғизистонда юз берган қонли воқеаларнинг асл сабабларини аниқлаш ва айбдорларни жазолаш, кучайиб бораётган экологик муаммоларнинг олдини олиш каби масалалар юзасидан гоят муҳим концептуал хулоса ва таклифларни илгари сурди.

2.3. Афғонистондаги вазиятни барқарорлаштириш — жаҳон ҳамжамияти олдида турган долзарб масала

Марказий Осиё минтақасида, юртимизда тинчлик ва барқарорликни таъминлаш Президентимиз фаолиятининг энг муҳим ўзак тамойилларидан бири бўлиб келмоқда. Шу боисдан ҳам Юртбошимиз Ислом Каримов ўзининг барча чиқишларида бу мавзуга алоҳида тўхталиб ўтади. Хусусан, минтақавий тинчликнинг умумий тамойиллари ҳақидаги принципал муҳим ғояни илгари суради: „АЙСЕФ деб аталмиш коалицион қўшинларнинг 2014 йилгача ва ундан кейин Афғонистон ҳудудидан олиб чиқиб кетилиши билан боғлиқ равишда ушбу мамлакат ва унинг атрофидаги вазиятнинг янада кескинлашиб, терроризм, экстремизм ва наркотрафикнинг кучайиши хавфи борлиги, қисқа қилиб айтадиган бўлсак, мамлакатда аҳвол чегарадан чиқиб кетиши мумкинлиги қўшни давлатларда жиддий хавотир уйғотмасдан қолмайди, албатта“³¹.

Ҳақиқатан ҳам, Афғонистонда 30 йилдан кўпроқ вақтдан буён давом этаётган урушнинг охири, якуни ҳалигача кўринмаяпти. Афғонистонда шундай қонли уруш давом этаётган, турли кучлар, гуруҳлар ўртасида ярашиш, муросага келиш масаласи мутлақо кўрилмаётган экан, бу Ўзбекистон учун, халқимиз учун, умуман, Ўрта Осиёда яшаётган одамлар учун жуда катта таҳдид, жуда катта хавф-хатардир.

Афғонистондаги вазиятни барқарорлаштириш масаласи бугунги куннинг энг мураккаб муаммоларидан бири бўлиб қолмоқда. Афғонистон можароси — фақат бу мамлакат ёки унинг қўшниларининг муаммоси эмас. Можаро оқибатлари минтақавий ва глобал хавфсизликка бевосита ва гоят кучли салбий таъсир кўрсатмоқда. Бундай шароитда Афғонистон муаммосини ҳал қилиш йўллари топишда Ўзбекистон алоҳида ўрин тутмоқда. Сўнгги ўн йил давомида мамлакатимиз халқаро ҳамжамиятнинг Афғонистон муаммосини ҳал қилиш борасидаги саъй-ҳаракатларида етакчи ўринлардан бирини эгаллаб келмоқда.

Афғонистон муаммоси нафақат бевосита жўғрофий яқинлик нуқтаи назаридан, балки қатор бошқа сабаблар туфайли ҳам Ўзбекистонда жиддий ташвиш уйғотмоқда. Бу

---

³¹ Инсон манфаати, ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, ҳаётимизнинг янада эркин ва обод бўлишига эришиш — бизнинг бош мақсадимиздир. Президент Ислом Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 20 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. — „Халқ сўзи“ газетаси, 2012 йил 8 декабрь.

мамлакатдаги кескин нотинч вазият Марказий ва Жанубий Осиёга доимий равишда таҳдид солмоқда.

Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг илк даврларидан бошлаб Президент Ислом Каримов нуфузли халқаро минбарлардан бонг уриб, халқаро ҳамжамиятни Афғонистон тақдирига бефарқ қарамасликка, бу заминда тинчлик ва барқарорлик ўрнатилиши учун қўлидан келадиган барча чораларни кўришга қатъий даъват этиб келмоқда. Ўзбекистон раҳбари БМТнинг Нью-Йорк шаҳрида, 1993, 1995, 2000 йилларда бўлиб ўтган саммитларида халқаро хавфсизликка Афғонистондан чиқаётган таҳдидлар ҳақида дунё аҳлини такрор ва такрор огоҳлантирди. Ислом Каримов афғон уруши узоқ вақт давомида фақат Афғонистон ҳудуди билан чекланиб қолмасдан, ҳар қандай пайтда ёйилиб кетиши, ҳатто узоқ денгиз ва океанлар ортидаги давлатлар учун ҳам ҳалокатли оқибатлар келтириши мумкинлиги ҳақида кўп бор огоҳлантирди.

Қатор экспертлар, агар жаҳон ҳамжамияти Президент Ислом Каримовнинг даъватларига ўз вақтида қулоқ солганида, бугунги фожианинг — „терроризмга қарши кураш“ деб ном олган глобал ва янада вайронкор, лекин самараси кам бўлган урушнинг олдини олиш мумкин бўлур эди, деб ҳисоблайди.

Бугун коалиция кучлари томонидан Афғонистонда тинчлик ўрнатиш бўйича танланган стратегия қутилган натижаларни бермаётганини қайд этишга тўғри келмоқда. Уруш давом этаётган ҳар бир кун жафокаш Афғонистон ҳалқининг аҳволини янада оғирлаштириб, ушбу мамлакат муаммолари ечимини боши берк кўчага киритиб қўймоқда.

Афғонистон муаммоси бўйича ўнлаб халқаро конференция ва учрашувлар ўтказилляпти, лекин уларнинг ҳаммаси ҳам реал амалий самара бераётгани йўқ.

Афғонистонда рўй бераётган қонли можаролар, ўз кўлами ва хавфлилик даражасига кўра, XX асрнинг охирига келиб, халқлар, миллатлар учун мисли кўрилмаган катта таҳдидга айланди. Афғон муаммоси ва уни келтириб чиқарган туб сабаблар ҳамда уларнинг оқибатлари тўғрисида Ислом Каримов „Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари“ (1997) номли асариди чуқур концептуал хулосаларни баён қилган эди. Ушбу хулосалар бугунги кунда ҳам афғон муаммосини ҳал этишнинг илмий ва амалий асоси бўлиб хизмат қилмоқда. Асарда таъкидланганидек, „18 йилдан бери уруш кетаётган Афғонистондаги тангликнинг чуқурлиги ва кескинлигини, унинг минтақавий ва дунё миқёсидаги жўғрофий-сиёсий жараёнларга таъсирини эътиборга олиб, бу фожиани кўлами ва хавфи жиҳатидан ҳозирги дунёнинг энг катта минтақавий можаролари жумласига киритиш мумкин“.

Афғонистон ҳудуди бугунги кунда ҳам муаммолар тугуни ичида қолгани ҳолда, минтақамиз ва шунингдек, бутун дунё учун хавф-хатар манбаи бўлиб қолмоқда. Бу мамлакатдаги сиёсий, ижтимоий, ҳарбий вазият ўта мураккаб ҳолатда турибди. Вазиятни ўнглаш бўйича шу пайтга қадар амалга оширилган чора ва тадбирлар ўзининг етарли даражадаги ижобий самарасини бермаяпти. Афғонистон ҳудудида тинчлик ўрнатиш мақсадларини кўзлаб фаолият олиб бораётган халқаро коалиция кучларининг фаолияти шу пайтга қадар мазкур мамлакатда тўпланиб қолган ўткир ва зиддиятли сиёсий, ижтимоий, иқтисодий муаммоларнинг ечилишига ва афғон жамиятининг барқарор тараққиёт йўлига ўтиб олишига сезиларли даражада ёрдам бера олмаяпти³².

Дарҳақиқат, Афғонистон ҳудудидан халқаро коалицион кучлар олиб чиқиб кетила бошланиши ва хавфсизлик бўйича масъулиятнинг Афғонистон миллий қуролли кучлари

---

³² Махмудов Р. Обеспечение безопасности и стабильности на пространстве ШОС (Правовая база и перспективные направления взаимодействия)//Материалы Шестого заседания Форума Шанхайской организации сотрудничества. Т.: ИСМИ при Президенте Республики Узбекистан, 2011. — С.94—95.

қўлига топширилиши жараёни жафокаш афгон халқига узоқ қутилган тинчлик ва озоишта ҳаётнинг кафолатли тарзда тикланишига олиб келишидан умид қилинган эди. Лекин аслида бундай бўлмапти. Афғонистонда зиддиятли вазиятнинг доимий равишда сақланиб туришидан манфаатдор бўлган ички ва ташқи кучлар бунга зўр бериб қаршилик кўрсатмоқда. Бундай кучлар сирасига, биринчи навбатда, турли тоифадаги террорчи ва экстремист гуруҳлар, наркотик моддалар билан савдо қилувчилар киради³³.

Афғонистон ҳудудида сақланиб, кучайиб бораётган ўта хавфли таҳдидлардан бири — бу наркобизнесдир. „Бу мамлакатда гиёҳванд модда қадимдан етиштирилган ва тайёрланган. Бироқ кўкнори ва героин ҳамда бошқа синтетик гиёҳванд моддаларни етиштириб, тайёрлаш хўжалиги вайрон қилинган бу мамлакатда ХХ асрнинг 90-йилларидагина саноат асосига қўйилди. Турли халқаро ташкилотлар маълумотларига кўра, бугунги кунда жаҳонда ишлаб чиқарилаётган гиёҳванд моддалар умумий ҳажмининг 50 фоиздан 75 фоизигача бўлган қисми Афғонистон ҳиссасига тўғри келади. Афғонистон ХХ аср охирида гиёҳванд моддалар тайёрлаш бўйича жаҳонда етакчи мамлакат бўлиб қолди. Наркобизнесни ўз назорати остига олишни истаган уюшган жиноий гуруҳлар бойлик орттиришнинг жуда нозик йўлларида тобора кўпроқ фойдалана бошлади.

Тожикистондан Европага етиб боргунича героиннинг нархи 63 баробар ошади: Тожикистон Бадахшониди 1 кг героин 4 мингдан 8 минг долларгача, Душанбеда 12—17 минг доллар, Москвада 150—200 минг, Европада 250—300 минг доллар туради. Гиёҳванд моддалар нархининг йўл бўйлаб бу қадар ошиб бориши, айниқса, турмуш даражаси паст бўлган Марказий Осиё ва бошқа давлатларнинг айрим фуқароларини гиёҳванд моддани контрабанда йўли билан ташиб боришга ундайди. Бу бозорда ҳукмрон бўлиш учун уюшган наркогуруҳлар ўртасида, шу жумладан, Марказий Осиёдаги наркогуруҳлар ўртасида ҳам шиддатли кураш кетмоқда“³⁴.

Ҳозирги вақтда Афғонистонда етиштирилаётган наркотик моддалар ва уларни хуфёна йўллар билан бошқа мамлакатларга чиқариш ҳажми шу қадар ортиб кетдики, эндиликда бундай ҳолат бутун инсониятга таҳдид солувчи хатога айланди. Аслида, Афғонистонда ҳаракат қилаётган террорчи гуруҳлар билан наркотик моддаларни етиштирувчи ва сотувчилар ўз фаолиятини бирлаштириб олди. Айнан оғуфурушлар халқаро терроризмининг асосий молиялаштирувчиларига айланди. Наркотик моддалар савдосидан тушган пул маблағлари террорчи гуруҳлар томонидан қурол-яроғ сотиб олишга ҳамда бошқа ёвуз эҳтиёжларни қондиришга, жумладан, террорчи гуруҳлар сафига янги одамларни ёллашга сарф этилмоқда.

„Мутахассис экспертлар хулоса қилганларидек, Марказий Осиё минтақасининг наркотик моддаларни фарбга жўнатиш йўлидаги „қулай“ географик ҳудудда жойлашгани мазкур минтақада террористик кучларнинг фаоллашаётганининг сабабларидан бири бўлиб турибди. Ишончли маълумотлар исботлаб турганидек, халқаро террорчилар фаолиятининг катта қисми Афғонистондан Тожикистон, Қирғизистон ва Ўзбекистон орқали ўтказишга мўлжалланган мунтазам ишловчи наркотрафик каналларни шакллантиришга қаратилгандир“³⁵.

Таассуфки, Афғонистон ҳудудида наркотик моддалар хом ашёсини етиштириш, жумладан, кўкнори ундириш учун ўта қулай табиий имкониятлар мавжуд. „Кейинги йилларда кўкнори етиштириладиган плантациялар ҳажми ўн мартага кўпайди. Бугунги

³³ *Ғойибназаров Ш.* Халқаро терроризм: илдизи, омиллари ва манбаи. Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2009. — 97-б.

³⁴ *Ғойибназаров Ш.* Халқаро терроризм: илдизи, омиллари ва манбаи. Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2009. — 263—266-б.

³⁵ *Алимов Р.М.* Центральная Азия: общность интересов. — Т.: „Шарқ“, 2005. — С.142.

кунда Афғонистоннинг 32 вилоятидан 24 тасида турли хил оғу берувчи ўсимликлар экиб етиштирилмоқда. Етиштириладиган кўкнорининг 90 фоизи асосан 5 та вилоятга тўғри келади. Булар Хилмонд (38 фоиз), Нангархор (30 фоиз), Бадахшон (9 фоиз), Ўрузгон (7 фоиз), Кандаҳор (5 фоиз)³⁶.

Жумладан, бугунги кунда Афғонистоннинг турли вилоятларида, шунингдек, Марказий Осиё давлатлари билан чегарадош ҳудудларида экстремистик кучлар таъсири кучайиб бораётгани мазкур мамлакатлар учун террористик таҳдид манбаига айланмоқда. Умуман, дунё ҳамжамиятининг хавфсизлиги ва барқарор тараққиёти афгон муаммосининг ижобий равишда ҳал қилинишига кўп жиҳатдан боғлиқ, деган хулосани билдирсак, асло муболага бўлмайди.

Шу муносабат билан Афғонистонда вужудга келган ўта нохуш ва зиддиятли вазиятни ҳал қилишда халқаро ҳамжамият, халқаро ташкилотларнинг саъй-ҳаракатлари ҳамда кучларини бирлаштириш ўта муҳим аҳамият касб этмоқда. Чунки, ҳозирги вақтда дунёда афгон муаммоси даҳл қилмайдиган ҳудуднинг ўзи қолгани йўқ.

Бу ўринда шуни алоҳида таъкидлаб ўтиш жоизки, Ўзбекистон Республикаси томонидан афгон муаммосини ҳал қилишнинг янги конструктив йўлларининг таклиф этилиши ва уларни БМТ раҳнамолигида амалга ошириш чора ва тадбирларини кўришга йўналтирилган изчил ташқи сиёсатнинг олиб борилиши дунёда тинчлик ва хавфсизликни таъминлашдек вазифаларнинг ҳал қилинишига улкан ҳисса бўлиб қўшилмоқда.

„6+2“ (1997—2001) ва янги „6+3“ мулоқот гуруҳини шакллантириш гоёси. „6+2“ мулоқот гуруҳи (1997—2001) БМТ котибияти биносида 1997 йили Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов ташаббуси билан ташкил топди. Бу гуруҳ Афғонистондаги ҳарбий можароларни сиёсий йўл билан ҳал этишга қаратилган эди. Мазкур гуруҳга Афғонистон билан бевосита чегарадош бўлган 6 та давлат, яъни Эрон Ислом Республикаси, Хитой Халқ Республикаси, Покистон Ислом Республикаси, Тожикистон, Туркменистон, Ўзбекистон ҳамда АҚШ ва Россия давлатлари кирган эди. Унинг биринчи учрашуви 1997 йил 16 октябрда Нью-Йоркда бўлди.

Афғонистондаги урушнинг ўз вақтида тинч йўл билан ҳал этилмаслиги минтақавий ва глобал хавфсизликка таҳдид солиши мумкинлигини олдиндан кўра билган Ўзбекистон Президенти Ислом Каримов БМТ Бош Ассамблеясининг 1993 ва 1995 йиллардаги сессияларида, Европада Хавфсизлик ва Ҳамкорлик Ташкилоти саммити (1999) ва бошқа қатор муҳим анжуманларда халқаро ҳамжамият диққат-эътиборини афгон халқини уруш даҳшатларидан ҳалос этиш, можароларни тинч йўл билан ҳал қилиш масалаларига жалб этди.

1997 йил 19—20 июль кунлари „6+2“ гуруҳининг Тошкентда дастлабки учрашуви бўлиб ўтди. Унда биринчи бор муҳолиф томонларнинг юзма-юз музокара олиб бориши учун имкон яратилганини анжуман якунида „Афғонистон можаросини тинч йўл билан ҳал этишнинг асосий принциплари“ ҳақида декларациянинг қабул қилинишини халқаро жамоатчилик афгон заминидан тинчлик ўрнатиш борасида ташланган жиддий қадам сифатида баҳолади. Президент Ислом Каримов ташаббуси билан қабул қилинган Тошкент декларациясида:

Воқеаларнинг ана шундай йўналишда ривожланиши бугунги қарама-қаршиликнинг миллатлар ва элатлар ўртасидаги можарога айланиб кетиши, Афғонистонда фуқаролар урушининг янгидан авж олиши, минтақада турли хавф-хатарлар пайдо бўлиши кўпгина нуфузли экспертлар томонидан истисно этилмаяпти.

Ислом Каримов

³⁶ *Алимов Р.М.* Центральная Азия: общность интересов. — Т.: „Шарқ“, 2005. — С.143.

- 1) Афғонистонда ягона ҳокимият тузиш (давлат қўшини ҳаракати билан толибон қўшинини бирлаштириш);
- 2) қочоқларни ватанига қайтариш;
- 3) ягона армияни барпо этиш;
- 4) Афғонистон давлатига моддий ёрдам фондини очиш ва кўмаклашиш;
- 5) наркотик моддаларнинг олдини олиш каби минтақавий долзарб ғоялар кўтарилган эди. Лекин 2001 йил 11 сентябрда АҚШда содир этилган террористик хуруждан сўнг НАТО блокига аъзо давлатларнинг ҳарбий кучлари Афғонистонга киритилиб, Ҳамид Карзай бошчилигидаги янги ҳукумат ташкил этилгач, „6+2“ гуруҳи фаолияти тўхтаб қолди.

„6+3“ мулоқот гуруҳи. 2005 йилдан кейин Афғонистонда террорчилик ҳаракатлари яна кучайди: одамларни гаровга олиш, террористик актлар содир этиш бошланди. Ўзбекистон Президенти Ислом Каримов 2008 йил 3 апрелда Бухарестда НАТО (Евроатлантика ҳамкорлик кенгаши) саммитида иштирок этиб, 30 йилдан буён ҳозиргача давом этиб келаётган Афғонистон можароси юзасидан қуйидаги фикрни илгари сурди³⁷. Жумладан,

Бизнинг қатъий ишончимизга кўра, вужудга келаётган вазиятда воқеаларнинг бундай салбий равишда ривожланишининг олдини олиш учун анча вақтдан буён муҳокама этилаётган энг мақбул вариант — Бирлашган Миллатлар ташкилоти раҳнамолигида Афғонистонга қўшни мамлакатлар ва шунингдек, Америка Қўшма Штатлари, НАТО ва Россия иштирокида мулоқот гуруҳини шакллантиришдан иборат.

Ислом Каримов

Афғонистонда ўз ечимини кутиб турган қуйидаги ижтимоий-сиёсий масалаларни ҳал этиш лозимлигига эъгиборни қаратди:

- 1) оддий халқнинг эҳтиёжларини қондириш;
- 2) аҳолининг иш билан бандлигини таъминлаш;
- 3) ҳокимиятнинг вертикал бошқаруви ва нуфузини мустақкамлаш;
- 4) афғон халқининг халқаро коалиция кучларига нисбатан ишончини қозониш йўлини кўриш;

- 5) халқаро ҳамжамият имкониятлари ҳисобидан ёрдам ва кўмак ажратиш;
- 6) афғон халқининг диний, миллий, маданий қадрият ва урф-одатларини ҳурмат қилиш;

7) „6+2“ мулоқот гуруҳини „6+3“ мулоқот гуруҳига айлантириш, яъни унда НАТО ваколатхонасининг иштирокини таъминлаш лозим.

„6+3“ мулоқот гуруҳининг фаолиятини йўлга қўйиш ва жонлантириш Президентимиз томонидан қатор халқаро анжуманларда, саммит ва йиғилишларда долзарб масала сифатида қайта-қайта илгари сурилди. Жумладан:

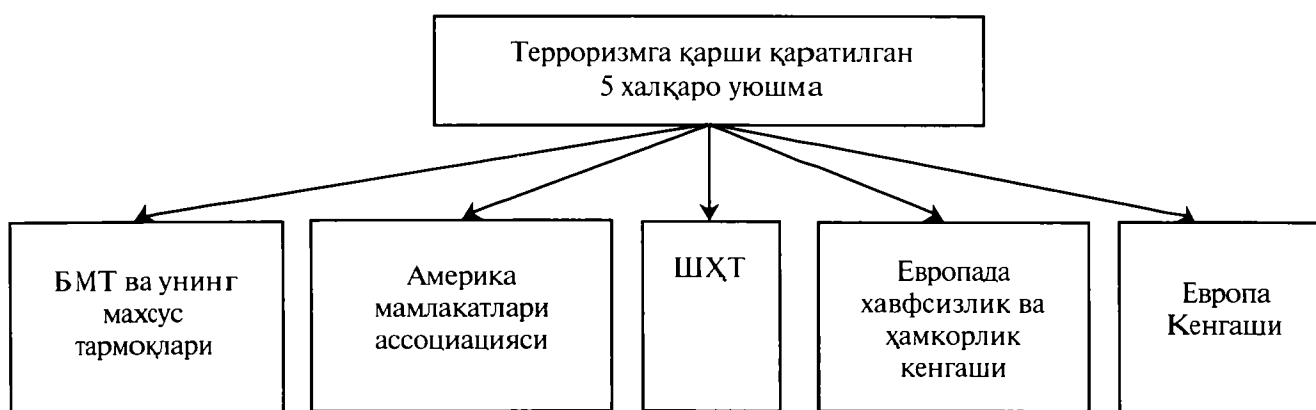
- 2008 йил 3 апрелда Бухарестда НАТО/СЕАП саммитида;
- 2008 йил августда ШХТ саммитида;
- 2009 йил 15—16 июнда Екатеринбург (Россия) шаҳрида ШХТ анжуманида;
- 2010 йил 27 январда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисида;
- 2010 йил 20 сентябрда БМТ Мингйиллик тараққиёт дастурида ва бошқа халқаро ташкилотлар йиғилишларида.

Президентимиз Ислом Каримов таъкидлаганидек, „6+3“ гуруҳи ҳаракатларининг бош мақсади ўзаро кураш олиб бораётган кучлар ўртасида муросага эришиш ва коалицион афғон ҳукуматини шакллантиришдан иборат бўлиши керак. Ана шу ҳукумат тар-

³⁷ „Ислом динига нисбатан мутлақо асоссиз хуруж ва бўҳтонларга йўл қўймаслик даркор“ //Маърифат, 2008 йил 5 апрель.

2.1-расм. Терроризмни бартараф қилишнинг умумий омиллари.

2.2-расм. Терроризмга қарши қаратилган халқаро уюшмалар.

Мутахассисларнинг хулосаларига кўра, ҳозирги пайтда дунёдаги мавжуд наркотик моддаларнинг асосий қисми Афғонистонда етиштириляпти. Унинг 75 фоизи эса Европа мамлакатларига тарқатилляпти. Бу миллати ва элатидан, диний эътиқодидан қатъи назар, инсониятни ҳалокатга олиб борадиган, уни майиб-мажруҳликка мубтало этадиган, бошқача айтганда, инсоният тараққиётини таназзулга дучор этадиган даҳшатли балодир.

2.4. Ўзбекистоннинг ташқи сиёсий фаолият концепцияси ва унинг асосий принциплари

Бугунги кунда Ўзбекистонни жаҳондаги 180 дан ортиқ давлат тан олган, давлатимиз дунёдаги 130 га яқин мамлакат билан расмий дипломатик муносабатлар ўрнатган. Юргимизда 88 та чет давлат ваколатхонаси рўйхатдан ўтган, 24 та ҳукуматлараро ташкилот, 13 та ноҳукумат ташкилоти ишлаб турибди. Дунёдаги 30 дан ортиқ давлатда Ўзбекистон элчихоналари ва молия ташкилотлари тенг ҳуқуқли асосда фаолият юритмоқда. Ҳозирги вақтда чет элларда мамлакатимизнинг 48 та дипломатик ваколатхонаси бор. Ўзбекистонда эса 86 та элчихона ва савдо ваколатхоналари аккредитация қилинган⁴⁰.

⁴⁰ Каримов И.А. Ўзбекистоннинг 16 йиллик мустақил тараққиёт йўли. — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2007. — 23-б.

Жаҳоннинг 140 мамлакати билан савдо-иқтисодий муносабатлар ўрнагилган. Тошкентда 35 мамлакат ўз элчихонасини очган. Мустақил Ўзбекистон дипломатия соҳасида ўз салоҳияти ва анъаналари борасида аниқ, асосланган ва узоқ муддатга мўлжалланган сиёсатни олиб бормоқда. Дипломатия кадрларини тайёрлаш учун Тошкентда 1993 йилдан буён Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатияси университети фаолият кўрсатмоқда.

Ўзбекистон 1992 йил 2 мартда БМТга қабул қилинди. Президентимиз ташаббуси билан ва БМТ раҳнамолигида 1995 йили Тошкентда Марказий Осиё минтақавий хавфсизлик муаммоларига бағишланган халқаро семинар бўлиб ўтди. „Ўзбекистонда, — деган эди Ислон Каримов, — миллий манфаатларига мос келадиган, кўп томонлама фаол ташқи сиёсатни амалга ошириш — давлатимиз мустақиллигини мустаҳкамлаш, иқтисодий қийинчиликларни бартараф этиш ва халқ турмушини яхшилашнинг зарур шarti ва фoят муҳим воситасидир“. Ўзбекистон Президентининг ташаббуси билан 1993 йил февраль ойида Тошкентда БМТ ваколатхонаси очилди.

БМТ уставида ва Халқаро ҳуқуқ принциплари бўйича декларацияда куйидаги 7 та асосий принцип қайд этилган:

- 1) куч ишлатмаслик ёки куч билан таҳдид қилмаслик;
- 2) зиддиятларни тинч йўл билан бартараф этиш;
- 3) бирон-бир давлатнинг ички ишларига аралашмаслик;
- 4) халқларнинг тенг ҳуқуқлилиги ва ўз ҳуқуқларини ўзлари белгилаши;
- 5) ҳамкорлик;
- 6) давлатларнинг суверен тенглиги;
- 7) халқаро ҳуқуқ бўйича мажбуриятларни виждонан бажариш.

Булар ЕХХТнинг 1975 йилдаги якуний актида рўйхатга олиниб, 3 та принцип билан тўлдирилди:

- 1) чегараларнинг дахлсизлиги;
- 2) ҳудудий яхлитлик;
- 3) инсон ҳуқуқларини ҳурмат қилиш принциплари.

Президент Ислон Каримов „Бизнинг бош мақсадимиз — жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ этишдир“ номли маърузасида (2005 йил 28 январь) ташқи сиёсатимизнинг устувор йўналишлари ҳақида гўхталиб, куйидагиларни белгилаб берди:

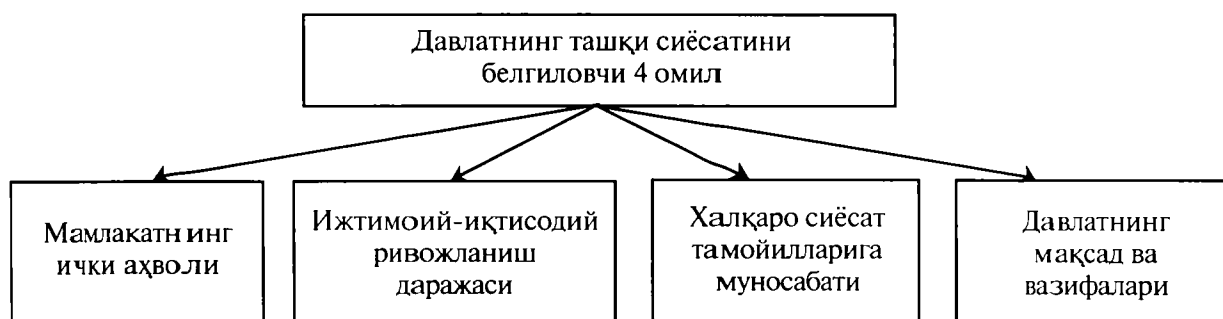
- 1) давлатимиз ташқи сиёсатининг маъно-мазмунини ва мақсади битта — у ҳам бўлса, Ўзбекистон манфаати ва яна бир бор Ўзбекистон манфаатидир;
- 2) Марказий Осиёда тинчлик ва барқарорликни сақлаш. Албатта, бунда минтақада стратегик мавҳумлик сақланиб қолаётганини ҳам тан олиш керак;
- 3) „Қўшнинг тинч — сен тинч“ ҳаётий нақлига риоя этиш;
- 4) БМТ доирасида ҳамкорликни ривожлантириш. Шунингдек, ЕХХТ, Европа Иттифоқи, НАТО каби халқаро тузилмалар, АҚШ, Россия, Япония, Хитой, Германия, Франция ва бошқа давлатлар билан демократик тамойиллар асосида алоқаларни ривожлантириш;
- 5) халқаро терроризм ва радикализмга қарши курашда бирдамликни таъминлаш ва ҳ.к.

Ўзбекистоннинг тинчликсевар ташқи сиёсати: Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 4-бoб, 17-мoддасида мамлакатимизнинг халқаро муносабатлардаги ташқи сиёсатининг куйидаги **5 та ҳуқуқий принципи** ишлаб чиқилди ва асослаб берилди:

- 1) давлатларнинг суверенитети, тенглиги;
- 2) куч ишлатмаслик ёки таҳдид қилмаслик;
- 3) чегараларнинг дахлсизлиги;
- 4) низоларни тинч йўл билан ҳал этиш;
- 5) бошқа давлатларнинг ички ишларига аралашмаслик.

Бу принциплар Ўзбекистоннинг ўз миллий манфаатларини кўзлаб сиёсат олиб бориш борасидаги тамойиллари билан уйғунлаштирилди. Президент Ислом Каримов „Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли“ асарида Ўзбекистон ташқи сиёсатини амалга оширишнинг 6 та амалий принципини асослаб берди, улар:

- 1) миллий давлат манфаатлари устун бўлган ҳолда, ўзаро манфаатларни ҳар томонлама ҳисобга олиш;
- 2) умумбашарий қадриятлар устуворлиги, халқаро майдонда тинчлик ва хавфсизликни мустаҳкамлаш, можароларни тинч йўл билан ҳал этиш;
- 3) тенг ҳуқуқлилик ва ўзаро манфаатдорлик, бошқа мамлакатларнинг ички ишларига аралашмаслик, тенглар орасида тенг бўлиш;
- 4) мафкуравий қарашлардан қатъи назар, барча давлатлар билан тенг алоқалар ўрнатиш;
- 5) ички миллий қонунлардан халқаро ҳуқуқ нормаларининг устуворлигини тан олиш;
- 6) ҳам икки томонлама, ҳам кўп томонлама ташқи алоқаларни ўрнатиш, халқаро ҳамкорликни кучайтириш.

2.3-расм. Давлатнинг ташқи сиёсатини белгиловчи омиллар.

1995 йил 30 августда „Ўзбекистон Республикаси ҳарбий доктринаси тўғрисида“ Олий Мажлис қарори қабул қилинди.

1996 йил 26 декабрда „Ўзбекистон Республикаси ташқи сиёсий фаолиятининг асосий принциплари тўғрисида“ги қонун қабул қилинди.

Ташқи сиёсий ва ташқи иқтисодий алоқаларни шакллантиришда Ўзбекистон ўз мустақиллигининг дастлабки йилларидаёқ қуйидаги асосий тамойилларни ишлаб чиқди ва уларга амал қилиб келмоқда:

- 1) ўзаро манфаатларни ҳар томонлама ҳисобга олган ҳолда, давлат миллий манфаатларининг устуворлиги;
- 2) тенг ҳуқуқлилик ва ўзаро манфаатдорлик, бошқа давлатларнинг ички ишларига аралашмаслик;
- 3) мафкуравий қарашлардан қатъи назар, ҳамкорлик учун очиқлик, умуминсоний қадриятларга, тинчлик ва хавфсизликни сақлашга содиқлик;
- 4) халқаро ҳуқуқ нормаларининг давлатнинг миллий ҳуқуқ нормаларидан устуворлиги;
- 5) ташқи алоқаларни икки томонлама ва кўп томонлама келишувлар асосида ривожлантириш.

Ўзбекистон давлат мустақиллигига эришганидан сўнг ўз ташқи сиёсатимизни халқаро ҳамжамиятнинг тўлақонли субъекти сифатида амалга ошириш учун реал имкониятларга эга бўлди. Эндиликда ташқи сиёсат мустақил тарзда амалга оширилмоқда.

Жамият ва давлатлар тарихи шуни кўрсатадики, бирон-бир мамлакат бошқа давлатлар билан ҳамкорлик қилмасдан, тараққиётга эриша олмайди. Шарқ ва Ғарб мамлакатларини бир-бирига боғлаган Буюк ипак йўлининг марказида жойлашган Ўзбекистон неча-неча асрлардан буён динлар, миллатлар ва маданиятларнинг туташув нуқтаси бўлиб келмоқда.

Айниқса, Амир Темур ва Темурийлар даврида дунёдаги йирик давлатлар Самарқанд билан ўз алоқаларини ўрнатган. Амир Темурнинг Франция, Англия, Испания қироллари, ўнлаб қўшни давлатларнинг ҳукмдорлари билан ёзишмалари ўша даврдаги жўшқин сиёсий, маданий ва савдо алоқаларидан гувоҳлик беради.

Чор Россияси босқинидан сўнг 130 йилдан орғиқ давом этган мустамлака даври мамлакатимизнинг ташқи алоқаларини узиб қўйди. Хориж билан барча муносабатлар истилочиларнинг назорати ва рухсати билан амалга оширилар эди. Бир пайтлар дунёга донг таратган ўлкамиз чекка бир вилоят даражасига тушириб қўйилди. Советлар даврида эса четга чиқарилган бир-икки дипломат ҳамда вазифаси олий рутбали хорижликларни меҳмон қилишдан иборат бўлган Ташқи ишлар вазирлигидан бошқа ҳеч нарса йўқ эди.

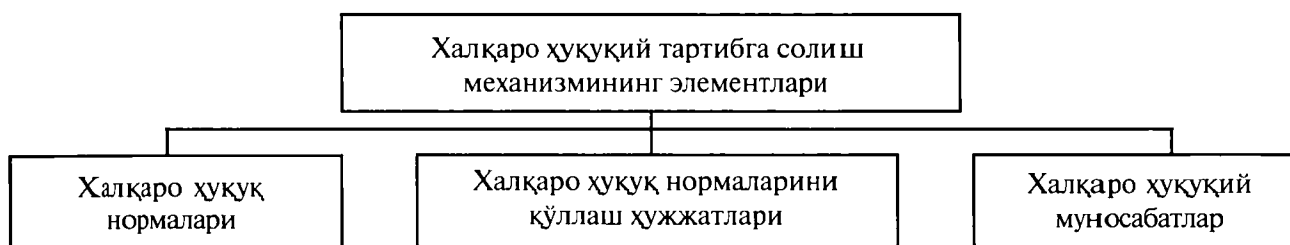
Бугунги кунда Ўзбекистон тараққиётининг конституциявий замини яратилди. Шунга мос равишда инсон ҳуқуқ ва манфаатлари тўла таъминланмоқда. Халқимизнинг маънавий салоҳияти, унга хизмат қиладиган табиий ва техникавий захиралар, мустаҳкамланаётган халқаро муносабатлар демократик ривожланиш ва инсон ҳуқуқларига риоя қилиш учун барча шароитларнинг босқичма-босқич яратилишига кафолат беради.

Ўзбекистон Конституцияси „Ўзбекистон Республикаси Давлат мустақиллиги асослари тўғрисида“ги қонунда белгиланган конституциявий анъаналарни давом эттиради. Мазкур анъаналарга кўра, халқаро ҳуқуқ давлатимиз қурилишининг муҳим манбаи бўлиб, Ўзбекистон ўзининг халқаро ҳуқуқ нормаларига содиқлигини конституциявий даражада мустаҳкамлаб, намойиш этмоқда. Бу эса ёш мустақил давлатимизнинг энг нуфузли халқаро ташкилотларга қабул қилиниши ва уларнинг таркибида муносиб фаолият кўрсатиши учун имкон берди, Ўзбекистоннинг мустақил давлат сифатида бошқа давлатлар томонидан дипломатик тан олинishiга, халқаро иқтисодий муносабатларга киришишига йўл очди.

БМТ устави, Инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги умумжаҳон декларацияси ва инсон ҳуқуқлари ҳақидаги бошқа халқаро пактлар, Хельсинки битимлари, Париж ва Мадрид хартиялари қоидалари Конституциямиздаги халқаро ҳуқуқ принциплари ва нормаларига асос бўлди. Бундай конституциявий ёндашув, айниқса, Конституциянинг муқаддимасида, 4-бобида, иккинчи бўлимда 22, 23 ва 26-бобда яққол кўзга ташланади. Бу бобларнинг тегишли равишда „Ташқи сиёсат“, „Инсон ва фуқароларнинг асосий ҳуқуқлари, эркинликлари ва бурчлари“, „Ўзбекистон Республикасининг суд ҳокимияти“, „Сайлов тизими“, „Мудофаа ва хавфсизлик“ деб номланиши ҳам фикримизнинг далилидир.

XX асрнинг сўнгги ўн йиллиги ижтимоий дунёқараш ва жаҳон ҳамжамиятининг жўғрофий-сиёсий тузилишида туб ўзгаришлар даври бўлиб тарихга кирди. Жаҳон ҳамжамияти янги даврга қадам қўйди. Бу давр ўзининг икки жиҳати билан ажралиб туради. **Биринчидан**, бу давлатлар, халқлар ўртасидаги яқинлашув жараёнлари ва ҳар томонлама ҳамкорликнинг кучайиши, яхлит бўлган сиёсий, иқтисодий ва ҳуқуқий маконларнинг вужудга келиши, ҳозирги замон халқаро ҳуқуқ нормаларининг яратилишидир. **Иккинчидан**, „социалистик лагер“нинг емирилиши, тоталитар тузумларнинг тугатилиши, уларнинг ўрнида мустақил давлатларнинг пайдо бўлишидир. Эндиликда „совуқ уруш“га барҳам берилди, „капиталистик“ ва „социалистик“ деган тушунчалар ўртасидаги фарқ амалда йўқ бўлиб боряпти. Мафкуравий ақидалардан холи бўлган янги, эркин тафаккурни шакллантириш зарурати пайдо бўлди.

Президентимиз Ислом Каримов „Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли“ китобида Ўзбекистон Республикаси ташқи сиёсатининг концепцияси тўғрисида, ташқи сиёсий йўл, бу йўлнинг ҳуқуқий негизи ва уни амалга ошириш воситалари ҳақида тўхталиб ўтган. Ўзбекистон ташқи сиёсатининг стратегик йўли, асосий қоидалари ва мақсадлари, унинг устувор ва минтақавий йўналишлари, хусусиятлари негизида мамлакатимизнинг миллий манфаатлари жой олган. Ҳар қандай сиёсат ақл-идрок билан иш тутишни тақозо этади. Ривожланаётган, тез тараққий этиш учун кучли илмий, саноат куч-қувватига эга бўлган мамлакатнинг ташқи сиёсати эҳтирослардан холи бўлиши лозим. Ўзбекистон ана шундай давлатлар сирасига киради. Янги халқаро иқтисодий тартиб учун ҳаракат қилиш қоидалари Ўзбекистон учун ҳам диққатга молик масаладир. Бу — хом ашё ва саноат маҳсулотлари нарх-наволарининг адолатли бўлган нисбати, ривожланаётган давлатларнинг фан ва техника ютуқларидан баҳраманд бўлиш имконияти ва ҳоказолардир.

2.4-расм. Халқаро ҳуқуқий тартибга солиш механизмининг элементлари.

Манфаат — бу зарурий эҳтиёждир. Эҳтиёжлар эса биринчи галда Ўзбекистон учун тараққиётнинг муайян жўғрофий ва табиий, иқлимий, демографик ҳолатимиз, халқимизнинг кўп миллатли таркиби, унинг тарихий ва маданий мероси, маънавият омили, ишлаб чиқариш кучлари тараққиётининг даражаси, хом ашё ва замонавий технология билан таъминланганлик, давлатнинг халқаро муносабатлардаги ўрни ва ҳоказолардир. Бу омиллар Ўзбекистоннинг эҳтиёжларини белгилайди. Эҳтиёжлар эса манфаатларда ўз ифодасини топади. Давлат манфаатлари унинг ташқи сиёсий фаолиятини белгилайди. Шу жиҳатдан, Ўзбекистоннинг ташқи сиёсий манфаатлари халқаро алоқаларни ривожлантираётган, унинг тузилмалари ва фаолиятини белгилаб бераётган энг муҳим омиллардан биридир.

Барча давлат ва халқаро ташкилотлар билан алоқа қилишда давлатимизнинг миллий манфаатларидан келиб чиқилади. Табиийки, бунда шерикларимиз манфаатлари, уларнинг ташқи сиёсатидаги устувор йўналишлар ҳисобга олинади.

Ўзбекистоннинг халқаро ташкилотлар ва давлатлараро уюшмалар фаолиятидаги иштироки мамлакатимиз ташқи сиёсатининг муҳим йўналишларидан биридир. Ушбу ташкилотлар жаҳон ҳамжамиятига кириш, хўжалик алоқаларини ўрганиш, экология, табиий муаммоларни ҳал этиш, илмий-техникавий ҳамкорликни ривожлантиришда катта ёрдам бермоқда.

Бу борада Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси асосидаги кафолатлар, БМТ Низоми ва Хельсинки келишуви қоидалари, ҳужум қилмаслик, халқаро муносабатларда куч ишлатиш билан таҳдид қилишдан воз кечиш, халқаро ҳуқуқ қоидаларининг миллий қонунлардан устуворлиги ва бошқа принципларга Ўзбекистоннинг қатъий амал қилиб келаётгани муҳим роль ўйнамоқда. Чунки жаҳондаги барча тараққийпарвар мамлакатлар худди шундай ёндашув тарафдоридир.

Ўзбекистон бутун дунё кўз ўнгида ташқи сиёсий ва маданий алоқаларининг бой тарихига эга бўлган, мустақил равишда замонавий дипломатик алоқаларни амалга ошираётган тинчликсевар ҳуқуқий давлат сифатида намоён бўлмоқда. Халқаро ҳуқуқ жиҳатидан Ўзбекистон учун асрлар оша буюк бўлиб келган давлатлар ҳам, давлатчилик тарихи бизникига ўхшаш ёш мамлакатлар ҳам тенг ва баробардир.

XX асрнинг охирида дунёнинг сиёсий макони сифат жиҳатидан ўзгарди. Совет Иттифоқи халқлари ҳамда собиқ „социалистик ҳамдўстлик“даги бошқа давлатлар бир партиявийлик тизими ва марказдан туриб режалаштириш иқтисодиётидан воз кечишди. Шу тариқа дунёда антогонистик ижтимоий-сиёсий тузумларнинг глобал қарама-қаршилиги барҳам топди ва жаҳон сиёсатида демократик жамиятлар салоҳияти анча ошди. Евроосиё худудида, жумладан, Марказий ва Шарқий Европа давлатлари, шунингдек, собиқ Иттифоқ худудидаги янги мустақил давлатлар ижтимоий-сиёсий ривожланишнинг демократик йўлига ўтди.

Ўзбекистон Республикасининг Ҳарбий (Мудофаа) доктринаси, унинг сиёсий ва ҳарбий жиҳатлари. 1995 йил 30 августда „Ўзбекистон Республикасининг ҳарбий доктринаси тўғрисида“ Олий Мажлис қарори қабул қилинди. Минтақадаги ҳарбий-сиёсий вазиятдан келиб чиққан ҳолда, 2000 йил 3 февралда Ўзбекистон Республикасининг Мудофаа доктринаси қабул қилинди. Мамлакатнинг давлат ва миллий хавфсизлигини мустақамлаш билан боғлиқ вазифаларни ҳал этишни таъминловчи мазкур Олий Мажлис қарори катта сиёсий ва ҳарбий жиҳатдан муҳим аҳамиятга эга. Мудофаа доктринаси давлатимизнинг тинчликсевар ташқи сиёсий йўлини яна бир бор намоён этди. У Ўзбекистоннинг халқаро обрў-эътибори ва жаҳон майдонидаги мавқеини оширди. Ўзбекистон Республикасининг Мудофаа доктринаси 3 қисмдан иборат.

I. Умумий қондалар. Мудофаа доктринаси Ўзбекистон Республикаси мудофаа сиёсатининг негизини ташкил этади ва миллий хавфсизлик концепциясининг таркибий қисми бўлиб, ташқи сиёсат, давлатлараро муносабат масалаларига, уруш ва тинчлик муаммоларига янгича ёндашувларга асосланади. Ўзбекистон Республикаси мустақил давлат ва халқаро муносабатларнинг субъекти сифатида ўз мудофаа сиёсатини барча мамлакатларнинг тинч-тотув яшаши, бошқа давлатларнинг ички ишларига аралашмаслик, уларнинг мустақиллигини, чегаралар бузилмаслиги ва ўзгармаслигини ҳурмат қилиш принципларига асосланади.

II. Доктринанинг сиёсий жиҳатлари.

Ўзбекистон Республикасининг урушга муносабати. Бунда ташқи сиёсатнинг асосий вазифаси: халқаро ва давлатлараро муаммоларни уруш йўли билан ҳал этишдан воз кечиш, ҳарбий можароларни дипломатия воситасида бартараф қилиш, зиддиятли ҳолатларга барҳам бериш, тинчлик йўлида барча имкониятларни сарфлаш каби тамойиллар муҳим ўрин тутди.

Урушнинг ва уруш хавфининг олдини олиш — бош стратегик йўналиш. Урушлар ва ҳарбий можароларнинг олдини олиш, ҳарбий блоklarга қўшилмаслик. Ўзбекистон Республикаси Куролли Кучларини бошқа давлатга қарши ишга солмайди, ҳеч кимга таҳдид қилмайди, ядро қуролига эга бўлмайди. Умумий хавфсизликни сақлашда БМТ ва бошқа халқаро ташкилотлар ролини оширади. Марказий Осиё минтақавий хавфсизлигини таъминлайди, бу борада самарали тизимни яратади. Фақат тинчлик учун кураш олиб боради. Одам руҳиятига ҳалокатли таъсир этувчи воситаларни ишлаб чиқишни тақиқлайди. Ҳарбий соҳадаги алоқаларни кенгайтиради. Миллий ва диний муросасизликка йўл қўймайди. Фундаментализм, экстремизм, террорчиликнинг кучайиш тенденциясига йўл қўймайди. Тинчликни сақлашдаги мажбуриятларга амал қилади ва ҳ.к.

III. Доктринанинг ҳарбий-ташкилий жиҳатлари.

Марказий Осиё минтақасининг ўзига хос хусусиятлари. Ушбу минтақада хавфсизлик ва барқарорликни таъминлаш учун қатъий ва изчил ҳаракат қилади. Хавфсизликни таъминлаб боради. Урушларнинг олдини олади.

Ҳарбий хавфнинг потенциал манбалари. Жаҳоннинг турли минтақаларида қуролли гуруҳлар юқори даражада жамланган ва ҳ.к.

Ҳозирги замон урушларининг хусусияти ва оқибатлари. Ядро уруши — инсоният учун ҳалокат манбаи. Инсониятни йўқ қилувчи оммавий қиргин қуролларининг ишлаб чиқарилишига қарши бўлиб, тажовузкорлик сиёсатини қоралайди ва ҳ.к.

Бош ҳарбий-стратегик вазифалар. Тинчлик даврида давлатнинг мудофаа қобилиятини ривожлантиради. Уруш чиққан тақдирда ўз кучлари билан тегишли шартномалар орқали ҳаракат қилади.

Қуролли кучлар қурилиши ва уларни стратегик қўллаш принциплари. Қуролли кучлардан фойдаланиш шартлари.

Мамлакатимиз иқтисодиётини, ҳудудини ва аҳолисини мудофаага тайёрлаш ҳарбий доктринанинг асосий тамойилларидан бири ҳисобланади.

Халқаро муносабатларни ривожлантиришда жаҳон ҳамжамияти томонидан эътироф этилган демократик кадриятлар, халқаро ҳуқуқ асосида ўз ташқи сиёсатини юритиш, ўзаро муносабатларда куч ишлатмасдан, музокаралар ёрдамида муаммоларни ҳал этиш, бошқа давлатларнинг ички ишларига аралашмаслик ва давлатларнинг суверенитети, ҳудудий яхлитлигини ҳурмат қилиш муҳим аҳамиятга эгадир. Ўзбекистон ўз дипломатиясини юқоридаги кадриятлар асосида олиб бормоқда.

Ўзбекистон Республикаси ташқи сиёсий фаолияти концепциясининг асосий принциплари Президентимиз Ислам Каримовнинг Конституциямизнинг 20 йиллигига бағишланган маърузасида яна бир бор таъкидлаб ўтилди.

Ўзбекистон томонидан мамлакатимиз мустақиллигининг биринчи йилларидан бошлаб амалга оширилаётган стратегиянинг мантиқий давоми сифатида 2012 йил сентябрь ойида қабул қилинган „Ўзбекистон Республикасининг ташқи сиёсий фаолияти концепциясини тасдиқлаш тўғрисида“ги қонун мамлакатимиз ташқи сиёсатида бош кадрият ва тамойил бўлган ўзининг узоқ муддатли қўйидаги миллий манфаат ва принципларини кўзлайди:

- турли ҳарбий сиёсий блок ва альянслардан узоқ бўлиш;
- ўзининг суверенитети ва ҳудудий яхлитлигини ҳимоя қилиш бўйича қатъий позицияга эга бўлиш;
- ўз ҳудудида хорижий давлатларнинг ҳарбий базалари жойлаштирилишига йўл қўймаслик;
- очиқ, изчил ва фаол ташқи сиёсат олиб бориш.

Мавзуни мустаҳкамлаш юзасидан савол ва топшириқлар:

1. Бугунги дунёда жадал ўзгариб бораётган вазият, жараёнлар қандай таҳдид ва хатарларни келтириб чиқармоқда?
2. Дунё ҳамжамиятини қандай янги кескинлик ўчоқлари ташвишга солмоқда?
3. Минтақамиз хавфсизлиги, барқарорлиги ва изчил ривожланишига қандай жоҳролар салбий таъсир кўрсатиши мумкин?
4. Афғонистон ҳудудидаги қандай хавф-хатарлар қўшни давлатларда жиддий хавотир уйғотмоқда?

5. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримов қачондан бошлаб БМТ раҳбарлигида Афғонистонда ўз ечимини кутиб турган ижтимоий-сиёсий масалаларни ҳал этиш бўйича мулоқот гуруҳини шакллантириш ғоясини илгари суриб келмоқда?

6. „6+3“ мулоқот гуруҳи ва коалицион афғон ҳукуматини шакллантиришдан кўзланган мақсад нималардан иборат?

7. Ўзбекистон ва Афғонистон ўртасидаги икки давлатнинг миллий манфаатлари қандай халқаро ва миллий принципларга амал қилади?

8. „Ўзбекистон Республикасининг ташқи сиёсий фаолияти концепциясини тасдиқлаш тўғрисида“ги қонун (2012 йил сентябрь) қандай принцип ва стратегик устувор йўналишларни белгилаб берган?

9. Ўзбекистон ташқи сиёсатида қандай бош қадрият ва тамойиллар ўзининг узоқ муддатли миллий манфаатларини кўзлайди?

3.1. Оила институтининг мустаҳкамлиги — жамият фаровонлигининг гарови

2012 йил — Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади, деб эътироф этилган йилнинг Президентимиз томонидан „Мустаҳкам оила йили“ деб эълон қилиниши замирида, ҳеч шубҳасиз, жуда катта маъно-мазмун мужассам. Бу борадаги ишларни янги босқичга кўтариш „Оила соғлом экан — жамият мустаҳкам, жамият мустаҳкам экан — мамлакат барқарордир“, деган эзгу тамойилнинг ҳаётий ифодасини тўлиқ рўёбга чиқаришга замин яратди.

Ҳақиқатан ҳам, оила — жамият асоси, пойдевори. Пойдевор мустаҳкам бўлса, юрт мустаҳкам бўлади. Мустаҳкам юртда эса тараққиётга замин яратилади. Биз эса — катта йўлга чиқиб олган, эртаси бугунидан-да ёруғроқ, тўкинроқ бўлишини истаётган ва бунга гувоҳ бўлиб келаётган авлод — мамлакатимизда содир бўлаётган ислохотлар, уларнинг кўлами ва натижаларини кўриб турибмиз.

Маълумки, халқимиз азал-азалдан оила институтига катта аҳамият бериб келади. Ҳар биримиз, энг аввало, оилага дахлдормиз. Энг яхши кунимиз ҳам, қувончимиз, бахтимиз ҳам оиладан бошланади. Ота-онамиз саломатлиги, фарзандларимиз бахти ҳар биримизни ўйлантиради. Бу ҳолатга давлатнинг ҳам бефарқ эмаслигини бу борада мустақиллик йилларида амалга оширилаётган ишлар, жумладан, 2012 йилнинг номланишида ҳам кўриш мумкин.

2012 йилга мамлакатимизда „Мустаҳкам оила йили“ деб ном берганимиз ва шу асосда азал-азалдан ҳаётимизнинг таянчи ва суянчи бўлиб келган, жамиятимизнинг ҳал қилувчи бўғини бўлмиш оила институтини янада ривожлантиришга қарор қилганимиз халқимиз томонидан катта мамнуният билан қабул қилинди.

Ислом Каримов

Бинобарин, Президентимиз таъбири билан айтганда „Биз кириб келаётган янги — 2012 йилга мамлакатимизда „Мустаҳкам оила йили“ деб ном берганимиз бежиз эмас, албатта. Бунинг негизда юртимизда оила институти, аввало, ёш оилаларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, оила таянчи бўлган аёлларимизнинг оғирини енгил қилиш, маҳалла тизимининг бу борадаги ролини кучайтириш, мухтасар айтганда, оила фаровонлигини ва шу асосда бутун халқимиз фаровонлигини янада ошириш каби мақсадлар мужассам эканини, ўйлайманки, ҳаммамиз яхши тушунамиз“⁴¹.

Истиқлол йилларида оила халқимиз учун муҳим ҳаётий қадрият ва баркамол авлодни вояга етказишда асосий омил ҳисобланиши яна бир бор ўз тасдигини топди. Бу ўтган даврда оилаларнинг фаровонлиги ва турмуш тарзи янада яхшиланиб, маънавий-ахлоқий қадриятлари мустаҳкамланиб бораётганидан ҳам кўзга ташланади.

Оила институтига эътибор бутун дунёда катта экани сир эмас. Хусусан, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 1993 йил 20 сентябрдаги ялпи йиғилишида 1994 йилдан бошлаб 15 май „Халқаро оила куни“ деб эълон қилиниб, унинг кенг

⁴¹ Каримов И.А. Ўзбекистон халқига янги йил табриги. — „Халқ сўзи“ газетаси, 2012 йил 1 январь.

нишонланишига келишилгани ҳам фикримиз исботидир. Бундан кўзланган мақсад башариатнинг диққат-эътиборини инсон ўз орзу-умидлари, бахти-саодати ҳамда тинчлигини боғлайдиган маскан — оиланинг мустақкам бўлишига қаратишдир.

Барча даврларда ҳам давлат ва жамият гамхўрлиги оилаларнинг мустақкамлигига асос бўлган. Мустақиллик қўлга киритилганидан сўнг ўтган қисқа вақт ичида жамиятимизда меҳр-оқибат муҳитини мустақкамлаш учун соғлом оила ва оилавий муносабатларни барқарорлаштириш давлат сиёсатида муҳим ўрин эгаллай бошлади. Шу сабабли мамлакатимизда демократик ҳуқуқий давлатни барпо этиш ва фуқаролик жамиятини шакллантириш жараёнида алоҳида муҳим функцияларни бажарадиган омил — оилага катта эътибор қаратиб келинмоқда. „Оила ҳақида гапирар эканмиз, — деган эди Ислон Каримов Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 5 йиллиги муносабати билан сўзлаган нутқида, — авваламбор, оила ҳаётнинг абадийлигини, авлодларнинг давомийлигини таъминлайдиган, муқаддас урф-одатларимизни сақлайдиган, шу билан бирга, келажак насллар қандай инсон бўлиб етишишига бевосита таъсир кўрсатадиган тарбия ўчоғи эканини тан олишимиз керак“.

Ватанимиз мустақиллигининг илк давридан бошлаб мамлакатимизда оилага алоҳида эътибор қаратиш ва оила институтини ривожлантириш масалалари давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бирига айланди. Мана, 21 йилдирки, давлагимиз раҳбари бошчилигида соғлом оила, соғлом жамият барқарорлигини таъминлаш бўйича дунёда бошқа ҳеч бир мамлакатда учрамайдиган ёндашув асосида кенг қамровли ишлар амалга ошириб келинмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 27 февралдаги „Мустақкам оила йили“ Давлат дастури тўғрисидаги қароридан келиб чиқиб қабул қилинган Давлат дастурида 8 та устувор йўналишнинг белгилаб берилгани ва унинг 23 та банди бевосита олий таълим тизимида дахлдор эканини алоҳида эътироф этиш лозим.

Онгли яшайдиган ҳар бир одам яхши англайдики, бу ёруғ оламда ҳаёт бор экан, оила бор. Оила бор экан, ҳаёт абадийлиги, бебаҳо неъмат бўлмиш фарзанд бор. Фарзанд бор экан, одамзод ҳамиша келажакни ўйлаб, эзгу орзу ва интилишлар билан яшайди.

Ислон Каримов

Давлат дастурининг дастлабки бўлими бутунги кун талабларини ҳисобга олган ҳолда, оила институтини ривожлантириш ва такомиллаштиришга қаратилган норматив-ҳуқуқий базани янада такомиллаштириш, бу масалага жамиятимиз эътиборини янада кучайтиришга қаратилган. Маълумки, Ўзбекистон демократик ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти барпо этиш йўлидан изчил ривожланиб бормоқда. Бу буюк мақсадга эришишда жамият-

нинг асосий бўғини бўлган оила муҳим ўрин тутди. Мамлакатимизда оила институтининг ривожланиши ва жамиятимизда оиланинг камол топиши йўлида асос бўладиган мустақкам қонунчилик тизими яратилган. Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида айни шу масалага бағишланган махсус боб мавжуд. Бу — Ўзбекистон Конституциясининг XIV боби бўлиб, у „Оила“ деб номланади ва 63—66-моддаларни ўз ичига олади. Унда „Оила — жамиятнинг асосий бўғинидир ҳамда жамият давлат муҳофазасида бўлиш ҳуқуқига эга... Оналик ва болалик давлат томонидан муҳофаза қилинади“⁴² деган қоида ва принциплар бор.

Юргимиздаги мавжуд қонун ҳужжатлари оилавий муносабатларни тартибга солишга имкон яратади. Шу билан бирга, шиддат билан ўзгариб бораётган ҳаётимиз ушбу қонун-

⁴² Қаранг: 1978 йилнинг 19 апрелида қабул қилинган Ўзбекистон ССРнинг Конституциясида оила масаласига фақат битта — 51-модда бағишланган эди. 1992 йилнинг 8 декабрида қабул қилинган мустақил Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида эса никоҳ ва оила масалаларига тўртта модда бағишланган.

ларга ҳам маълум бир ўзгартиришлар киритиш, яъни уларни мукамаллаштиришни талаб этмоқда. Ушбу ҳолатдан келиб чиқиб, мамлакатимиз қонунларига киритиладиган ўзгартиришлар бўйича қатор амалий ишлар амалга оширилди. Шу ўринда „Мустаҳкам оила йили“ давлат дастурини амалга ошириш юзасидан, биринчи навбатда, оила институтини мустаҳкамлаш билан боғлиқ қонунчилик ва ҳуқуқий базани янада ривожлантириш ва такомиллаштириш масалаларига 2012 йилда алоҳида эътибор берилганини қайд этиш лозим.

Маълумки, ҳар қандай ўзгариш ва ривожланиш, авваламбор, оиланинг тинч-тотув яшашида, унинг орзу-умидлари ушалишида, келажакка бўлган комил ишончининг ортиши каби қатор фазилатларнинг намоён бўлишида акс этади. Жамиятнинг ижтимоий-сиёсий, иқтисодий тараққиётини табиий бойликлар, қулай иқлим шароитларигина эмас, балки биринчи навбатда, юксак маънавият соҳиби бўлган соғлом инсонлар амалга оширади.

Оилани бошқариш жамият ҳаётини бошқаришнинг бир куртаги ҳисобланади. Оила аъзолари ўртасидаги яқинлик, ишонч, ҳурмат, самимийлик, бир-бири олдидаги бурч ва масъулиятни ҳис қилиш, талабчанлик, мулоимлик ёшларнинг ички дунёси шаклланишига таъсир этадиган руҳий омиллардандир. Жамият ривожланиб, маънавий омилларнинг ижтимоий тараққиётдаги ўрни ва аҳамияти ортгани сари оиладаги тарбияга эътибор ҳам кучая боради. Бу борадаги муҳим вазифалардан бири оиладаги маънавий муҳитни барқарорлаштириш, ота-оналарда фарзандлар олдидаги, фарзандларда ота-она ва жамият олдидаги бурч ва масъулият туйғусини кучайтиришдир. Бундай муҳитни яратишда жамият, давлат, жамоатчиликнинг ўрни катта. Агар жамият, давлат, жамоатчиликнинг таъсири етарли бўлмаса, оиланинг фарзанд тарбияси борасидаги ўрни ҳам заифлашади. Шу сабабли ҳозир жаҳондаги барча демократик, дунёвий давлатларда оилани мустаҳкамлаш, унинг тарбиявий имкониятларини яхшилаш, хотин-қизлар, болаларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш масалаларига катта аҳамият берилмоқда.

Оиланинг жамият ҳаёти ва тараққиётидаги аҳамияти хусусида тўхталиб, атоқли олим ва адиб Абдурауф Фитрат бундай деган эди: „Ҳар бир оиланинг саодати ва иззати, албатта, шу халқнинг ички интизоми ва тотувлигига боғлиқ. Тинчлик ва тотувлик эса шу миллат оилаларининг интизомига таянади, оилада тартиб бўлса, мамлакат ва миллат ҳам шунча кучли ва тартибли бўлади. Агарда бир мамлакатнинг аҳолиси ахлоқсиз ва жоҳиллик билан оилавий муносабатларни заифлаштириб юборса ва интизомсизликка йўл қўйса, шунда бу миллатнинг саодати ва ҳаёти шубҳа остида қолади“⁴³.

Оилани мустаҳкамлаш, ота-оналар ва болаларнинг ҳуқуқини ҳимоя қилишга жаҳондаги нуфузли ташкилотлар ҳам катта ҳисса қўшмоқда. Мустақиллик шарофати билан юртимизда инсон манфаатлари, оила, оналик ва болаликни ижтимоий муҳофаза қилиш халқаро ҳуқуқ нормаларига биноан амалга оширила бошланди. Жумладан, Бирлашган

Миллатлар Ташкилотининг „Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси“ (1948 йил), „Хотин-қизлар ҳуқуқлари камситилишининг барча шакллариغا барҳам бериш тўғрисида конвенция“ (1979 йил, 18 декабрь), „Бола

Одамнинг қалбида неки олижаноб туйғулар бўлса, улар аввало Онадандир.

Ислом Каримов

ҳуқуқлари ҳақида“ (1989 йил, 20 ноябрь), „Бир хил қийматдаги иш учун эркаклар ва хотин-қизларга ҳақ тўлаш тўғрисида“ (1951 йил, 29 июнь), „Хотин-қизларнинг сиёсий ҳуқуқлари тўғрисида“ (1952 йил, 20 декабрь) конвенциялар, „Бошқа мамлакатларга болаларни ўғирлаб кетишнинг фуқаролик жиҳатлари тўғрисидаги Гаага конвенцияси“ (1980 йил, 25 октябрь), „Болаларнинг яшашини, ҳимояланишини ва ривожланишини таъминлаш тўғрисидаги умумжаҳон декларацияси“ (1990 йил, 30 сентябрь), Халқаро

⁴³ Фитрат Абдурауф. Оила. — Т.: „Маънавият“, 1998. — 8-б.

Меҳнат Ташкилотининг „Оналикни муҳофаза қилиш тўғрисидаги 103-конвенцияси“ (1952 йил, 23 июнь) ва бошқа қатор ҳужжатларнинг парламентимиз томонидан ратификация қилиниши мустақиллик йилларида оила, оналик ва болалик манфаатларини халқаро ҳуқуқ нормалари асосида ҳимоя этиш соҳасидаги ижобий қадамлардир⁴⁴.

Шуни қайд этиш жоизки, оилада соғлом муҳитни яратиш, оила аъзоларининг саломатлигини мустаҳкамлашга ҳам мамлакатимизда катта эътибор берилмоқда. „Соғлом она — соғлом бола“ дастурининг мамлакатимизда изчиллик билан амалга оширилиши натижасида бугун Ўзбекистон дунёдаги болалар саломатлигига энг гамхўр бўлган етакчи мамлакатлар сафидан жой олди⁴⁵.

Пойтахтимизда бўлиб ўтган „Ўзбекистонда она ва бола саломатлигини муҳофаза қилишнинг миллий модели: „Соғлом она — соғлом бола“ мавзусидаги халқаро симпозиумда ҳам оилаларда соғлом муҳитни яратиш, оналар саломатлигини сақлашнинг юксак натижалари эътироф этилгани бунинг амалий исботи бўлди.

3.2. Юксак билимли ва интеллектуал ривожланган авлодни тарбиялаш — келажагимизнинг ишончли пойдевори

Етук ва баркамол авлодни тарбиялашда оиланинг ўрнини кучайтириш, оила институтининг таълим ва тарбия муассасалари билан амалий ҳамкорлигини мустаҳкамлаш бўйича ҳам салмоқли ишлар бажарилди. Бу ҳақда гапирганда, оила, маҳалла ва таълим муассасаси ўртасидаги ҳамкорликни, унинг самарасини кучайтириш бўйича комплекс чора-тадбирлар ишлаб чиқилиб, амалга ошириляётганини қайд этиш ўринлидир. Ана шу тадбирлар ҳисобидан юртимиздаги 4,5 миллиондан зиёд ўқувчининг 76 фоизи мактаблар ва „Баркамол авлод“ болалар марказларида ташкил этилган фан, мусиқа ва санъат тўғарақларида, спорт машғулотларида фаол иштирок этмоқда.

Олдимизда турган энг эзгу мақсадларимиз — мамлакатимизнинг буюк келажаги ҳам, эртанги кунимиз, эркин ва фаровон ҳаётимиз ҳам, Ўзбекистоннинг XXI асрда жаҳон ҳамжамиятидан қандай ўрин эгаллаши ҳам — буларнинг барчаси, авваламбор, янги авлод, униб-ўсиб келаётган фарзандларимиз қандай инсонлар бўлиб вояга етишига боғлиқдир.

Ислом Каримов

қилган махсус ўқув дастури асосида 30 мингга яқин йигит-қиз ахборот-коммуникация технологиялари бўйича ўз билимини оширишга муваффақ бўлди.

Ўзбекистоннинг кадрлар тайёрлаш бўйича ноёб миллий модели жаҳон ҳамжамияти томонидан кенг эътироф этилмоқда. Халқаро тажриба таҳлили шуни кўрсатадики, аксарият ривожланган давлатларда бу соҳадаги ислоҳотлар, одатда, фақат таълим соҳасида амалга оширилган. Улар, Ўзбекистондагидан фарқли равишда, қамровининг кенглиги ва чуқурлиги, илмий асослангани, ислоҳотларда бутун жамиятнинг иштирок этиши каби хусусиятларга эга эмас эди.

⁴⁴ Фарзанд — азиз, она — мўътабар. — Т.: „Ўзбекистон“, 2001. — 204-б.

⁴⁵ Мустафоев Б. Мустаҳкам оила — жамият барқарорлигининг асоси. — „Ҳуқуқ ва бурч“ ижтимоий-ҳуқуқий журнали. 2012 й., №4.

Мамлакатимизда қабул қилинган Кадрлар тайёрлаш миллий дастурининг ўзига хос жиҳати шундан иборатки, у яхлит самарали тизимга асос бўлиб, шахс, давлат ва жамият манфаатларига хизмат қилади. Узлуксиз таълим, илм-фан ва ишлаб чиқариш бу яхлит жараённинг узвий таркибий қисмларидир. Мазкур дастур мамлакатимиз иқтисодиёти ва ҳаётининг барча жабҳалари учун юқори малакали, рақобатдош кадрлар тайёрлаш, таълим, илм-фан ва ишлаб чиқаришнинг самарали интеграциялашувини таъминлаш, ёшларни миллий ва умуминсоний кадриятлар асосида маънавий-ахлоқий тарбиялаш, шунингдек, кадрлар тайёрлаш борасида ўзаро манфаатли халқаро ҳамкорликни ривожлантиришга қаратилган яхлит ўқув-илмий-ишлаб чиқариш комплекси сифатида таълим тизимини босқичма-босқич такомиллаштириш вазифасини муваффақиятли ҳал этишга хизмат қилмоқда.

Ҳозирги вақтда мамлакатимизда 1396 та касб-ҳунар коллежи ва 141 та академик лицей фаолият кўрсатмоқда. Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, бундай ўқув юртлари мамлакатимизнинг энг чекка ҳудудларида ҳам бор. Бугунги кунга келиб мазкур ўқув юртларида 1,7 миллион нафардан ортиқ ўғил-қиз билим олмоқда.

Ўзбекистонда таълим-тарбия соҳасида амалга оширилаётган тизимли ва узоқ келажакни кўзлаб олиб борилаётган ислохотлар ва модернизация жараёнларини ҳолисона баҳолаган Осиё тараққиёт банки президенти Харужико Курода 2012 йил 16—17 февраль кунини пойтахтимизда ташкил этилган „Юксак билимли ва интеллектуал ривожланган авлодни тарбиялаш — мамлакатни барқарор тараққий эттириш ва модернизация қилишнинг энг муҳим шартини“ мавзусидаги халқаро конференцияда сўзлаган нутқида қуйидагиларни таъкидлаган эди.

„Ўзбекистоннинг ижтимоий ва гуманитар ривожланиш борасидаги ютуқлари таҳсинга сазовордир. Ҳозирги пайтда Ўзбекистонда замонавий воситалар билан жиҳозланган 1500 дан ортиқ касб-ҳунар коллежлари ва лицейлар фаолият юритмоқда. Шунингдек, 59 олий ўқув юрти, Европа ва Осиёнинг нуфузли олий ўқув юртларининг филиаллари фаолият кўрсатмоқда. Тошкентда Қуёш энергияси бўйича халқаро илмий-тадқиқот институтининг таъсис этилиши таълим соҳасида қўлга киритилаётган ютуқларга яна бир ёрқин мисолдир.

Таълим соҳаси бизнинг „Стратегия-2020“ деб номланган, узоқ муддатга мўлжалланган стратегиямизнинг бешта асосий йўналишларидан биридир. ОТБ (Осиё тараққиёт банки) таълим соҳасини ривожлантиришда Ўзбекистон билан яқин ҳамкорлик қилиб келмоқда. Бугунги кунда мамлакат бўйича мактаблар, ўқитувчиларни тайёрлаш, дарсликлар ва таълим дастурларини молиялаштиришга оид саккизта лойиҳа маъқулланган. Таълим — имкониятлар тенглигини таъминлайдиган буюк мезон. У жамият ақл-заковатининг юксалиши, рақобатдошликнинг кучайиши ва ютуқлар кўпайишининг муҳим омили вазифасини ўтайди.

Пировардида ОТБнинг „Осиё-2050“ тадқиқотида келажак иқтисодиёти чуқур билим, илм-фан ва технологик инновацияларга асосланиши қайд этилган. Бундай иқтисодиётлар рақобатдош ва самарали бўлади. Улар мамлакатни даромади ўртача бўлган босқичдан даромади юқори давлатлар даражасига етказишда, тинч ва барқарор жамиятни шаклланди.

Оила турмуш ва виждон қонунлари асосига қурилади, ўзининг кўп асрлик мустаҳкам ва маънавий таянчларига эга бўлади, оилада демократик негизларга асос солинади, одамларнинг талаб-эҳтиёжлари ва қадриятлари шаклланади.

Ислом Каримов

Бизнинг янги авлодимиз, билимли, ўтмишининг ҳар қандай иллатларидан озод бўлган ёшларимиз бугунги кунда мамлакатимизни демократлаштириш ва либераллаштириш, уни янгилаш ва ишонгли тарзда раванқ топтиришнинг ҳал қилувчи ҳаракатлантирувчи кучига айланиб бормоқда.

Ислом Каримов

дан бошлаб жорий этиб келинаётган, халқаро ҳамжамият томонидан тан олинган „Соғлом она — соғлом бола“ дастури доирасидаги чора-тадбирлар йил давомида янги босқичга кўтарилди.

Айниқса, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти, ЮНИСЕФ ва бошқа халқаро жамғармалар билан ҳамкорликда „Саломатлик-3“ лойиҳаси доирасида тиббиёт ходимларининг малакасини ошириш, замонавий техник воситалар ёрдамида малакали ташхис қўйиш, касалликларни илк босқичда даволаш ишлари аниқ режа асосида олиб борилди, профилактик тадбирларда аҳолининг барча қатламларини қамраб олишга алоҳида эътибор қаратилди.

Халқимизнинг эзгу мақсади бўлган соғлом ва баркамол авлодни тарбиялаб вояга етказиш учун жорий йилда 8 миллион 300 минг нафар фарзанд кўриш ёшидаги аёл ҳамда 8 миллион бола тиббий кўрикдан ўтказилди. Айни вақтда 5 мингга яқин ёлғиз кекса ва ногиронлар малакали текширувдан ўтказилиб, уларга тегишли тиббий ёрдамлар кўрсатилди.

Тиббиёт соҳасининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш бўйича ҳам 2012 йилда катта ишлар амалга оширилди. Айниқса, Тошкент шаҳрида 21,5 миллиард сўм ва қарийб 23 миллион АҚШ долларидан иборат маблаг ҳисобидан Республика ихтисослаштирилган жарроҳлик марказининг кардиожарроҳ мажмуаси қуриб битказилди ва энг замонавий тиббий асбоб-ускуналар билан таъминланди, бу албатта, бугунги кунда ўткир муаммо бўлиб турган юрак-қон томир касалликларининг олдини олиш ва даволашда алоҳида аҳамият касб этмоқда.

Дарвоқе, бизга алоҳида ифтихор бағишлайдиган яна бир жиҳат, бу — мамлакатимизнинг соғлиқни сақлаш соҳасида эришаётган ютуқлари Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти (ЖССТ), ЮНИСЕФ каби дунёдаги энг нуфузли халқаро ташкилотлар томонидан алоҳида эътироф этилаётганидир. Табиийки, бундай ҳолис эътирофлар мамлакатимизда тиббиёт тизими янги босқичга кўтарилгани, хизматнинг замонавий ва ишончли эканига яққол далилдир.

Маълумки, 2012 йилда Ўзбекистон „Save the children“ („Болаларни асрайлик“) халқаро ташкилоти томонидан тузилган жаҳон рейтингда болалар саломатлигини мустаҳкамлаш борасида катта ғамхўрлик кўрсатилаётган энг илғор етакчи ўн мамлакат қаторига киритилди. Мамлакатимизда аҳолига хизмат кўрсатаётган тиббиёт ходимлари сони, тиббий хизматлардан фойдаланиш имкониятлари, шунингдек, болаларни мунтазам равишда эмлаш йўлга қўйилгани, аёлларга туғиш вақтида сифатли тез тиббий ёрдам кўрсатиш имкониятлари каби қатор муҳим кўрсаткичлар бўйича рейтингда Германия, Франция, Буюк Британия, АҚШ сингари дунёнинг кўплаб энг ривожланган давлатларини ҳам ортда қолдирди⁴⁹.

Жамиятимизнинг маънавий негизларини янада ривожлантириш, азалий миллий қадриятларни асраб-авайлаш ва мустаҳкамлаш, юксак маънавий муҳитни кенг қарор топтириш, миллий менталитетимизга мутлақо ёт бўлган ва кучайиб бораётган турли хил зарарли таъсирларга қарши туришда оиланинг ўрни ва аҳамиятини ошириш давр талаби бўлиб қолмоқда. Мамлакатимиз раҳбари таъкидлаганидек, „... мустаҳкам оила ва бахтли турмуш, авваламбор, оила қурадиган ёшларнинг ўзига, уларнинг ақл-заковати, маънавий фазилатларига, оила, жамият олдидagi ўз бурч ва масъулиятларини чуқур англаб етишига боғлиқ“⁵⁰.

⁴⁹ Санаев Ф. Изчил ислохотлар, юксак самаралар мамлакатимиз соғлиқни сақлаш тизимида рўй бераётган ўзгаришларда ҳам яққол намоён бўлмоқда. — „Халқ сўзи“ газетаси. 2012 йил, 9 ноябрь.

⁵⁰ Каримов И.А. Бизнинг йўлимиз — демократик ислохотларни чуқурлаштириш ва модернизация жараёнларини изчил давом эттириш йўлидир. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганлигининг 19 йиллиги муносабати билан қилинган маъруза. — „Халқ сўзи“ газетаси. 2011 йил 8 декабрь.

Юртбошимиз ўз маърузасида саломатликнинг гарови, соғлом турмуш тарзи воситаларидан бири бўлган спортни ривожлантириш борасида йил давомида амалга оширилган ишларга ҳам алоҳида тўхталиб ўтди. Хусусан, мамлакатимизда ижтимоий аҳамиятга молик бошқа объектлар қатори замонавий спорт иншоотлари барпо этиш, бу йўналишдаги инфратузилма тармоқларини янада кенгайтириш борасидаги ишлар ҳам изчил давом эттирилаётгани таъкидланди. Биргина жорий йилнинг ўзида 168 та болалар спорти объекти фойдаланишга топширилди ва бугунги кунда 6 ёшдан 15 ёшгача бўлган 1 миллион 600 мингдан зиёд болаларимиз спорт билан мунтазам шуғулланиш имконига эга бўлди.

Юртимизда спорт соҳасини янада ривожлантириш, ўзбек футболни ривожини янги босқичга кўтариш мақсадида азим пойтахтимиз Тошкент шаҳрида замонавий „Бунёдкор“ спорт мажмуаси қуриб, фойдаланишга топширилгани мамлакатимиз ижтимоий-иқтисодий салоҳиятини яна бир бор ёрқин намоён этди. Марказий Осиёда ўз услубида ноёблиги бўйича ягона бўлган ушбу мажмуа ёшларимизни ҳам жисмоний, ҳам маънавий жиҳатдан соғлом қилиб вояга етказиш, спортчиларимизнинг жаҳон майдонларида юксак марраларни эгаллашига, Ўзбекистонимизнинг дунёдаги обрў-эътиборини янада юксалтиришга хизмат қилиши муқаррар⁵¹.

„Мустақкам оила йили“ Давлат дастури доирасида барча молиявий манбалар ҳисобидан 2 триллион сўмдан ортиқ ҳамда 100 миллион АҚШ долларидан зиёд маблағ сарфланганининг ўзи мамлакатимизда аҳоли манфаатларини ўйлаб қилинаётган ишлар қўламининг нечоғлиқ кенг ва улкан эканидан яққол далолат беради.

Дунёқарашни ва мақсадлари бутунлай ўзгача бўлган янги авлодни тарбиялаш, уни турли-туман ёт таъсирлардан асраб-авайлаш, ҳеч кимдан кам қилмай вояга етказишда оила институти мустақкам ўрин тутади. Шу маънода, оиланинг *таълим-тарбия муассасалари*, жумладан, мактабгача тарбия муассасалари, умумтаълим мактаблари, ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасалари (лицей ва коллежлар), олий ўқув юрглари билан амалий ҳамкорлигини янада кучайтириш вазифалари Давлат дастуридан муҳим жой эгаллаган ва йил давомида бу йўналишда ҳам катта ишлар қилинди.

Дастурнинг яна бир йўналиши жисмонан соғлом, маънавий етук ва ҳар томонлама ривожланган баркамол авлодни тарбиялашда оиланинг ролини кучайтириш ва шу мақсадда оила институтининг таълим ҳамда тарбия муассасалари билан ўзаро амалий ҳамжиҳатлиги механизмини мустақкамлаш, уларнинг яқин ва самарали ҳамкорлигини таъминлашга қаратилди. Ушбу йўналишда қатор ишлар амалга оширилди. Хусусан, давлат дастуридаги бандлар ижросини таъминлаш юзасидан пойтахтимизда жойлашган таълим муассасалари профессор-ўқитувчилари туманлар маҳаллаларидаги нотинч, турли таъсирларга мойил оилаларга бириктирилди ва „Бир зиёли ўн оилага маънавий ҳомий“ лойиҳаси асосида улар билан яқиндан иш олиб борилмоқда. Бунда ҳаёт тажрибасига эга бўлган профессор-ўқитувчиларнинг салоҳияти алоҳида ўрин тутмоқда.

„Мустақкам оила йили“ Давлат дастури мақсад ва вазифалари ҳамда уларни амалга оширишнинг бориши тўғрисида кенг ахборот-тушунтириш ишларини ташкил этиш Давлат дастури тарғиботининг таъсир доирасини кучайтирди. Бунда ОАВнинг ўрни беқиёс бўлди. Дастур ижроси юзасидан амалга оширилаётган ишлар телевидение, радио, вақтли матбуотда мунтазам ёритиб борилди.

„Мустақкам оила йили“ Давлат дастури оилаларнинг мустақкамлиги давлат қудрати ва барқарорлигининг асосий омилларидан бири экани, буни таъминлашда нафақат давлат ва жамоат ташкилотларининг ролини янада ошириш, қолаверса бу масалага олий таълим муассасаларида фаолият кўрсатаётган ҳар бир зиёли масъул эканини яна бир бор намоён этди.

---

⁵¹ Инсон манфаати, ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, ҳаётимизнинг янада эркин ва обод бўлишига эришиш — бизнинг бош мақсадимиздир. Президент Ислам Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 20 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. — „Халқ сўзи“ газетаси, 2012 йил 8 декабрь.

3.3. Oilalar mustaqamligini va turmush farovonligini ta'minlash borasida olib borilgan tizimli ijtimoiy-iqtisodiy, huquqiy-siyosiy tadbirlar sarxisobi

Oilalar mustaqamligini ta'minlash, farovonligini oshirish mamkakatimiz iqtisodiyetida ruy beraetgan uzgariشلar, modernizatsiya jaraenlarining nechogliق samarali amalga oshirilaetgani bilan belgilanadi. Iqtisodiy ushsh ta'minланаetgan mamkakatdagina aholini ijtimoiy kullob-қувvatlash, yangi ish urinlarini jiratiш, aholi daromadlarini oshirish kabi strategik maqsadlarга eriшish ta'minlanadi. Bu kabi kurساتкичлар sarxisobi haqida fikr juritganda, jорий йилning tuqqiz oilik ijtimoiy-iqtisodiy rivoжlanish taхлилларига ettibor қаратадиган bulsак, барча масалалар ойдинлашади⁵².

2012 йилning январь-сентябрь oilарида ялпи ички махсулотning ushsh 8,2 foizни ташкил қилди (3.1-жадвал). Iqtisodiy ushshning барқарор yuqori suryatlarining сақланиши мамkakatimiz макроiqtisodiy барқарорligini янада mustaqamlash imkonini берди. Bu инфляция даражасинing pastligи, davlat byudjeti профицити va мамkakat ташқи savdo балансинing ижобий сальдосида uz ifodasini topmoқда.

3.1-жадвал

2012 йилning tuqqiz oilida Ўзбекистон Республикасинing ijtimoiy-iqtisodiy rivoжlanishинing asosiy kurساتкичлари

(2011 йилning шу davridagiga nisbatan foiz хисобида)

№	Kurساتкичлар	Ushsh suryatлари, foizда
1.	Ялпи ички махсулот	108, 2
2.	Саноат махсулотлари	107,2
3.	Истеъмол товарлари	107,5
4.	Қишлоқ хўжалиги махсулотлари	107,1
5.	Асосий капиталга киритилган инвестициялар	109,8
6.	Қурилиш ишлари ҳажми	109,8
7.	Чакана savdo айланмаси	112,6
8.	Хизматлар	113,8

Саноатни янада rivoжлантириш va рақобатбардош махсулотлар ишлаб чиқаришни кенгайтиришга оид дастурий чора-тадбирларning amalga oshiriliши саноат махсулотлари ишлаб чиқариш ҳажмини 7,2 foizга, жумладан, истеъмол товарлари ҳажмини 7,5 foizга oshirish imkonini берди. Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида самарадорликни oshirish va фермер хўжалиklarining modдий-техник базасини янада mustaqamlash чора-тадбирлари қишлоқ хўжалиги ялпи махсулотинing 7,1 foizга ushshини та'mинлади.

Фаолият курсатаetган корхоналарни modernizatsiya қилиш, техник va технологик янгилаш jaraenini жадаллаштириш, yangi ишлаб чиқариш қувватларини ташкил этиш,

⁵² Қаранг: Вазирлар Маҳкамасида булиб utgan „Ўзбекистон Республикасини 2012 йилning tuqqiz oilida итимоий-iqtisodiy rivoжлантириш яқунлари туғрисида“ги мажлис. — „Халқ сўзи“ газетаси, 2012 йил 6 ноябрь.

инфратузилма объектларини қуриш ҳамда реконструкция қилишга қаратилган фаол инвестиция сийосатининг амалга оширилиши капитал қўйилмалар ва қурилиш ишлари ҳажмини 9,8 фоизга ошириш имконини берди.

Аҳоли жами даромадининг 24,6 фоизга ошишини таъминлаган ва ички талабни рағбатлантириш бўйича кўрилган чора-тадбирлар чакана савдо ҳажмини 12,6 фоиз ва хизмат кўрсатиш ҳажмини 13,8 фоиз кўпайтиришга ижобий таъсир кўрсатди.

2012 йилнинг январь-сентябрь ойларида 1074 та маҳаллийлаштириш лойиҳаси бўйича қиймати 6,2 триллион сўмлик ёки 2011 йилнинг шу давридагига нисбатан 25,2 фоиз кўп маҳсулот ишлаб чиқарилди. 957 турдаги янги маҳсулот ишлаб чиқариш ўзлаштирилди. Натижада импорт ўрнини босиш бўйича ҳисоблаб чиқилган самара 3,3 миллиард доллардан ортиқни ташкил қилди, маҳаллийлаштирилган маҳсулот ишлаб чиқариш умумий ҳажмида экспорт улуши 2011 йилнинг шу давридаги 23,9 фоиздан 25,3 фоизга кўпайди.

Ҳудудлар саноат салоҳиятини ошириш дастурининг рўёбга чиқарилиши натижасида шу йилнинг тўққиз ойида озиқ-овқат ва ноозиқ-овқат истеъмол товарлари ишлаб чиқариш бўйича 253 та лойиҳа амалга оширилди, истеъмол товарлари ишлаб чиқариш ҳажми 7,5 фоиз, жумладан, озиқ-овқат маҳсулотлари 7 фоиз ва ноозиқ-овқат маҳсулотлари ҳажми 7,9 фоизга ошди.

Ип-газлама, трикотаж полотно, пайпоқлар, чарм товарлар, чой, спиртсиз ичимликлар, сариёғ, мева-сабзавот ва балиқ консервалари, кондиционерлар, электр дазмоллар, энергия тежовчи лампалар ва бошқа маҳсулотлар ишлаб чиқариш ҳажми кўпайди. Бундан ташқари, ҳисобот даврида янги турдаги кир ювиш машиналари, микротўлқинли печлар, газ плиталари ва чангюткичлар, 40 номдаги янги дори воситаларини ишлаб чиқариш ўзлаштирилди.

Республика иқтисодиёти тармоқлари ва ҳудудлар экспорт салоҳиятини кенгайтиришни кўшимча рағбатлантиришга доир чора-тадбирлар экспорт ҳажмини ўтган йилнинг шу давридагига нисбатан 12,4 фоизга ошириш имконини берди. Бунда сульфат аммоний, хлорли калий, печь ёқилғиси, электр энергияси, мис ва ундан тайёрланган буюмлар, вольфрам, енгил ва юк автомобиллари, ип ҳамда бошқа маҳсулотларни экспортга етказиб бериш ҳажми сезиларли даражада кўпайди. Бундан ташқари, турли русумдаги юк автомобиллари, автомобиль ташиш, канал қозиш техникалари, автомобиллар учун ўриндиқ ва бошқа жиҳозлар, маиший газ ва электр печлар, духовкалар, санитария-гигиена буюмлари, ошхона учун ҳаво тортгичлар, сирланган сим, металл тўр, турли кимёвий буюмлар ва ўғитлар, 15 турдан ортиқ янги трикотаж буюмлар ва бошқа маҳсулотлар экспорт қилина бошлади.

2012 йилнинг январь-сентябрь ойларида Ўзбекистон Республикаси Товар-хом ашё биржасининг биржа ва кўргазма-ярмарка савдоларидаги умумий айланма ҳажми 4,1 триллион сўмни ташкил қилди ва ўтган йилнинг шу давридагига нисбатан 10,1 фоиз ўсди. Биржа савдоларида ёнишдан ҳосил бўлган мазут, техник олтингугурт, қора металллар прокати, металл рух, рангли металл парчалари, минерал ўғитлар, полиэтилен сотиш ҳажми сезиларли равишда кўпайди. Биржа савдоларида сотилган маҳсулотлар, хом ашё ва материаллар умумий ҳажмининг 86,4 фоизини йирик корхоналарнинг юқори ликвидли маҳсулотлари ташкил қилди. Биржа савдоларида кичик бизнес субъектлари томонидан тузилган битимлар ҳажми 4,1 фоизга ўсди ва умумий биржа айланмаси ҳажмининг 53 фоизини ташкил этди.

2012 йилнинг 1 октябр ҳолатига кўра, банк тизими ресурс базасини кенгайтириш ва банкларнинг инвестицион фаоллигини кучайтириш бўйича чора-тадбирларни амалга ошириш доирасида банк тизимининг жами капитали 2011 йилнинг шу давридагига нисбатан 24,1 фоиз, уларнинг жами активлари 1,3 баробар, мижозларнинг банклардаги жалб этилган депозитлари 30,9 фоиз, аҳолининг кредит ташкилотларидаги маблағлари

30,8 фоиз ошди. Банклар ресурс базасининг кўпайиши эса иқтисодий реал секторни корхоналарини, жумладан, ишлаб чиқаришни модернизация қилиш, техник ва технологик янгилаш учун кредит билан таъминлаш ҳажмини 30,6 фоизга ошириш имконини берди.

Хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасига кредит ажратиш ҳажмини кўпайтириш, яқка тартибдаги тадбиркорларга кўшимча имтиёзлар бериш эвазига ушбу соҳани ривожлантиришни рағбатлантиришга оид кўрилган чора-тадбирлар хизматлар кўрсатиш ҳажмини 13,8 фоизга, жумладан, пуллик хизматлар кўрсатишни 14,9 фоизга ошириш имконини берди. Натижада ялпи ички маҳсулотда хизматлар улуши 2011 йилнинг шу давридаги 48,8 фоиз ўрнига 49,6 фоизга ўсди. 2012 йилнинг январь-сентябрь ойларида юртимизда 18,4 мингта янги кичик бизнес субъекти (фермер хўжалиklarини ҳисобга олмаганда) ташкил этилди. Энг кўп кичик бизнес субъектлари савдо ва умумий овқатланиш (жами ташкил этилганларнинг 27,8 фоизи) ҳамда саноат тармоқларида (23,6 фоиз) ташкил қилинди.

Кичик ишлаб чиқаришларни ташкил этишга кўмаклашиш мақсадида 2012 йилнинг 9 ойида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларига умумий қиймати 19,4 миллиард сўмлик 55 та давлат активи сотилди, қарийб 17,6 мингта фойдаланилмаётган давлат мулки объекти ижарага берилди. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларига тижорат банклари томонидан қиймати 4,2 триллион сўмлик (ўсиш 2011 йилнинг шу давридагига нисбатан 1,3 баробар) кредитлар, жумладан, 857,2 миллиард сўмлик микрокредитлар (ўсиш 1,4 баробар) ажратилди.

Кичик бизнес субъектларидан қилинадиган давлат харидлари ҳажми 229,1 миллиард сўмни ташкил қилди (электрон савдолар орқали амалга ошириладиган давлат харидлари умумий ҳажмининг 92,9 фоизи). 7 мингдан зиёд кичик бизнес субъекти ўз товар ва хизматлари билан давлат харидлари тизимида иштирок этди. 2012 йилнинг 9 ойида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектлари томонидан қиймати 1,7 миллиард долларлик маҳсулот экспорт қилинди. Натижада кичик бизнеснинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши 51 фоиз (2011 йилнинг 9 ойида 50,5 фоиз), саноатда 21,4 фоиз (20,7 фоиз), инвестицияларда 35,2 фоиз (30,2 фоиз), қурилишда 71,8 фоиз (70,4 фоиз), экспортда 15,5 фоиз (15,3 фоиз), бандликда 75,5 фоиз (74,9 фоиз)ни ташкил этди. Умуман, йил бошидан буён мамлакатимизда 882 та ишлаб чиқариш объекти, жумладан, енгил саноат ва тўқимачилик тармоғида (337 та объект), озиқ-овқат саноатида (234), қурилиш материаллари саноатида (189), ёғочни қайта ишлаш саноатида (46), машинасозлик саноатида (14), кимё саноатида (16) ва бошқа соҳаларда (46) янги объектлар ишга туширилди.

2012 йилнинг 9 ойида „Навоий“ эркин индустриал-иқтисодий зонаси ҳудудида ишга туширилган 11 та корхона томонидан умумий қиймати 47,7 миллиард сўмлик маҳсулот ишлаб чиқарилди. Бундан ташқари, „Навоий“ эркин индустриал-иқтисодий зонасида 7 та янги инвестициявий лойиҳа амалга оширилмоқда, шундан 3 та лойиҳа бўйича объектларда қурилиш-монтаж ишлари бажарилмоқда. Янги ташкил этилган „Ангрен“ ЭИЗ ҳудудида қиймати 185,8 миллион долларлик 8 та инвестициявий лойиҳани амалга ошириш ишлари бошланган.

Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш жамгармаси маблағлари ҳисобидан амалга оширилаётган қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқаришни техник ва технологик янгилаш бўйича чора-тадбирларни давом эттириш бўйича 2012 йилнинг 9 ойи давомида 677,9 километр коллекторлар қуриш ва реконструкция қилиш ишлари якунланди, 11,2 минг километр хўжалиklarаро ва хўжалик ичидаги коллектор-дренаж тармоқлари, 340,1 километрлик ёпиқ коллектор-дренаж тармоқлари, 720 та вертикал дренаж қудуғи ва 8 та мелиорация насос станцияси тикланди.

„Ўзқишлоқмашлизинг“ компанияси орқали қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқарувчиларига лизинг асосида 793 та қишлоқ хўжалиги техникаси, шу жумладан, 658 та трактор ва 135 та ғалла ўрадиган комбайн етказиб берилди.

Сабзавот экинлари, боғлар ва тоқзорлар майдони сезиларли равишда кенгайди: асосий ва оралиқ майдонлардаги 244,1 минг гектар ерга сабзавотлар, 84,6 минг гектарга картошка ва 58,1 минг гектар майдонга полиз экинлари экилди. 7,6 минг гектар майдонда янги боғлар ташкил этилди, шундан 2,6 минг гектарда интенсив боғлар, 3,8 минг гектар ерда тоқзорлар яратилган, 8,5 минг гектар ердаги боғлар ва 6 минг гектар ердаги тоқзорлар қайта тикланди. Аҳолининг шахсий томорқа хўжаликларидagi 266,8 гектар майдонда 9456 та иссиқхона ташкил қилинди. Мева ва сабзавот маҳсулотларини сақлашни янада ривожлантириш ва унинг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш мақсадида 13,4 минг тонна сифимга эга бўлган 44 та янги музлаткич камераси ташкил қилинди ва 8,3 минг тонна сифимга эга бўлган 12 та музлаткич камераси модернизация қилинди.

Амалга оширилаётган чора-тадбирлар доирасида 2012 йилнинг тўққиз ойи мобайнида 5,4 миллион тонна сабзавот (2011 йилнинг шу давридагига нисбатан 111,1 фоиз), 1,5 миллион тонна картошка (110,7 фоиз), 1 миллион тоннадан ортиқ полиз маҳсулотлари (109 фоиз), 1,4 миллион тонна мева-резаворлар (110,3 фоиз), 0,8 миллион тонна узум (112,1 фоиз) етиштирилди. Қайта ишланган мева-сабзавот маҳсулотларининг ҳажми 1,1 миллион тоннани ташкил этди (2011 йилнинг тегишли даврига нисбатан 105,1 фоиз).

Чорвачиликни янада ривожлантириш мақсадида йил бошидан буён чорва моллари сотиб олиш учун шахсий томорқа хўжаликлари, деҳқон ва фермер хўжаликларига тижорат банклари томонидан қиймати 60,4 миллиард сўмлик кредит маблағлари ажратилди. 19,6 минг бош қорамолга мўлжалланган 802 та чорвачилик хўжалиги, 3,8 миллион парранда боқиш учун мўлжалланган 557 та паррандачилик хўжалиги, 530 та балиқчилик ва 511 асаларичилик хўжалиги ташкил этилди. Натижада йирик қорамолларнинг умумий сони 9,97 миллион бошга етди (2011 йилнинг шу давридагига нисбатан 5,7 фоиз ўсди), гўшт етиштириш ҳажми 7 фоизга (1211,5 минг тонна), сўт 7,2 фоиз (5261,5 минг тонна), тухум 14 фоиз (2920 миллион дона)га ўсди.

Иш ўринларини яратиш дастурини амалга ошириш доирасида 2012 йилнинг 9 ойи давомида мамлакатимиз бўйича 773 мингта иш ўрни яратилди, шундан 486,1 мингтаси (умумий кўрсаткич 62,9 фоизи) қишлоқ жойларда ташкил қилинди.

Янги корхоналарнинг ишга туширилиши, фаолият кўрсатаётган корхоналарни кенгайтириш ва реконструкция қилиш ҳисобидан — 45,6 мингта, янги кичик корхона ва микрофирмаларни ташкил қилиш ҳисобидан — 81 мингта, хусусий тадбиркорликни ривожлантириш ҳисобидан — 88 мингта, ишлаб чиқариш ва ижтимоий инфратузилма объектларида — 45 мингта, касаначиликнинг барча шакллари ривожлантириш ҳисобидан — 183,4 мингта, қишлоқ хўжалигида — 105,5 мингта, фаолият кўрсатмаётган кичик корхоналар фаолиятини тиклаш ва бозор инфратузилмасини ривожлантириш ҳисобидан — 24,5 мингта иш ўрни яратилди.

Дастлабки маълумотларга кўра, 2012 йилнинг 9 ойида аҳолининг умумий даромадларининг изчил ўсиши таъминланди ва ўсиш ўтган йил даражасига нисбатан 24,6 фоизни ташкил этди, бунда ўртача ойлик иш ҳақи миқдори 18,9 фоиз ўсди.

„Мустаҳкам оила йили“ Давлат дастурини амалга ошириш доирасида ҳукуматимизнинг иқтисодийнинг турли соҳаларида оилавий тадбиркорликни ривожлантиришга, ёш оилаларни ижтимоий қўллаб-қувватлашни кучайтиришга ва оилаларнинг ижтимо-

ий-маиший шарт-шароитларини яхшилашга йўналтирилган қарорлари ишлаб чиқилди ва қабул қилинди. Ўзбекистон Республикасининг „Оилавий тадбиркорлик тўғрисида“ги қонуни қабул қилинди. Унда оилавий тадбиркорларнинг ҳуқуқлари, мажбуриятлари, меҳнат муносабатлари ҳамда давлат томонидан қўллаб-қувватлаш шакллари белгилаб берилган. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг „Оилаларнинг ижтимоий-маиший шарт-шароитларини яхшилаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида“ги қарорига мувофиқ, мамлакатимиз ишлаб чиқарувчилари томонидан маиший электр техника маҳсулотлари ишлаб чиқариш, хусусий уй-жойлар қурилаётган қишлоқ массивларида маиший хизмат объектларини ташкил қилиш, аҳолига маиший электр техника харид қилиш учун истеъмол кредитлари ажратиш бўйича мақсадли прогноз кўрсаткичлар тасдиқланди.

Оилавий тадбиркорликни ривожлантириш, хотин-қизларни ишлаб чиқаришга ва оилавий бизнесга жалб қилиш, касб-ҳунар коллежлари битирувчилари томонидан бизнес режаларни ишлаб чиқиш, уй-жой ва мебеллар, маиший техника харид қилиш, шунингдек, ёш оилаларни моддий қўллаб-қувватлаш мақсадида тижорат банклари томонидан 1,1 триллион сўмлик кредитлар ажратилди.

Умуман, оила институтини янада мустаҳкамлаш ва ривожлантириш, ёш оилалар ва оилавий тадбиркорликни қўллаб-қувватлашни кучайтириш, оила саломатлигини, оналик ва болаликни муҳофаза қилиш тизимини ривожлантириш мақсадида „Мустаҳкам оила йили“ Давлат дастури доирасида жорий йилнинг 9 ойи давомида барча молиялаш манбалари ҳисобидан 2 триллион сўмдан ортиқ маблағ йўналтирилди.

Бугунги кунда ёш оилаларга давлат томонидан уй-жой сотиб олиш учун имтиёзли кредитлар, томорқаларнинг ажратилаётгани давлатимиз томонидан инсон ва унинг манфаатларини ҳимоя қилишга берилаётган юксак эътиборнинг натижасидир. Хусусан, 2010 йил — „Баркамол авлод йили“да қабул қилинган 11 та йўналишни ўз ичига олган Давлат дастурининг 9-йўналиши „Ёш оилаларга гамхўрликни кучайтириш ва уларни ҳуқуқий ва ижтимоий муҳофаза қилишни таъминлаш ҳамда соғлом ва мустаҳкам оилани барпо этиш учун шарт-шароитлар яратиш“га бағишланган эди. Унга кўра, ёш оилаларга нисбатан гамхўрликни кучайтириш, уларнинг ҳуқуқий ва ижтимоий ҳимоясини таъминлаш, соғлом ва мустаҳкам оилаларни шакллантириш мақсадида ёш оилаларга уй-жойлар харид қилиш учун кредитлар бериш, ҳудудларда 32 та хонадонни ёш оилаларга кейинчалик харид қилиш шарти билан ижарага бериш, 42 та бахт уйини қуриш ва қайта таъмирлаш, ёш ва кам таъминланган оилаларга ҳар ойда моддий ёрдам кўрсатиш белгиланган эди. „Мустаҳкам оила йили“ Давлат дастурида ҳам ушбу йўналишдаги ишларни давом эттиришга алоҳида эътибор берилгани мазкур дастурлар ўртасида узвий, мантиқий боғлиқлик мавжуд эканидан далолат беради. Мустаҳкам оила қуриш, фаровон ва бахтли турмушга эришиш, авваламбор, оила қурадиган ёшларнинг ўзига, уларнинг ақл-заковатига, оила, жамият ва давлат олдидаги ўз масъулият ва бурчини чуқур англашига боғлиқ. Лекин юксак орзу-умидлар билан катта ҳаётга эндигина қадам қўяётган ёш оилаларни моддий ва маънавий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, уларга имтиёз ва имкониятлар яратиб бериш, аввало, уларни уй-жой билан таъминлаш учун биринчи галда давлат ва жамият масъул экани барчамизга маълум. Шу маънода, жорий йилда оила, биринчи навбатда, ёш оилаларга эътибор ва гамхўрликни кучайтириш, уларни ҳуқуқий ва ижтимоий ҳимоя қилиш, моддий ва маънавий жиҳатдан кенг қўллаб-қувватлаш каби ўта муҳим масалалар ҳукуматимизнинг диққат марказида бўлди.

Ана шу мақсадда „Ёш оилаларни ижтимоий қўллаб-қувватлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида“ги ҳукумат қарори қабул қилинди. Шу асосда ёш оилалар учун 2012—2013 йилларда ҳар бири 48 та хонадонга эга бўлган 100 та кўп қаватли уй қуриш ишлари амалга оширилмоқда.

2012 йилнинг ўзида 2 минг 400 та хонадон фойдаланишга топширилган бўлса, 2013 йилда яна шунча хонадон қурилади. Ана шундай уйларни сотиб олишда қулай имконият яратиш учун минглаб ёш оилаларга 15 йил муддатга мўлжалланган 210 миллиард сўмга яқин имтиёзли ипотека кредитлари берилди.

Оилаларнинг фаровонлигини ва даромад манбаларини ошириш учун тижорат банклари томонидан қарийб 80 миллиард сўмга яқин, касб-ҳунар коллежлари битирувчиларининг бизнес лойиҳаларини молиялаштириш учун эса салкам 47 миллиард сўм миқдорида микрокредитлар ажратилгани ҳам ана шундай эзгу мақсадларга хизмат қилади.

Мазкур банklar томонидан мамлакатимизда ишлаб чиқарилган, узоқ муддат фойдаланиладиган маҳсулотлар, хусусан, мебель, маиший техника ва бошқа уй-рўзгор буюмларини харид қилиш учун 71 миллиард сўмдан зиёд истеъмол кредитлари ажратилгани ёш оилаларнинг рўзгорини бутлашда, уларнинг оёққа туриб олишида катта мадад бўлди.

Қишлоқларда маиший хизмат кўрсатиш билан шуғулланаётган яқка тартибдаги тадбиркорларнинг уч йил муддатга солиқлардан озод этилгани 40 мингга яқин иш ўрнини ташкил этишга имкон берди. Бу ҳолат қишлоқ шароитида яшаётган аҳоли ҳаётининг том маънода яхшиланишига олиб келди.

Дастур доирасида эҳтиёжманд оилаларга ижтимоий гамҳўрликни янада кучайтиришга алоҳида эътибор берилгани диққатга сазовор. Чунки, айнан бу қатламни қўллаб-қувватлаш, уларга ёрдам қўлини чўзиш барча даврларда бўлгани каби энг хайрли ишлар сирасига киради. Айниқса, 2012 йилда боқувчисини йўқотган, ёрдамга муҳтож оилаларга 8 минг 600 дан зиёд қорамол ҳамда 1 миллион 900 мингга уй паррандаси тарқатилгани бу борада муҳим қадам бўлди.

Бундан ташқари, кам таъминланган оилаларга мансуб ўқувчиларга қиймати қарийб 28 миллиард сўмдан иборат бўлган қишки кийим-кечак берилди. Янги ўқув йилида 510 мингга яқин биринчи синф ўқувчиси, шунингдек, уйда таълим олаётган, имконияти чекланган 11 мингга яқин бола давлат бюджети ҳисобидан 12 турдаги ўқув анжомлари тўплами билан таъминланди.

Айни вақтда ўқувчи қизларни жисмоний тарбия ва спортга кенг жалб этиш ва рағбатлантириш мақсадида 190 мингга спорт кийимлари тўплами уларга совга тариқасида берилди, 50 минг нафар бола бепул, 270 минг нафар бола эса имтиёзли асосда ёзги оромгоҳларда дам олди.

Шунингдек, юртимиз бўйича мингдан ортиқ ижтимоий ёрдамга муҳтож бўлган ёш оиланинг никоҳ тўйлари ҳомийлар маблағлари ҳисобидан ўтказиб берилди. 1000 дан ортиқ кам таъминланган оила фарзандларининг суннат тўйлари ўтказилгани ушбу йўлдаги самарали ишларнинг давоми бўлди.

2012 йилда яна бир долзарб вазифа — аҳоли бандлигини таъминлаш масаласига устувор вазифа сифатида алоҳида аҳамият қаратилди. Бу борада кичик корхона ва микрофирмалар ташкил этиш ҳисобидан хотин-қизлар учун 204 мингдан зиёд янги иш ўрни яратилгани ушбу соҳадаги ишларнинг амалий натижасидир.

Йил давомида 107 мингдан ортиқ ёшлар ишга жойлаштирилгани, 19 минг нафардан зиёд ишсиз ёшлар зарур касбларга тайёрлангани, 52 минг нафар йигит-қиз эса ҳақ тўланадиган жамоат ишларига жалб этилгани аҳолининг бандлиги масаласини ечишда яна бир жиддий қадам бўлди.

Ўзбекистон Республикаси Парламенти қабул қилган оилавий тадбиркорлик ва хусусий бизнесни янада ривожлантириш борасидаги қонунлар асосида ўтган давр мобайнида ажратилган кредитларнинг умумий миқдори 905 миллиард сўмни, жумладан, хотин-қизларни тадбиркорлик соҳасига фаол жалб этишга йўналтирилган кредитлар ҳажми 450 миллиард сўмни ташкил этди. Шунингдек, Қорақалпоғистон Республикаси, Сир-

дарё, Навоий, Сурхондарё ва Тошкент вилоятларида тадбиркор аёллар учун Халқаро ҳамкорлик бўйича омонат кассалар жамгармаси маблағлари ҳисобидан 218 минг евро миқдориди микрокредитлар ажратилди.

Аёлларимиз, опа-сингилларимизнинг меҳнатини енгиллаштириш, уларнинг салоҳиятидан фаол ижтимоий, маданий, социал ва иқтисодий соҳаларда, болалар тарбиясида янада самарали фойдаланиш мақсадида аниқ чора-тадбирлар амалга оширилди. Жумладан, бу борада „Оилаларнинг ижтимоий-маиший шароитларини яхшилашга доир кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида“ ҳукумат қарори қабул қилиниб, унга мувофиқ, хонадонларнинг маиший ва ошхона электр жиҳозлари билан таъминланишини яхшилаш, аёлларнинг уй-рўзгор юмушларини енгиллаштиришга қаратилган истеъмол кредитларини кенгайтириш бўйича катта ишлар амалга оширилди. Бу ҳолат оилаларнинг ижтимоий ҳаётий шароитларининг янада яхшиланишига катта ёрдам бермоқда.

Ана шундай чора-тадбирлар натижасида мамлакатимизда электр маиший техникаси ишлаб чиқариш ҳажми 2012 йилда аввалги йилларга нисбатан 4 баробар ошди.

Юртимиздаги оилаларга уч йилга мўлжалланган 317 миллиард сўмга яқин истеъмол кредитлари ажратилгани опа-сингилларимизнинг оғирини енгил қилиш, аҳолининг турмуш маданиятини оширишга қаратилгани билан айтишга аҳамиятлидир.

2012 йилда Давлат бюджетининг 60 фоизи ижтимоий соҳани ривожлантиришга йўналтирилган бўлиб, унинг аксарият қисми, аввало, соғлиқни сақлаш, таълим-тарбия, илм-фан, маданият тармоқларини юксалтиришга қаратилди. Иш ҳақи, пенсия, ижтимоий нафақа ва стипендиялар миқдори 20 фоизга, аҳолининг реал даромадлари эса 22—24 фоизга кўпайиши белгиланди⁵³. Юртимизда ёш оилаларга кўрсатилаётган диққат-эътибор ва гамхўрлик ҳақида кўп гапирганда, 2012 йилда 2009 йилда бошланган ва халқимизни, авваламбор, қишлоқ жойларда яшаётган аҳолининг келажагини ўйлаб амалга оширилаётган, бутун жамиятимизнинг эътибор марказида турган, яъни қишлоқ инфратузилмасини ривожлантириш, намунавий лойиҳалар асосидаги уй-жойларни қуриш, коммунал-маиший шароитларни яратишга қаратилган дастур давом эттирилганини таъкидлаш жоиз. 2011 йилда 7 минг 400 та оила умумий майдони 1 миллион 100 минг квадрат метр бўлган, ҳар томонлама қулай уй-жойларга, замонавий шароитларга эга бўлган бўлса, 2012 йилда 8 минг 510 та оила шаҳар шароитидан ҳеч кам бўлмаган ана шундай янги уй-жойларга кўчиб ўтиб, уй тўйларини нишонлади⁵⁴.

Бундай кенг қамровли тизимли ишларнинг давоми сифатида 2012 йил 16 ноябрда Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик палатасининг навбатдаги ялпи мажлисида Ўзбекистоннинг 2013 йилга мўлжалланган асосий макроиқтисодий кўрсаткичлари прогнози, солиқ ва бюджет сиёсатининг асосий йўналишлари ҳамда Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджети лойиҳаси муҳокама қилинганда, 2013 йилда бюджет маблағларининг 59 фоизидан кўп қисми айнан ижтимоий соҳани молиялаштиришга қаратилганини алоҳида қайд этиш ўринлидир.

Давлат бюджетининг харажатларида 130 ўринга мўлжалланган 3 та юқумли касалликлар шифохонаси, 400 ўринга мўлжалланган 5 та сил касалликлари санаторийси, шунингдек, 5800 нафар шифокор ҳузурига келувчини ва 7600 нафар беморни қабул қила оладиган 54 та туман тиббиёт муассасаси қуриш ва уларни реконструкция қилиш белгиланган. Халқаро молия институтларининг имтиёзли кредитлари ҳисобидан молиялаштириладиган „Саломатлик-3“ лойиҳасини амалга ошириш доирасида 150 та туман марказий шифохонасини 96 турдаги замонавий асбоб-ускуналар билан жиҳозлаш режалаш-

⁵³ Каримов И.А. Ўзбекистон халқига янги йил табриги. — „Халқ сўзи“ газетаси, 2011 йил 1 январь.

⁵⁴ Каримов И.А. Ўзбекистон халқига янги йил табриги. — „Халқ сўзи“ газетаси, 2012 йил 1 январь.

тирилган. Бундан ташқари, 313 та умумтаълим мактаби, 228 та академик лицей ва касб-хунар коллежи Таълим ва тиббиёт муассасаларини реконструкция қилиш, капитал таъмирлаш ва жиҳозлаш бюджетдан ташқари фонди маблағлари ҳисобидан капитал таъмирланади ва реконструкция қилинади. 1500 дан ортиқ умумтаълим муассасаси ҳамда 700 та академик лицей ва касб-хунар коллежи замонавий ўқув жиҳозлари, компьютерлар ва ўқув лабораториялари билан таъминланади. 54 та болалар мусиқа ва санъат мактаби, шунингдек, 137 та спорт зали ва 25 та болалар спорти объекти қуриш, уларни капитал таъмирлаш ва жиҳозлаш режалаштирилмоқда⁵⁵.

Бундан кўринадики, „Обод турмуш йили“да (2013 йилда) давлат бюджети харажатлари ўтган йилга нисбатан 22 фоизга кўп бўлиши кутилмоқда (2,8 триллион сўм).

Мухтасар айтганда, яқунланаётган 2012 йилда амалга оширилган мамлакатни модернизация қилиш, иқтисодий ва техник ва технологик жиҳатдан янгилаш, аҳолининг турмуш шароитини яхшилаш, баркамол авлодни тарбиялаш, ҳеч кимдан кам бўлмаган ҳаёт даражасини таъминлаш, келажак авлодлар учун озод ва обод Ватан қолдириш каби эзгу ишлар 2013 йилда янада жадал амалга оширилишига шак-шубҳа йўқ.

Мавзунини мустаҳкамлаш юзасидан савол ва топшириқлар:

1. Оиланинг ижтимоий аҳамияти нималарда намоён бўлади?
2. Оила мустаҳкамлиги нимага асосланади?
3. Ўзбекистон Республикасида оилавий муносабатлар қандай норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар билан тартибга солинади?
4. Мамлакатимизда оилавий муносабатлар қандай ҳолларда миллий урф-одат ва анъаналар асосида тартибга солинади?
5. „Соғлом она — соғлом бола“ дастурининг асосий мақсади нималарда намоён бўлади?
6. „Бир зиёли ўн оиллага маънавий ҳомий“ лойиҳасидан қандай мақсад кўзланган?
7. Миллий менталитетимизга ёт гоъларга қарши курашда оиланинг ўрни қандай?
8. Маиший хизмат кўрсатиш билан шуғулланаётган яқка тартибдаги тадбиркорликнинг ҳуқуқий асослари ҳақида гапириб беринг.
9. Инсон фаолиятини эзгулик йўлида уйғунлаштирувчи омиллар, деганда нимани тушунасиш?
10. Жамият ҳаётида барқарорликни таъминлашда оила қандай ўрин тутаети?

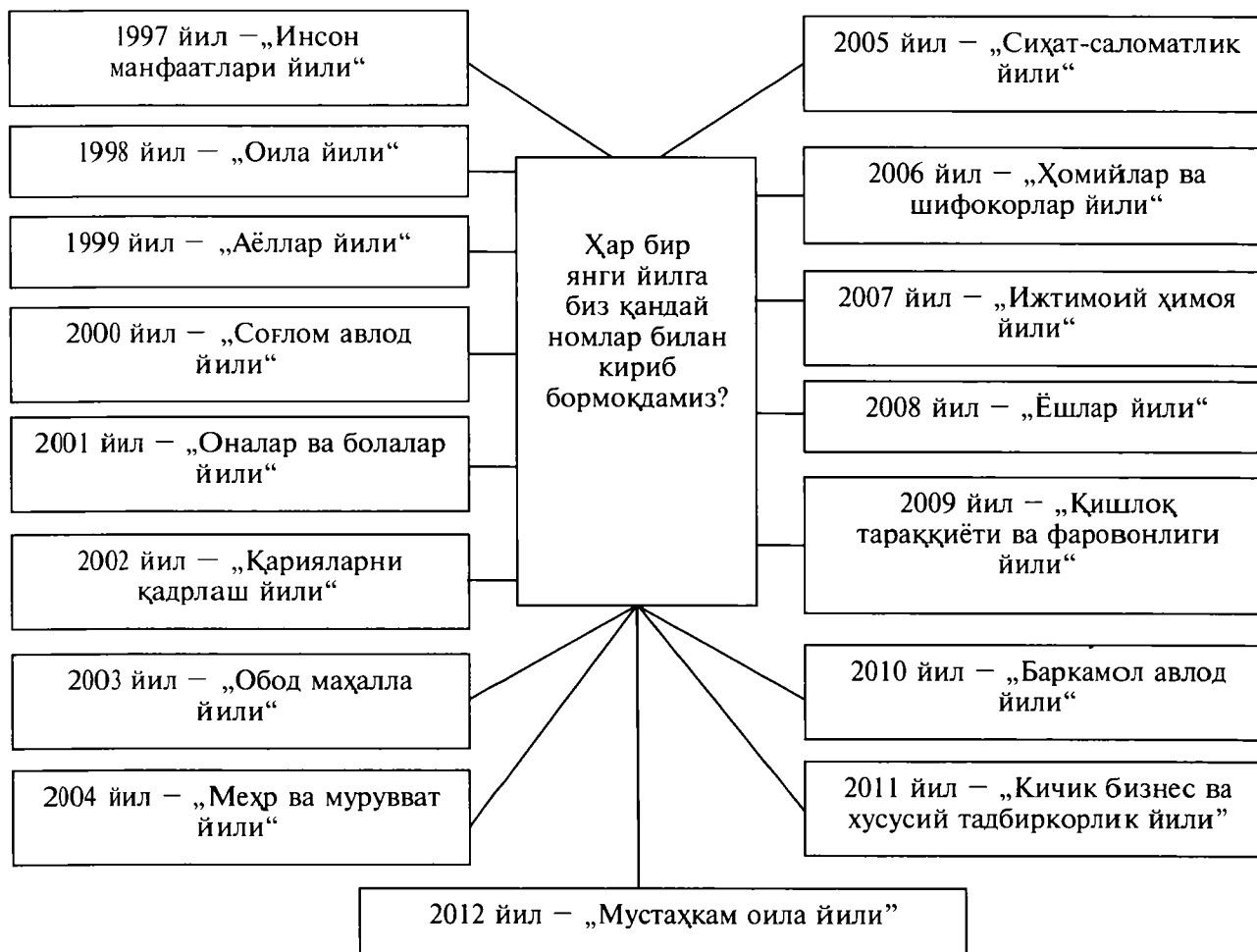
---

⁵⁵ „Халқ сўзи“ газетаси. 2012 йил 17 ноябрь.

4-БОБ. „ОБОД ТУРМУШ ЙИЛИ“ ЭРКИН ВА ФАРОВОН ҲАЁТНИ ЮКСАК БОСҚИЧГА КЎТАРАДИГАН ЙИЛ БЎЛАДИ

4.1. Йилга ном бериш негизда турган эзгу мақсад-муддаолар

Мустақил тараққиёт йилларида Президентимиз томонидан ҳар бир йилга ном бериш эзгу анъанага айланди ва бу борада махсус давлат дастурлари қабул қилиниб, бажарилиши лозим бўлган энг муҳим мақсад ва вазифалар, устувор йўналишлар белгилаб берилмоқда, уларнинг кенг кўламли ижроси таъминланмоқда. Юртбошимиз ибораси билан айтганда, 1997 йилдан бошлаб кириб келаётган ҳар қайси янги йилга жамиятимиз, бутун эл-юртимизнинг фикру зикри ва интилишларини бирлаштирадиган, янги куч-қувват бағишлайдиган ном бериб, шу асосда улкан ишларни амалга оширмоқдамиз (4.1-расм)⁵⁶.

4.1-расм. Ўзбекистонда мустақил тараққиёт даврида йилларга берилган номлар.

⁵⁶Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримовнинг „Тарихий хотира ва инсон омили — буюк келажагимизнинг гаровидир“ рисоласини ўрганиш бўйича ўқув қўлланма / Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги. — Т.: „O‘qituvchi“ НМИУ, 2012. — 78—79-б.

Ушбу анъанани давом эттирган ҳолда, Президентимиз ўз маърузасида кириб келаётган янги — 2013 йилга қандай ном бериш ҳақида тўхталиб, йилга ном бериш негизида, авваламбор, ҳар бир одам, ҳар бир оила, қолаверса, бутун халқимизнинг ҳаёлидан ўрин олган вазифаларни амалга ошириш, тараққиётимизни жадаллаштириш, ҳаётимизни янада фаровон қилиш — айти шу каби эзгу мақсад-муддаолар туриши лозимлигини таъкидлаб ўтди.

Барчамизга яхши аёнки, ҳар қайси инсон, миллати, тили ва динидан қатъи назар, бу дунёга бахтли яшаш учун келади. Бундай юксак орзуга етишнинг шартини ва гаровини бўлган омиллар кўп. Лекин улар орасида ҳаётимизга маъно-мазмун берадиган, уни янада ёруғ ва файзли қиладиган бир омил борки, у ҳам бўлса, одамнинг ўз уйи, ўз юртини ҳар томонлама гўзал ва обод қилиб, шундан ўзи мамнун бўлиб, рози бўлиб яшашида яққол намоён бўлади.

Шуни таъкидлаш керакки, обод деган сўзнинг маъносини биз жуда кенг ва чуқур тушунамиз. Обод деганда, халқимиз, миллатимиз нафақат кўркам ва чиройли, шу билан бирга, тинчлик ва осойишталик, ўзаро меҳр-оқибат, аҳиллик, файз-барака ҳукмрон бўлган жойларни, доимо пок ният ва соғлом интилиш билан яшашни тасаввур қилади. Мустақиллик йилларида „Ободлик кўнгилдан бошланади“ деган чуқур мазмунли ибора эл-юртимиз ўртасида кенг тарқалиб, одамларимизни бунёдкорлик туйғуси билан яшашига даъват этиб келаётгани ҳам бу фикрни тасдиқлайди.

Ўтган давр мобайнида бизнинг бу борада тўплаган тажрибамиз шуни кўрсатмоқдаки, йилга фақат чиройли ном бериш эмас, бу ғояни мутлақ кўпчилик, умумхалқ манфаатига дахлдор бўлган аниқ мақсад ва мазмун билан, таъсирчан ва самарали тадбирлар билан тўлдириш ҳал қилувчи аҳамият касб этиши шарт.

Ислоҳ Каримов

ҳаётимизнинг мақсадига айлантириш, шундай ғоя ва интилишни амалга ошириш учун давлатимиз ва жамиятимизнинг барча куч ва имкониятларини сафарбар этиш, ҳеч шубҳасиз, бугунги кунда гоёт муҳим ва долзарб аҳамият касб этади⁵⁷.

Бундай мулоҳаза ва фикрларни умумлаштириб, ўзбекона айтадиган бўлсак, барчамизнинг ҳаракат ва интилишларимиз негизида, авваламбор, юртимиз, Ватанимизни ҳар томонлама обод қилиш, инсон эркин нафас оладиган, тинч ва фаровон яшайдиган ҳаёт барпо этиш ғояси мужассам эканини, ўйлайманки, ҳаммамиз яхши тушунамиз.

Айти шундай орзу-ниятлар билан кундалик ҳаётимизни тўлдириш, уларни

4.2. „Обод турмуш йили“ Давлат дастурида алоҳида эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ бўлган муҳим устувор йўналишлар

Президентимиз кириб келаётган янги — 2013 йилни мамлакатимизда „Обод турмуш йили“ деб эълон қилишни таклиф этар экан, „ана шу йўналишда бошлаган ишларимизни изчил давом эттириш, уларни янги, юксак босқичга кўтаришни асосий мақсад деб биламиз“, дея таъкидлади.

Бу борада мамлакатимиздаги кўп йиллик тажрибадан маълумки, ҳар бир йил иоми билан боғлиқ мақсад ва вазифалар, аниқ чора-тадбирлар, уларнинг бажарилиш муддатлари, молиявий манбалари, мутасадди идора ва ташкилотлари батафсил баён этилган давлат дастурлари шакллантирилиб, улар махсус қарор орқали ижро учун қабул қилинади.

⁵⁷Инсон манфаати, ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, ҳаётимизнинг янада эркин ва обод бўлишига эришиш — бизнинг бош мақсадимиздир. Президент Ислоҳ Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 20 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. — „Халқ сўзи“ газетаси, 2012 йил 8 декабрь.

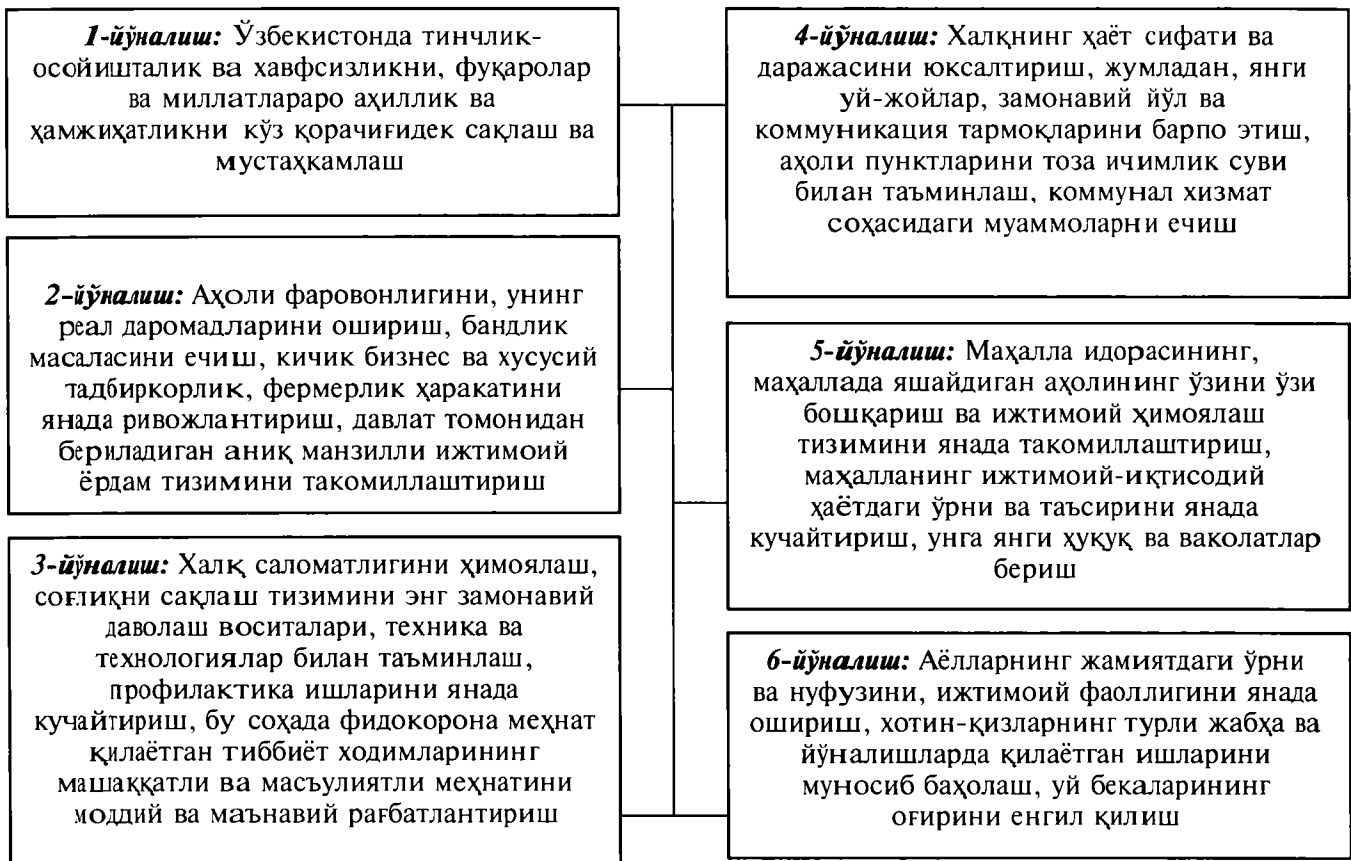

Бундай дастурларнинг пухта ва ҳаётийлиги, уларда белгиланган чора-тадбирларнинг қўйилган мақсад ва вазифаларни тўлиқ қамраб олиши пировардида қилинган саъй-ҳаракатлар, эришилган натижаларнинг салмоқли бўлишига хизмат қилади. Шунга кўра, давлатимиз раҳбари ўз маърузасида ишлаб чиқилиши ҳамда ижро учун қабул қилиниши кўзда тутилаётган „Обод турмуш йили“ давлат дастурида алоҳида эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ бўлган бир қатор муҳим устувор йўналишларни белгилаб берди (4.2-расм).

Расмдан кўринадики, Юртбошимиз, энг аввало, мамлакатимизда тинчлик-осойишталик ва хавфсизликни, фуқаролар ва миллатлараро аҳиллик ва ҳамжиҳатликни кўз қорачиғидек сақлаш ва мустаҳкамлаш бундан буён ҳам энг муҳим, ҳал қилувчи вазифамиз бўлиб қолиши даркорлигига эътибор қаратмоқда. Шунингдек, юртимизда бу масала бўйича масъул бўлган тегишли идоралар мавжудлиги, куч-қудратимиз ҳам етарли эканини таъкидлаб ўтдилар. Дарҳақиқат, бу борада бугунги кунда мамлакатимизда фаолият юритаётган Мудофаа вазирлиги, Ички ишлар вазирлиги ҳамда Фавқулодда вазиятлар вазирлиги сингари қатор тузилмалар тинчлик-осойишталик ва хавфсизликни таъминлаб келмоқда.

Биз 2013 йилга шундай ном берар эканмиз, ана шу йўналишда бошлаган ишларимизни изчил давом эттириш, уларни янги, юксак босқичга кўтаришни асосий мақсад деб биламиз.

Ислом Каримов

4.2-расм. „Обод турмуш йили“ Давлат дастурида алоҳида эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ бўлган муҳим устувор йўналишлар⁵⁸.

⁵⁸Инсон манфаати, ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, ҳаётимизнинг янада эркин ва обод бўлишига эришиш — бизнинг бош мақсадимиздир. Президент Ислом Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 20 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. — „Халқ сўзи“ газетаси, 2012 йил 8 декабрь.

Айни пайтда мазкур ҳолатнинг ҳуқуқий асослари Конституциямизнинг „Мудофаа ва хавфсизлик“ деб номланган XXVI бобиди: „Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари Ўзбекистон Республикасининг давлат суверенитетини ва ҳудудий яхлитлигини, аҳолининг тинч ҳаёти ва хавфсизлигини ҳимоя қилиш учун тузилади“ (125-модда), „Ўзбекистон Республикаси ўз хавфсизлигини таъминлаш учун етарли даражада қуролли кучларига эга“ (126-модда), деб мустақамлаб қўйилганини яна бир бор қайд этиб ўтиш мақсадга мувофиқдир⁵⁹.

Мамлакатимизда тинчлик-осойишталик ва хавфсизликни таъминлаш энг устувор вазифалардан бири экани давлатимиз раҳбарининг „Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида“ китобидан барчамизга маълум.

Миллий армиямизнинг ташкил этилиши тарихий зарураг натижаси бўлиб, биринчидан, янги тузилган давлатни бошқаришда бир-биридан муҳим, бир-биридан чигал, мураккаб вазифалар, муаммолар пайдо бўлаётган бир вақтда давлат мустақиллигини, тинчлик-осойишталикни, моддий ва маънавий бойликларни ҳимоя қилиш, эркин ва озод ҳаётни турли хавф-хатарлардан асраб қолиш бош масала бўлиб кун тартибига чиққани билан изоҳланади.

Мустақилликнинг дастлабки даврида вазият нақадар қалтис бўлгани, фуқаролар уруши ёки миллатлараро низо чиқиб, қон тўкилишига бир қадам қолганини қуйидаги мисоллардан ҳам билса бўлади. Турли этник ва диний гуруҳлардан иборат 60 миллионга яқин аҳоли яшайдиган минтақамизда иқтисодий, сиёсий вазият ўта таранглашган эди. Собиқ СССР тарқалгач, ҳамдўстлик давлатлари чегаралари ва уларнинг ҳудудида 24 марта ҳарбий тўқнашув ва ҳарбий можароларга оид 74 та вазият қайд этилди. Буларнинг барчаси ёш мамлакатимиз миллий хавфсизлигига хавф солмасдан қолмас эди, албатта.

Иккинчидан, XX асрнинг 80-йилларида турли уруш-жанжаллар гирдобидида қолган Эрон, Ироқ, Афғонистон, Тожикистон сингари давлатлар билан Ўзбекистоннинг яқин чегарадошлиги. Ана шундай бир шароитда ёш Ўзбекистон Республикасига турли йўллар билан таъсир ўтказиш, уни демократик, дунёвий ривожланиш йўлидан қайтариб, диний давлат тузишга даъват этувчи кучлар ҳам пайдо бўла бошлади. Минтақадаги ана шундай нотинч, таҳликали вазият Ўзбекистон олдида ўз мудофаа тизимини тезроқ вужудга келтириш вазифасини долзарб қилиб қўйди.

Мудофаа соҳасидаги мавжуд ва эҳтимол тутилган таҳдидларни таҳлил этиш мамлакатимиз тинчлиги ва осойишталигини самарали ҳамда ишончли ҳимоя қилишга қодир бўлган тезкор, жанговар қобилияти юксак, ҳар жиҳатдан яхши таъминланган Қуролли Кучларни шакллантиришни тақозо этди. Мазкур вазифаларни тезкорлик билан бажариш, қўшинлар бошқаруви самарасини ошириш, жанговарлик қобилиятини юксаттириш мақсадида мамлакатимиз ҳудудида ҳарбий-маъмурий бирликлар — ҳарбий округлар тузиш тўғрисида қарор қабул қилинди.

Ҳарбий округ, бу — операцион йўналишларда Ўзбекистон Республикасининг хавфсизлиги ва ҳудудий яхлитлигини таъминловчи асосий ҳарбий-маъмурий бирлик ҳамда умумқўшин тезкор-стратегик ҳудудий бирлашмасидир⁶⁰.

Мамлакат ҳудудида бешта — Шимоли-гарбий (Қорақалпоғистон Республикаси, Хоразм вилояти), Жануби-гарбий маҳсус (Бухоро, Навоий, Қашқадарё, Сурхондарё вилоятлари), Марказий (Самарқанд, Жиззах, Сирдарё вилоятлари), Шарқий (Андижон, Наманган, Фарғона вилоятлари) ва Тошкент (Тошкент шаҳри ва вилояти) ҳарбий округлари ташкил этилиши билан қўшинлар ва қисмларни қайта жойлаштириш амалга оширилди. Бу тадбирлар қўшинларни энг муҳим стратегик йўналишларда жамлашга, ҳудудий мудофаанинг ҳақиқий тизимини шакллантиришга имкон берди, профессионал таркиби жиҳатидан энг мақбул армияни тузиш учун амалий ҳаракатлар бошланди. Ўзбе-

⁵⁹Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ. 2012.

⁶⁰Ўзбекистон Республикасининг „Мудофаа тўғрисида“ги қонуни (янги таҳрири), 2001 йил 11 май.

кистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 30 ноябрдаги „Ўзбекистон Республикаси Давлат чегараларини кўриқлашни кучайтиришнинг ташкилий тадбирлари тўғрисида“ги қарори давлат чегаралари ҳимоясини ташкил этишни янада такомиллаштиришда муҳим воқеа бўлди. Унга мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси Давлат чегараларини кўриқлаш ва ҳимоя қилиш концепцияси ишлаб чиқилди ва тасдиқланди.

Концепцияга мувофиқ, чегара кўшинларининг янги ташкилий-штат таркиби аниқланди. Мамлакатимизда бешта чегара минтақаси белгиланди, чегара отрядлари, комендатуралари ва чегара заставалари қайтадан ташкил этилиб, чегара районларига, базалари ва постларига айлантирилди.

1999 йил 4 мартда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг „Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги фаолиятини такомиллаштириш чора-тадбирлари ҳақида“ги қарори қабул қилинди. Қарорга асосан, Ички кўшинлар бошқармаси асосида Ички ва Қоровул кўшинлари бош бошқармалари ташкил топди. Соқчилик бирлашмалари ва қисмлари Ички кўшинлар таркибидан чиқарилди. Ички кўшинлар таркибидаги тезкор милиция қисмлари ва бирлашмалари базасида махсус вазифаларни бажарувчи тезкор отрядлар тузилди. 1999 йил апрель ойидан бошлаб тезкор ҳаракатланувчи махсус қисмлар ташкил этилди. Мудофаа вазирлигига қарашли ўта муҳим иншоотларни кўриқлаш бўлинмалари Ички кўшинлар тасарруфига ўтказилди.

Ислохотлар жараёнида Ички кўшинларнинг ташкилий тузилиши қайта кўриб чиқилиб, ташкилий, моддий-техникавий жиҳатдан мустаҳкамланди. Улар жамиятни террорчилик, кўпуровчилик хуружидан, барча шаклдаги экстремизм, уюшган жиноятчилик каби жиноий кўринишлардан ишончли ҳимоя қилувчи кучга айланди.

Бугунги кунда ҳар бир ҳарбий округ, йирик қисмлар ўз ўқув полигонларига эга бўлиб, уларда ҳарбий техникани бошқариш кўникмаларини ҳосил қилиш, жанговар қуроллардан отиш, артиллерия, ҳаво жанги тайёргарлиги, взвод, қисм таркибида тактик-ўқув машғулотларини ўтказиш учун барча шароитлар яратилди⁶¹.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ва унинг жойлардаги хизматлари ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари тизимига киради.

Ички ишлар идораларининг асосий вазифаларига конституцион тузумни ҳимоя қилиш, жамоат тартиби ва хавфсизлигини сақлаш, фуқароларнинг ҳамда корхона, муассаса, ташкилотларнинг мулкани, ҳуқуқ ва эркинликларини ҳар хил жиноий тажовузлардан ва бошқа ҳуқуқбузарликлардан ҳимоя қилиш, жиноятчиликнинг олдини олиш ва содир этилган жиноятларнинг қисқа фурсатда тўлиқ очилишини таъминлаш, жиноятни содир этиш сабабларини аниқлаб, уларни бартараф этиш, содир этилган жиноятларни тергов қилиш, паспорт тизими фаолиятини таъминлаш (фуқароларга паспорт берилишини, уларнинг рўйхатдан ўтиши ва чиқишини, визаларини расмийлаштириш), йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш, маъмурий жавобгарлик ва жиноий жазоларнинг ўталишини таъминлаш, ёнғин хавфсизлигини сақлаш, вояга етмаганлар билан ишлаш, фуқаролар томонидан ўқотар қуролларни сотиб олиш, сақлаш ва олиб юриш тартибини назорат қилиш ва расмийлаштириш каби кўплаб вазифалар киради.

Ҳозирги пайтда Ўзбекистон Республикаси ИИВ тизимига Жиноят қидирув ва терроризмга қарши кураш бош бошқармаси, Тергов бош бошқармаси, Пост-патруль хизмати ва Жамоат тартибини сақлаш бош бошқармаси, Ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш бош бошқармаси, Йўл ҳаракати хавфсизлиги бош бошқармаси, Ёнғин хавфсизлиги бош бошқармаси, Хорижга чиқиш, кириш ва фуқаролик бошқармаси, Республика „Кўриқлаш“ бирлашмаси ва кўплаб бошқармалар, хизматлар киради⁶².

⁶¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримовнинг „Тарихий хотира ва инсон омили — буюк келажагимизнинг гаровидир“ рисоласини ўрганиш бўйича ўқув қўлланма / Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги. — Т.: „O‘qituvchi“ НМИУ, 2012. — 108—117-б.

⁶² <http://www.mvd.uz/page/13> — Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги сайти.

Фавқуллода вазиятлар вазирлиги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1996 йил 4 мартдаги „Ўзбекистон Республикасида Фавқуллода вазиятлар вазирлигини ташкил этиш тўғрисида“ги 1378-сонли фармонида биноан ташкил этилган. Мазкур тузилманинг асосий мақсади аҳолини ва иқтисодиётдаги объектларни табиий офатлардан муҳофаза қилишнинг самарали тизимини ташкил этиш, табиий ва техноген тусдаги фавқуллода вазиятларнинг олдини олиш ва оқибатларини бартараф этиш ҳисобланади.

Фавқуллода вазиятлар вазирлигининг асосий вазифалари ва фаолият йўналишлари этиб қуйидагилар белгиланган:

— фавқуллода вазиятларни бартараф этиш, аҳоли ҳаёти ва саломатлигини, моддий ва маънавий қадриятларни муҳофаза қилиш, шунингдек, тинчлик ва ҳарбий даврда фавқуллода вазиятлар вужудга келганда уларнинг оқибатларини тугатиш ҳамда зарарларини камайтириш соҳасида давлат сиёсатини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

— фавқуллода вазиятларнинг олдини олиш ва бундай ҳоллардаги ҳаракатларни бошқаришнинг давлат тизими (ФВДТ)ни ташкил этиш ва унинг фаолиятини таъминлаш;

— Ўзбекистон Республикасининг фуқаро муҳофазасига раҳбарлик қилиш;

— вазирликлар, идоралар, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, ҳокимликларнинг аҳолини ва миллий бойликларни муҳофаза қилиш, авариялар, ҳалокатлар ва табиий офатлар туфайли вужудга келган фавқуллода вазиятларнинг олдини олиш ва уларни бартараф этишга доир фаолиятини мувофиқлаштириб бориш;

— фавқуллода вазиятларни бартараф этишга, аҳолини, мамлакат ҳудудини муҳофаза қилишга ҳамда улар вужудга келган тақдирда халқ хўжалиги объектлари фаолиятининг барқарорлигини оширишга, шунингдек, аҳолини, мансабдор шахсларни ҳамда фавқуллода вазиятларнинг олдини олиш ва бундай ҳоллардаги ҳаракатларни бошқаришнинг давлат тизими тузилмаларини тайёрлашга қаратилган мақсадли ва илмий-техник дастурларни ишлаб чиқишни ташкил этиш ва амалга ошириш;

— фавқуллода вазиятлар оқибатларини бартараф этиш учун молия, озиқ-овқат, тиббиёт ва моддий-техник ресурсларнинг давлат фавқуллода захира фондларини ташкил этишга доир ишларни мувофиқлаштириб бориш;

— вазирлик ваколатига кирадиган масалалар бўйича халқаро ҳамкорликни ташкил этиш⁶³.

Юқорида қайд этилган идоралар билан бир қаторда мамлакатимизда тинчлик-осойишталик ва хавфсизликни таъминлашга ўз фаолияти билан катта ҳисса қўшиб келаётган бошқа кўплаб тузилма ва ташкилотларни ҳам мисол келтириш мумкин. Президентимиз мазкур идора ва ташкилотларнинг тинчлик-осойишталик ва хавфсизликни таъминлашдаги юксак вазифасини инкор этмаган ҳолда, „Лекин қачон юрт тинч ва обод бўлади?“ деган ўринли саволни ўртага ташлади. Ва бу саволга ўзлари қуйидаги жавобни берди: „Қачонки ҳар қайси уйда, ҳар қайси маҳаллада яшаётган одам тинчлик ва осудаликнинг қадрига етиб, уни мустаҳкамлашни, уни ҳимоялашни ўзининг бурчи, деб билса, тинчлик учун курашагина бу мақсадга эришиш мумкин“.

Бундан кўринадики, „Обод турмуш йили“ Давлат дастурини ишлаб чиқишда, энг аввало, маҳаллаларда, кўп қаватли уйларда истиқомат қилаётган ҳар бир фуқарода тинчлик ва осудаликнинг қадрига етиш, уни муносиб ҳимоя қилиш кўникмаларини шакллантириш, тинчлик учун курашишга олий бурч сифатида қараш каби қадриятларни ривожлантиришга йўналтирилган чора-тадбирларга эътибор қаратиш зарур бўлади.

---

⁶³Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. Ўзбекистон Республикасида Фавқуллода вазиятлар вазирлигини ташкил этиш тўғрисида. 1996 йил 4 март, ПФ-1378-сонли Фармон.

4.3. Аҳоли фаровонлигини оширишнинг муҳим йўналишлари

Маърузада „Обод турмуш йили“ Давлат дастурининг иккинчи йўналиши сифатида аҳоли фаровонлигини ошириш масаласи белгиланган.

Мамлакатимизда олиб борилаётган ижтимоий ва иқтисодий соҳадаги ислохотларнинг бош мақсади иқтисодиётни юксалтиришнинг барқарор суръатларини ошириш орқали аҳолининг турмуш фаровонлигини юксалтиришдир.

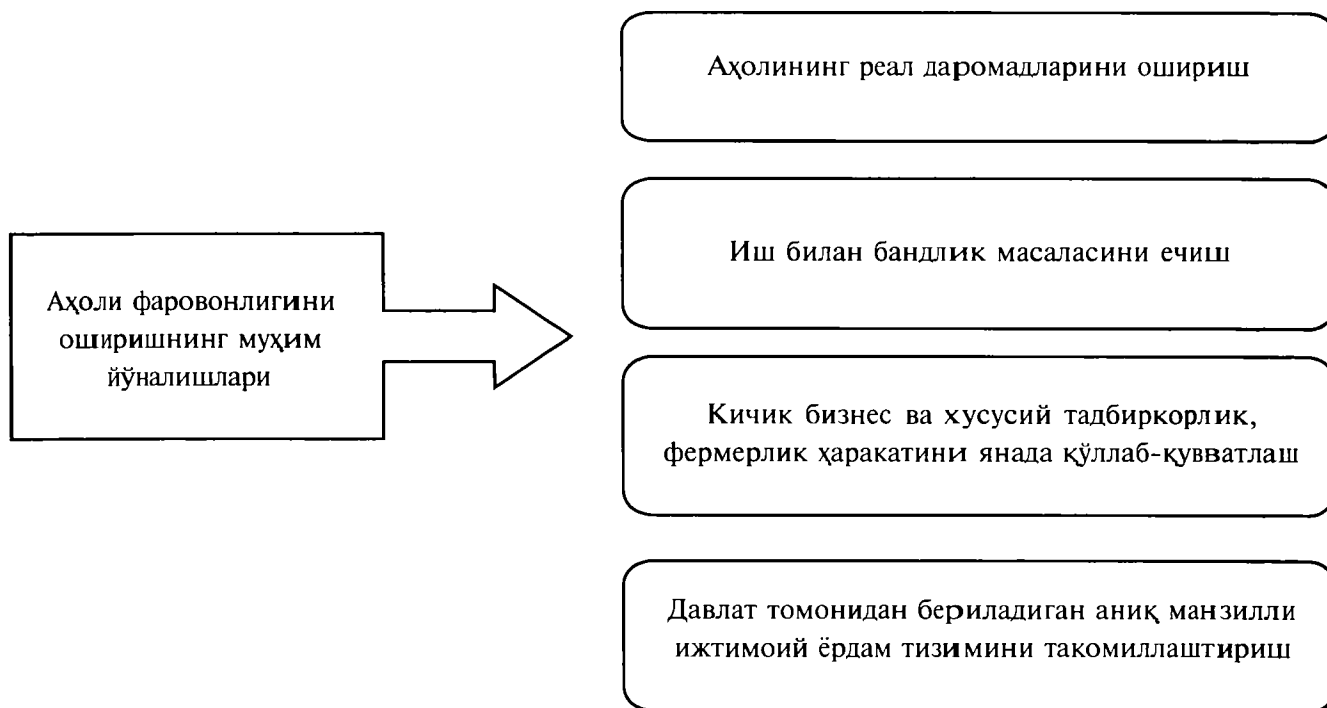
Президентимиз аҳоли фаровонлигини оширишнинг асосий йўналишларини белгилаб берди (4.3–расм).

Энди аҳоли фаровонлигини оширишнинг устувор йўналишларига тўхталиб ўтамиз.

1. Аҳолининг реал даромадларини ошириш. Мамлакатимизда ялпи ички маҳсулотнинг юқори суръатларда барқарор ўсиб бориши, бюджет соҳаси ходимларининг иш ҳақи, пенсия, нафақа ва стипендиялар миқдорининг мунтазам қайта кўриб чиқилиши, таълим, соғлиқни сақлаш ва илм-фан соҳалари хизматчиларининг меҳнатини рағбатлантириш, аҳоли турмуш даражасини тубдан яхшилашга қаратилган бошқа чора-тадбирлар, айниқса, охириги йилларда халқимизнинг ҳаёт сифати изчил юксалиб боришини таъминламоқда.

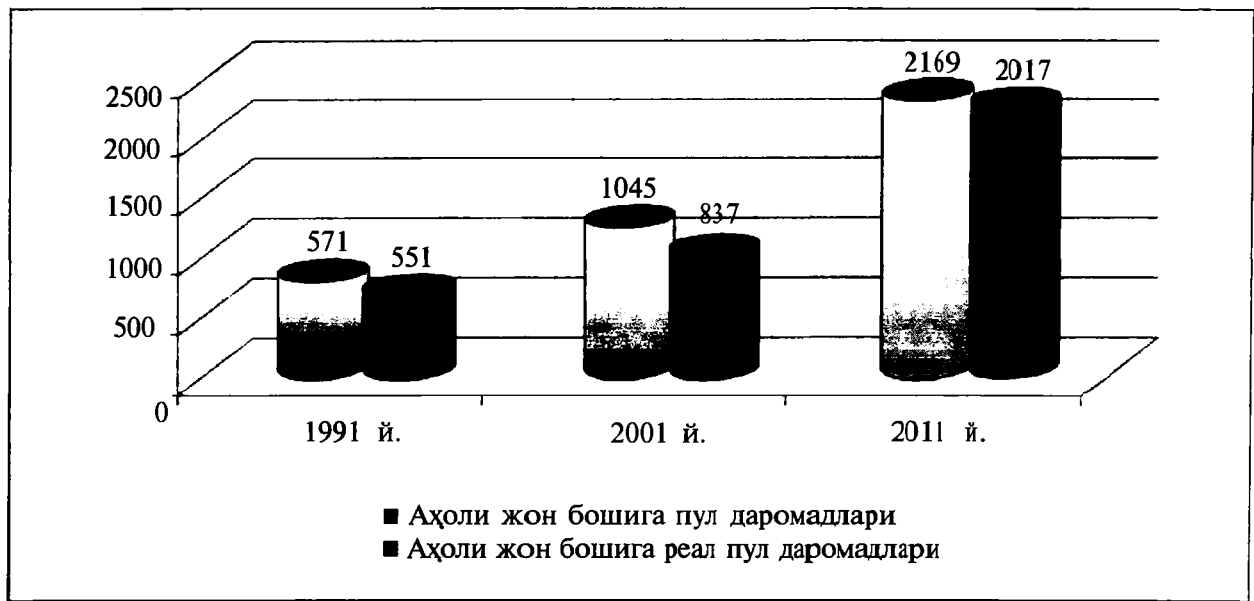
Обод ҳаёт деган тушунча азал-азалдан халқимизнинг онгу тафаккурида, авваламбор, фаровонлик, тўқинчилик, мўл-кўлчилик, қут-барака, бозорларда арзончилик маъносини ўзида мужассам этиб келади. Шунинг учун ҳам бугунги кунда халқ фаровонлиги тушунчаси Ватан равнақи ва юрт тинчлиги деган, биз учун энг азиз ва муқаддас бўлган қадриятлар билан биргаликда миллий ғоямизнинг асосий мазмун-моҳиятини ташкил этмоқда.

Ислом Каримов

4.3-расм. Аҳоли фаровонлигини оширишнинг муҳим йўналишлари.

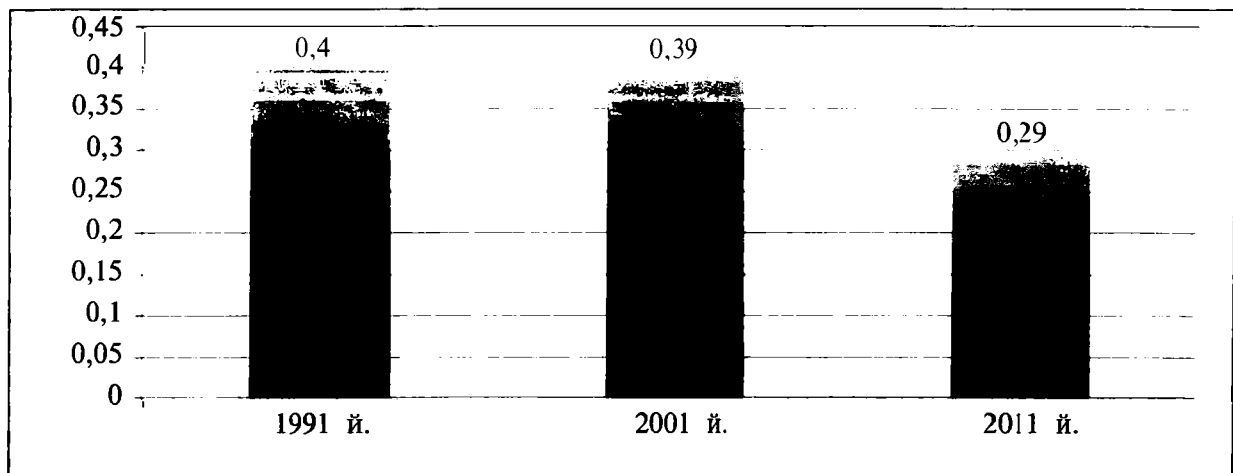
Юртимизда кечаётган ўзгаришлар аҳоли жон бошига тўғри келадиган реал пул маблағлари, ўртача номинал ва реал иш ҳақи миқдори белгиланган энг кам иш ҳақи, пенсия, нафақа ва стипендия кўрсаткичларини яққол намоён этмоқда (4.4–расм).

4.4-расм. Аҳоли жон бошига тўғри келадиган пул даромадлари, ХҚП бўйича АҚШ доллари ҳисобида (йил бошига нисбатан).

Расмдан кўриниб турганидек, аҳоли жон бошига тўғри келадиган пул даромадлари, харид қобилияти паритети асосида ҳисоблаганда, 2011 йилнинг 1 январь ҳолатига кўра, 2017 долларни ташкил этди. Ўртача ойлик номинал иш ҳақи эса, харид қобилияти паритети асосида ҳисоблаганда, 2011 йилнинг январь ойида 1162,6 долларга етди.

Мамлакатимизда кучли ижтимоий сиёсатнинг босқичма-босқич амалга оширилиши, аҳоли даромадлари ва ҳаёт даражасини мунтазам ошириб бориш, халқимизни ижтимоий қўллаб-қувватлашни кучайтиришга қаратилган аниқ мақсадли чора-тадбирлар ўртача ойлик иш ҳақи миқдорининг сезиларли равишда, яъни 2011 йилда 1991 йилга нисбатан АҚШ доллари қийматида 2,7 баробар, ўртача пенсия ҳажмининг эса 5,9 баробар ошишини таъминлади. Пул даромадларининг ошиши ва аниқ йўналтирилган ижтимоий қўллаб-қувватлаш бўйича амалга оширилаётган чора-тадбирлар аҳоли барча қатламларининг ўртача даромадларининг ўсиб боришида муҳим омил бўлди. Бунда аҳолининг турли гуруҳлари даромадлари даражасидаги тафовутни акс эттирадиган Жини коэффиценти 1991—2011 йилларда 0,40 дан 0,29 га пасайди, бу эса иқтисодий жиҳатдан тараққий топган давлатлардаги ўртача кўрсаткичга мос келади (4.5-расм).

4.5-расм. Аҳоли пул даромадлари дифференцияси даражаси.

2. Иш билан бандлик масаласини ечиш. Аҳоли фаровонлигини оширишда бандлик масаласининг ўрни катта. Бугунги кунда меҳнатга лаёқатли аҳолининг бандлигини таъминлаш мақсадида янги иш ўринлари яратаётган иш берувчилар рағбатлантирилмоқда, уларга солиқ, кредит ва бошқа масалаларда имтиёзлар берилмоқда; меҳнат бозорида ишчи кучи сифати ва рақобатдошлигини ошириш чора-тадбирлари кўрилмоқда; аҳолини иш билан таъминлашнинг энг самарали воситалари бўлган кичик бизнес, хусусий тадбиркорлик, касаначилик, хизмат кўрсатиш ва сервис соҳаси янада жадал суръатларда ривожлантирилмоқда; аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтож бўлган тоифалари моддий қўллаб-қувватланмоқда, улар учун иш ўринларини квоталаш тартиби йўлга қўйилди; давлат ва маҳаллий бюджет маблағлари ҳисобидан вақтинчалик ва жамоат ишлари ташкил этилмоқда; ташқи ва ички миграцияни тартибга солишга эътибор кучайтирилмоқда.

Мамлакатимизда меҳнатга лаёқатли аҳоли бандлигини таъминлаш мақсадида ҳар йили янги иш ўринлари яратилмоқда. Жумладан, 2013 йилда 972,7 мингта янги иш ўрни ташкил этиш назарда тутилмоқда⁶⁴. Бу иш ўринлари янги йирик саноат объектларини ишга тушириш, ишлаб турган корхоналарни реконструкция қилиш ва кенгайтириш, кичик бизнес, хусусий ва оилавий тадбиркорликни, хизмат кўрсатиш ва сервис соҳаларини ривожлантиришни бундан буён ҳам рағбатлантириш, касаначилик имкониятларини, шу жумладан, йирик корхоналар билан кооперациялашган касаначилик имкониятларини кучайтириш ҳисобидан ташкил этилади.

Ишлаб чиқариш ва ижтимоий соҳа етарли даражада ривожланмаган, ишсизлик даражаси нисбатан юқори бўлган тоғли, чегара ҳудудларда жойлашган 28 та олис туманга алоҳида эътибор берилади. 2013 йилда бу ҳудудларда камида 126 мингта янги иш ўрни ёки 2012 йилдагидан беш фоиз кўп иш ўрни ташкил этиш назарда тутилмоқда.

4.1-жадвал

Ўзбекистон Республикасида меҳнат ресурсларининг истиқбол кўрсаткичлари, минг киши⁶⁵

Т/р	Кўрсаткичлар	2013 йил	2014 йил	2015 йил
1.	Меҳнат ресурслари сони	17365,5	17841,0	18329,5
2.	Иқтисодий фаол аҳоли сони	12929,9	13275,8	13658,0
3.	Иш билан банд аҳоли сони	12303,1	12644,2	13014,1
4.	Ишсизлар сони	626,8	631,6	643,9
5.	Ишсизлик даражаси, фоизда	4,8	4,8	4,7

2013 йилда иш ўринларига бўладиган эҳтиёж параметрлари меҳнат бозоридаги ишчи кучига бўлган талаб ва таклиф балансиغا, шу жумладан, демографик вазиятга, миграция жараёнларига таъсир кўрсатадиган ижтимоий-иқтисодий ривожланиш омиллари ва таомилларини, иқтисодиётдаги таркибий ўзгартиришлар, саноат, инфратузилма, инвестиция, монетар ва фискал сиёсат чора-тадбирлари таъсирини таҳлил қилиш асосида белгиланган.

⁶⁴2013 йилда иш ўрни ташкил қилиш ва аҳоли бандлигини таъминлаш Давлат дастури.

⁶⁵Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги маълумотлари.

**Ўзбекистон Республикасида янги иш ўринларини яратишга бўлган эҳтиёж прогнози,
минг киши⁶⁶**

Т/р	Кўрсаткичлар	2013 й	2014 й	2015 й
I.	Янги иш ўринларига эҳтиёж, жами	1215,6	1222,6	1275,4
1.1.	Меҳнат бозорида илк бор иштирок этадиган шахслар сони	575,8	573,3	613,7
	Шулардан битирувчилар:			
	— академик лицейлар	17,8	13,4	13,1
	— касб-ҳунар коллежлари	493,3	501,1	540,6
	— олий ўқув юртлиари	58,3	58,8	60,0
1.2.	Ишга жойлашишга муҳтож, иш билан банд бўлмаган аҳоли сони	622,0	631,6	643,9
	Шундан қайтиб келган меҳнат мигрантлари сони	37,3	36,5	35,8
1.3.	Бошқалар (муддатли ҳарбий хизматдан қайтганлар, жазони ўташдан озод этилганлар)	17,8	17,7	17,8
II.	Иш ўринларига эҳтиёж, жами	1215,6	1222,6	1275,4
	Шу жумладан:			
2.1.	Ходимларнинг табиий ишдан кетиши (пенсияга чиқиш, ўлим ва ҳ.к.) натижасида иш ўринларининг пайдо бўлиши	150,0	161,0	173,0
2.2.	Меҳнат муассасаларига иш берувчилар томонидан берилган бўш иш ўринлари сони	73,0	75,0	78,0
2.3.	Янги ташкил қилинадиган иш ўринлари сони	992,6	986,6	1024,4

Иш ўринларига бўлган эҳтиёжга демографик омил сезиларли ва бевосита таъсир ўтказишни давом эттирмоқда. 1985—1990 йилларда туғилиш юқори даражада бўлиб, ўша даврда 37 промиллени ташкил этгани, яъни ҳозирги вақтдагига нисбатан 1,7 баробар кўп бўлгани натижасида меҳнатга лаёқатли ёшга кираётган аҳолининг илдам ўсиш суръатлари сақланиб қолмоқда (4.1-жадвал).

4.1-жадвалдан кўриниб турганидек, 2013—2015 йилларда меҳнат ресурслари сони 17365,5 минг кишидан 18329,5 минг кишига кўпаяди. Бу даврда иқтисодий фаол аҳоли сони 6,1 фоизга кўпаяди ва прогноз қилинаётган даврда унинг меҳнат ресурслари таркибидаги улуши 74,3 фоиздан 74,5 фоизга ортади.

Истиқболда иш билан банд бўлган аҳоли сонининг ҳам кўпайиши кузатилиб, 2015 йилга келиб 13014,1 минг кишига етади. Шу билан бирга, прогноз қилинаётган даврда ишсизлар сони 626,8 минг кишидан 643,9 минг кишига ортади. Бироқ ишсизлик даражаси 2013 йилдаги 4,8 фоиздан 2015 йилда 4,7 фоизга тушиб, унинг камайиши кузатилади.

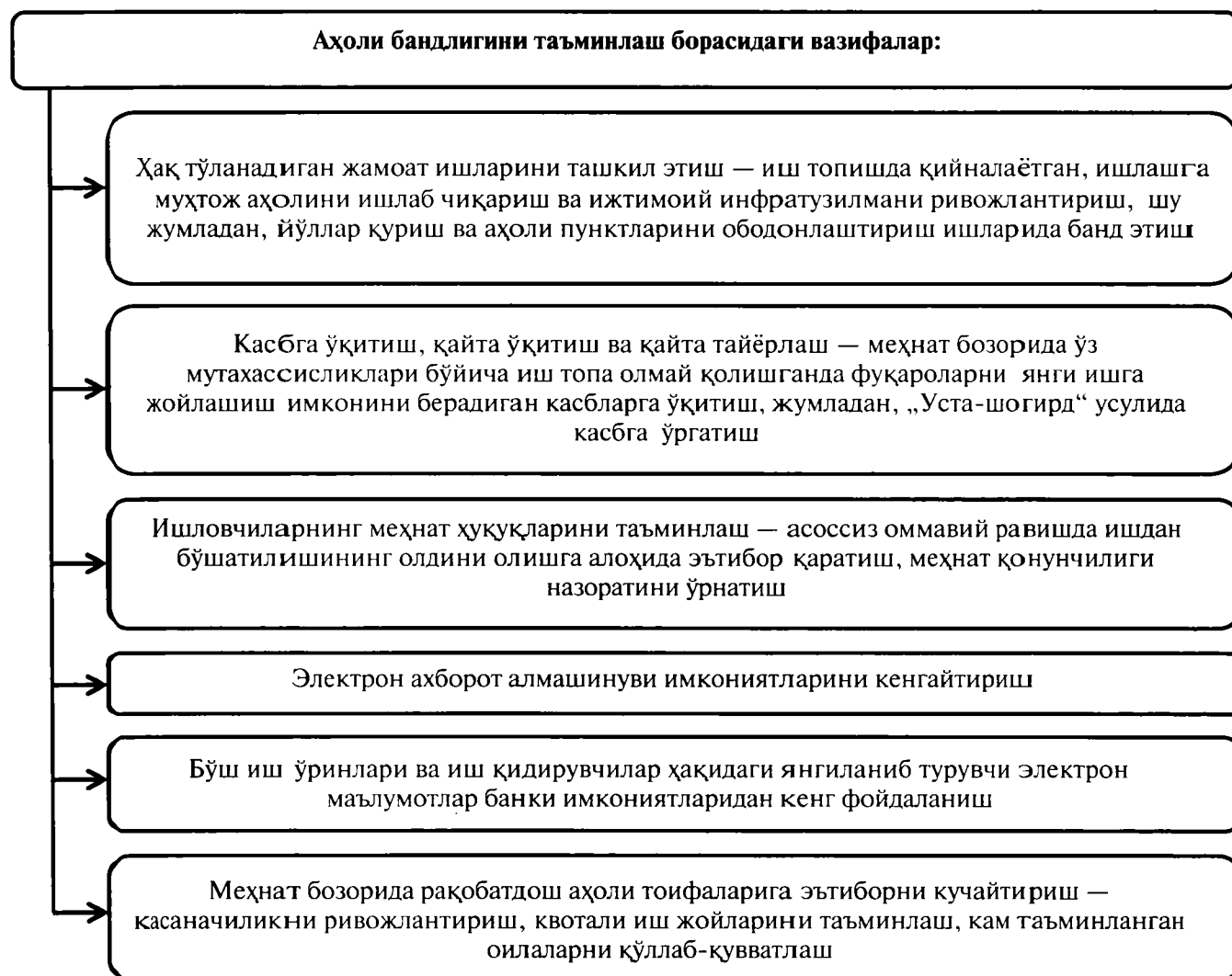
⁶⁶ Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги маълумотлари.

Демографик ривожланишнинг прогноз маълумотларига кўра, мамлакатимиз меҳнат бозорида янги иш ўринларини яратишга бўлган эҳтиёж ортиб боради (4.2-жадвал).

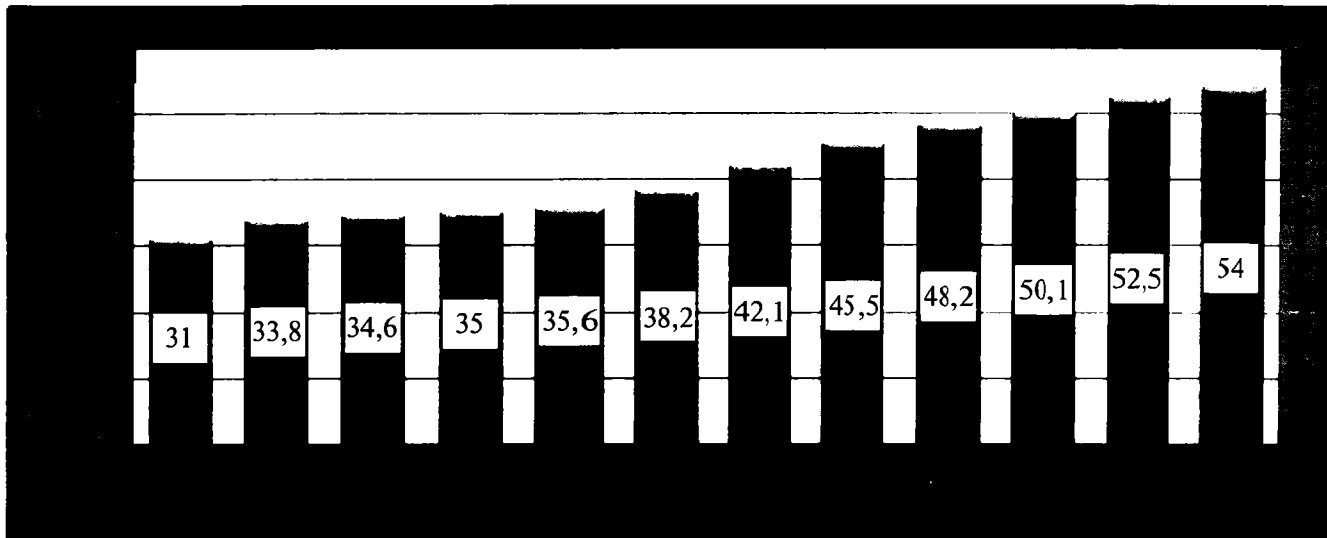
Жадвалдан кўриниб турибдики, 2013 йилда мамлакатимиз меҳнат бозорида иш билан банд бўлиш эҳтиёжи прогноз бўйича 1 миллион 215 минг 600 та иш ўрнини ташкил этади, шундан 575,8 мингтаси — таълим муассасалари битирувчиларини ишга жойлаштириш учун, 622 мингтаси — прогноз даврининг бошида банд бўлмаган ва ишга жойлашишга муҳтож бўлган ишсиз аҳоли учун. Бунда 150 минг ходим табиий равишда чиқиб кетиши (пенсияга чиқиши ва ҳ.к.) муносабати билан бўшатилиши, шунингдек, прогноз даврининг бошида тақдим этилган 73 мингта бўш иш ўрнidan фойдаланилиши кутилмоқда.

Бугунги кунда аҳоли бандлигини таъминлаш борасида асосий вазифалар қуйидагилардан иборат (4.6-расм).

4.6-расм. Аҳоли бандлигини таъминлаш борасидаги вазифалар.

1. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик, фермерлик ҳаракатини янада ривожлантириш. Ўзбекистонда амалга оширилаётган иқтисодий ислохотларнинг ҳозирги босқичи кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш, унга кенг иқтисодий эркинлик бериш билан тавсифланади. Шу жиҳатдан қараганда, ҳозирги кунда юртимизда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришга алоҳида эътибор берилмоқда. Чунки, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик соҳасини ривожлантириш

4.7-расм. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши⁶⁷.

масаласига давлатимиз иқтисодий сиёсатининг стратегик вазифаси, аҳоли фаровонлигини ошириш омили сифатида қаралмоқда.

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик соҳасига давлат томонидан катта эътибор берилиши ҳамда қўллаб-қувватланиши натижасида унинг мамлакат ялпи ички маҳсулотдаги улуши йилдан-йилга ортиб бормоқда.

Хусусан, 2000 йилда ялпи ички маҳсулотнинг қарийб 31 фоизи иқтисодиётнинг фаол ривожланиб бораётган ушбу сектори улушига тўғри келган бўлса, 2008 йилда бу кўрсаткич 48,2 фоизни, 2009 йилда 50,1 фоизни, 2010 йилда 52,5 фоизни, 2011 йилда эса 54 фоизни ташкил этди ёки 2000 йилга нисбатан 23 фоизга ўсди (4.7-расм).

Мамлакатимизда иш билан банд аҳолининг 74 фоизидан ортиги айнан кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик соҳасида бандлиги бу соҳага эътиборни янада кучайтиришни, жумладан, тижорат банклари томонидан кредитлар ажратишни кўпайтиришни ва шу асосда янги иш ўринларини ташкил этиш, барқарор даромад манбаларини шакллантиришга замин яратиш зарурлигини тақозо этади.

Ўзбекистонда фермерлик ҳаракатини янада ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилган бўлиб, бу соҳани давлат томонидан қўллаб-қувватлаш йўналишлари 4.8-расмда келтирилган.

Мамлакатимизда фермер хўжалиklarини янада тараққий эттиришда асосий эътибор аграр соҳада ислохотларни чуқурлаштириш, ишлаб чиқариш ва бошқариш жараёнларида бозор тамойилларини тўла қарор топтириш асосида қишлоқ аҳолисининг фаровонлигини кескин оширишга қаратилмоқда.

2. Давлат томонидан бериладиган аниқ манзилли ижтимоий ёрдам тизимини такомиллаштириш. Аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш тизими ёрдамга муҳтожларга, хусусан, кўп болали, кам таъминланган оилаларни қўллаб-қувватлашга йўналтирилган. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1996 йил 10 декабрдаги „**Болали оилаларни ижтимоий қўллаб-қувватлашни кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида**“ги 437-сонли қарорига асосан, вояга етмаган (16 ёшгача болалари бўлган, шуниингдек, академик лицей

⁶⁷Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг 2011 йилнинг асосий якунлари ва 2012 йилда Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига бағишланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги „2012 йил Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади“ мавзусидаги маърузасини ўрганиш бўйича ўқув қўлланма. — Т.: „O‘qituvchi“ НМИУ, 2012. — 217-б.

4.8-расм. Фермер хўжаликларини қўллаб-қувватлаш йўналишлари⁶⁸.

ва касб-ҳунар коллежларида таълим олаётган 16 ёшдан 18 ёшгача болалари бўлган) оилаларга нафақа фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан тайинланади ва тўланади.

Юртимизда ишламаётган оналарни ижтимоий ҳимоя қилишга катта эътибор қаратилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2002 йил 25 январдаги „**Аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтож қатламларини аниқ йўналтирилган тарзда қўллаб-қувватлашнинг 2002—2003 йилларга мўлжалланган дастурини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида**“ги 33-сонли қарорининг қабул қилингани бунинг яққол исботидир. Унга кўра, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан ишламаётган оналарга болани икки ёшга тўлгунгача парвариш қилиш бўйича ҳар ойлик нафақа тайинланади ва тўланади. Бола парваришлаш учун нафақа, парваришлаётган болалар сонидан ва нафақа олувчи шахснинг меҳнат стажидан қатъи назар, ҳар ойда Ўзбекистон Республикасида ўрнатилган энг кам иш ҳақининг 200 фоизи миқдоридан тўланади.

Аҳолининг ижтимоий муҳофазага энг муҳтож қатламларидан бири — бу кам таъминланган оилалардир. Кам таъминланган оилаларнинг ижтимоий ҳимоясини таъминлаш мақсадида қатор меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1994 йил 24 августдаги „**Кам таъминланган оилаларни ижтимоий ҳимоя қилишни ташкил этиш масалалари тўғрисида**“ги 434-сонли қароридан кам таъминланган оилаларни ҳисобга олиш, уларга моддий ёрдам тайинлаш ва тўлаш тартиби баён этилган. Унга кўра, кам даромадли оилаларга ҳар ойда бериладиган моддий ёрдам тайинлаш ва унинг миқдорини белгилаш фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига юклатилган. Бундай моддий ёрдам оилага 3 ой муддатга тайинланади ва энг кам иш ҳақининг ўша вақтда амалда бўлган 1,5 баробаридан 3 баробаригача бўлган миқдорда белгиланади.

Давлат томонидан бериладиган аниқ манзилли ижтимоий ёрдам тизимини такомиллаштириш мақсадида Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 7 июнда „**Ижтимоий нафақалар тайинлаш тартибини янада такомиллаштириш ҳамда оилаларнинг жами даромадлари янада тўлиқ ҳисобга олинишини таъминлаш тўғрисида**“ги 165-сонли қарори қабул қилинди.

Мазкур қарорга мувофиқ ҳамда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан ижтимоий нафақалар тайинлаш ва тўлашнинг манзиллилигини ошириш мақсадида қуйидагилар амалга оширилмоқда:

⁶⁸ Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг 2010 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ва 2011 йилга мўлжалланган энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасидаги „Барча режа ва дастурларимиз Ватанимиз тараққиётини юксалтириш, халқимиз фаровонлигини оширишга хизмат қилади“ мавзусидаги маърузасини ўрганиш бўйича Ўқув-услубий мажмуа. — Т.: „Иқтисодиёт“, 2011. — 68-б.

— Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси томонидан фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг тақдимномаларига кўра нафақалар ва моддий ёрдам олиш учун оила аъзоларининг даромадлари тўғрисидаги маълумотларнинг ишончилиги қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда текширилмоқда;

— Республика „Маҳалла“ жамгармаси Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги, Молия вазирлиги ҳамда Иқтисодиёт вазирлиги билан биргаликда аҳоли ўртасида эҳтиёжманд оилаларга нафақа ва моддий ёрдам тайинлаш учун ўртача ойликнинг жами даромад миқдорини ҳисоблаб чиқиш тартиби тўғрисида кенг тушунтириш ишларини амалга оширмоқда.

Бундан ташқари, кам таъминланган оилаларни ижтимоий ҳимоя қилиш даражасини ошириш ва манзилли ёрдамни кучайтиришга қуйидагилар ҳисобидан эришиш режалаштирилган:

— амал қилаётган имтиёзлар ва нафақа тўловлари тизимини тартибга солиш, манзилли характерга эга бўлмаган имтиёзларни, авваламбор, айрим профессионал гуруҳларга тақдим этиладиган имтиёзларни босқичма-босқич камайтириб бориш ва шунинг ҳисобидан кўпроқ эҳтиёж сезаётган оилаларга имтиёзлар ҳажминини ошириш;

— натурал кўринишда бериладиган имтиёзларни тегишли пул тўловлари билан алмаштириш жараёнини тугаллаш;

— норасмий секторда тадбиркорлик фаолиятидан, шунингдек, пул ўтказмалари ҳисобидан даромад олаётган оилаларни чиқариб ташлаш йўли билан моддий ёрдамга муҳтожлик сезаётган оилаларни аниқлаш усулини такомиллаштириш. Тежаб қолинган маблағлар энг муҳтож оилаларга моддий ёрдам кўрсатиш учун қайта йўналтирилади;

— жойларда муҳтожларга қўшимча ёрдам кўрсатиш, шунингдек, маблағларни ижтимоий ҳимоянинг айрим моддалари ўртасида қайта тақсимлаш бўйича қарорлар қабул қилишда давлат органлари мустақиллигини кенгайтириш;

— ўзини ўзи бошқариш органларида кам таъминланган оилаларга нафақа тўловлари тўлашни ташкил қилиш билан шуғулланувчи мутахассислар тайёрлаш даражасини ошириш;

— аҳолини ижтимоий ҳимоялаш чора-тадбирларини молиялаштириш учун бюджетдан ташқари маблағлар, жумладан, хайрия ташкилотлари ва ҳомийларнинг маблағларини жалб қилиш, бу кам таъминланган оилаларга ижтимоий тўловлар ҳажми ва қамровини оширишга имкон беради;

— айрим нафақа тўловлари ва имтиёзларни тугатиш натижасида бўшаган маблағларни муҳтож оилаларга манзилли нафақа тўловларини молиялаштириш ҳажминини оширишга йўналтириш;

— минимал ижтимоий стандартларни, жумладан, минтақавий хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда, ҳисоб-китоб қилиш усулини такомиллаштириш;

— оилавий тадбиркорликни ривожлантириш учун аҳолининг ижтимоий заиф гуруҳлари, авваламбор, талаб қилинмаган меҳнат салоҳиятига эга, кам таъминланган оилаларни кредит ресурсларидан фойдаланиш имкониятларини таъминлашга йўналтирилган микромолиялаштириш институтларини кенгайтириш.

Бир сўз билан айтганда, Юртбошимиз таъкидлаганидек, халқимизнинг „Меҳнатдан келса бойлик — турмуш бўлар чиройли“ деган мақоли замирида мужассам бўлган ҳақиқатни ҳаётимиз тарзига айлантириш йўлида янги йилда ҳам катта-катта ишларни амалга ошириш мўлжалланмоқда⁶⁹.

---

⁶⁹Инсон манфаати, ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, ҳаётимизнинг янада эркин ва обод бўлишига эришиш — бизнинг бош мақсадимиздир. Президент Ислом Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 20 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. — „Халқ сўзи“ газетаси, 2012 йил 8 декабрь.

4.4. Инсон саломатлигини мустаҳкамлаш, халқимизнинг ҳаёт сифати ва даражасини юксалтириш

Обод турмушнинг яна бир муҳим шарти — бу инсон саломатлигини мустаҳкамлаш билан боғлиқ.

Аҳоли саломатлиги борган сари юқори даражадаги ижтимоий ривожланишнинг интеграциялашган кўрсаткичига айланиб бормоқда. Шу муносабат билан аҳоли

саломатлигини мустаҳкамлаш, соғлиқни сақлаш муассасаларининг профилактика, яъни касалликларнинг олдини олиш борасидаги фаолиятининг самарадорлигини ошириш муҳим ижтимоий-иқтисодий аҳамият касб этади.

Юртимизда соғлиқни сақлаш тизимини барпо этишнинг принципиал янгича ёндашувлари ишлаб чиқилди. Аҳолига юқори малакали бепул шошилинич тиббий ёрдам кўрсатиш бўйича ягона тизим яратилдики, бу тизим туман ва шаҳарларда энг юқори талаблар ва халқаро стандартларга жавоб берадиган ихтисослаштирилган вилоят шифохоналари ва 173 та бўлимлардан ҳамда тез тиббий ёрдам хизматларидан иборат бўлиб, уларнинг фаолиятига раҳбарлик қилиш ва мувофиқлаштириш ишлари Республика шошилинич тиббий ёрдам илмий маркази томонидан амалга оширилмоқда.

Жарроҳлик, кардиология, кўз микрохирургияси ва урология соҳаларида энг замонавий диагностика ва даволаш ускуналари билан жиҳозланган республика ихтисослаштирилган тиббиёт марказлари ташкил этилди. Ушбу марказларда юқори малакали мутахассислар мураккаб, юқори технологик ноёб операцияларни амалга оширмоқдалар.

Соғлиқни сақлашнинг бирламчи бўғинида, айниқса, қишлоқ жойларда жиддий ўзгаришлар содир бўлди — кам самарали фельдшерлик-акушерлик пунктлари ва амбулаториялар ўрнига замонавий тиббий техника билан жиҳозланган 3,1 мингтадан кўпроқ қишлоқ врачлик пунктлари ташкил этилиб, уларда малакали умумий амалиёт шифокорлари бирламчи тиббий ёрдам кўрсатишмоқда.

Шифокорлар ҳамда тиббиёт ходимларини моддий рағбатлантириш ва меҳнатига ҳақ тўлаш тизими тубдан ўзгартирилди — уларнинг иш ҳақи миқдори ва рағбатлантириш механизми бажарилаётган ишнинг мураккаблиги ва оғирлик даражасига, кўрсатилаётган тиббий ёрдам сифатига бевосита боғлиқ қилиб қўйилди. Ҳар бир тиббиёт муассасасида моддий рағбатлантириш ва тиббий муассасани ривожлантириш жамғармалари ташкил қилинган. Натижада кейинги икки йил ичида тиббиёт ходимларининг иш ҳақи миқдори 2,2 баробар кўпайди.

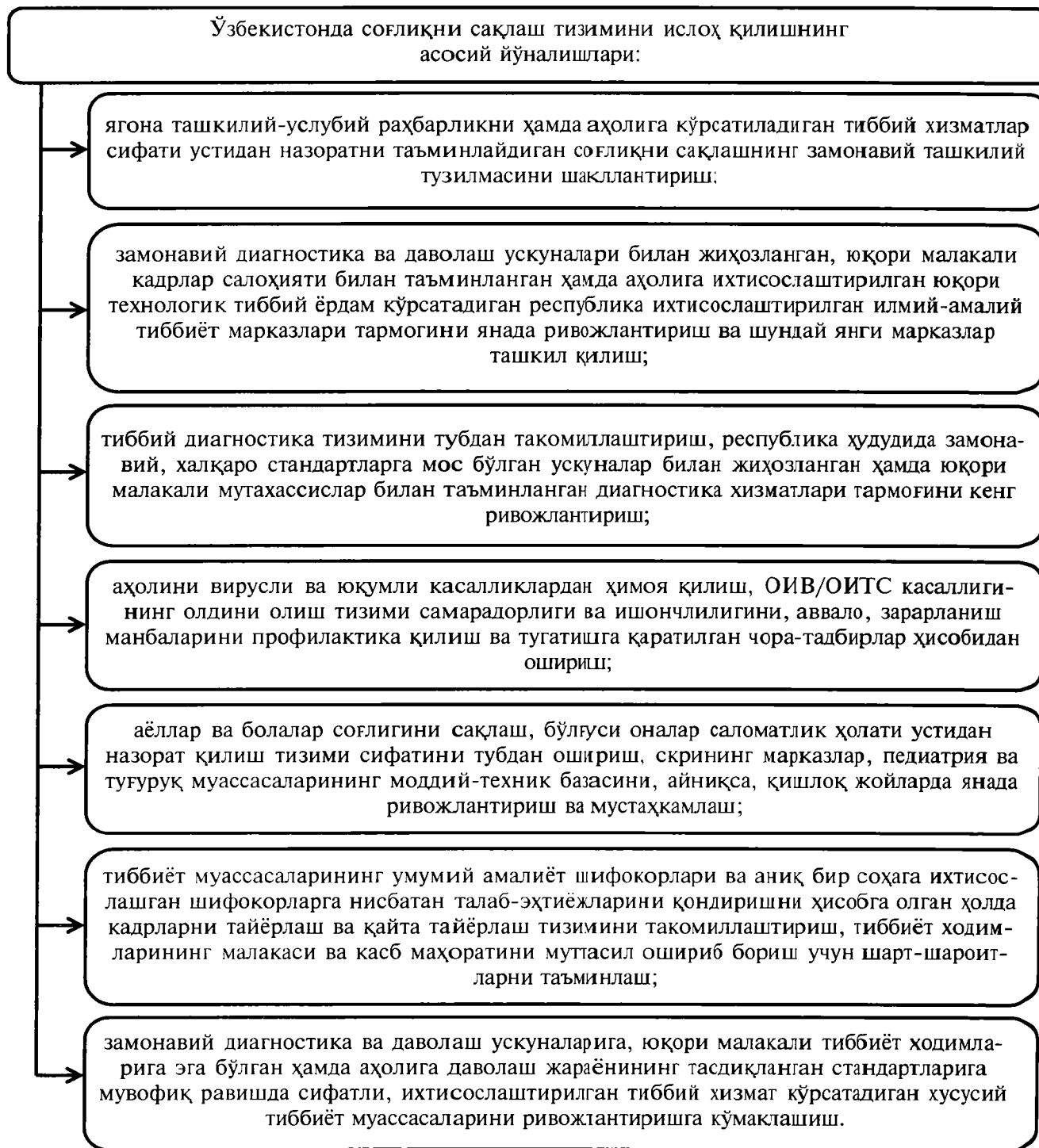
Соғлиқни сақлаш соҳасида ислохотларни янада чуқурлаштириш, замон талабларига жавоб берадиган ташкилий тузилмаларни шакллантириш, касалликлар тарқалишининг зарур профилактикасини таъминлаш, аҳолига тиббий хизмат кўрсатиш самарадорлиги ва сифатини, ундан барчанинг баҳраманд бўлишини тубдан ошириш, шунингдек, тиббиёт ходимларини тайёрлаш ва қайта тайёрлаш тизимини такомиллаштириш мақсадида кенг кўламли ишлар қилинмоқда. Давлатимиз раҳбари ўз маърузасида бу ҳақда тўхталиб, қўйидагиларни таъкидлади: „...халқимизнинг саломатлигини ҳимоялаш, Бунинг учун соғлиқни сақлаш тизимини энг замонавий даволаш воситалари, техника ва технологиялар билан таъминлаш, профилактика, яъни касалликларнинг олдини олиш ишларини янада кучайтириш, бу соҳада фидокорона меҳнат қилаётган тиббиёт ходимларининг

Ҳақиқатан ҳам, одамларимизнинг қачон, қаерда бўлмасин, дуога қўл очар экан, аввало, „Тани соғлиқ, тинчлик-хотиржамлик бўлсин, юртимиз обод бўлсин“, деб ният қилиши бежиз эмас, албатта.

Ислом Каримов

машаққатли ва масъулиятли меҳнатини моддий ва маънавий рағбатлантириш масалалари биз учун доимий вазифа бўлиб қолади⁷⁰.

Ўзбекистонда соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилишнинг асосий йўналишлари 4.9-расмда келтирилган.

4.9-расм. Ўзбекистонда соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилишнинг асосий йўналишлари.

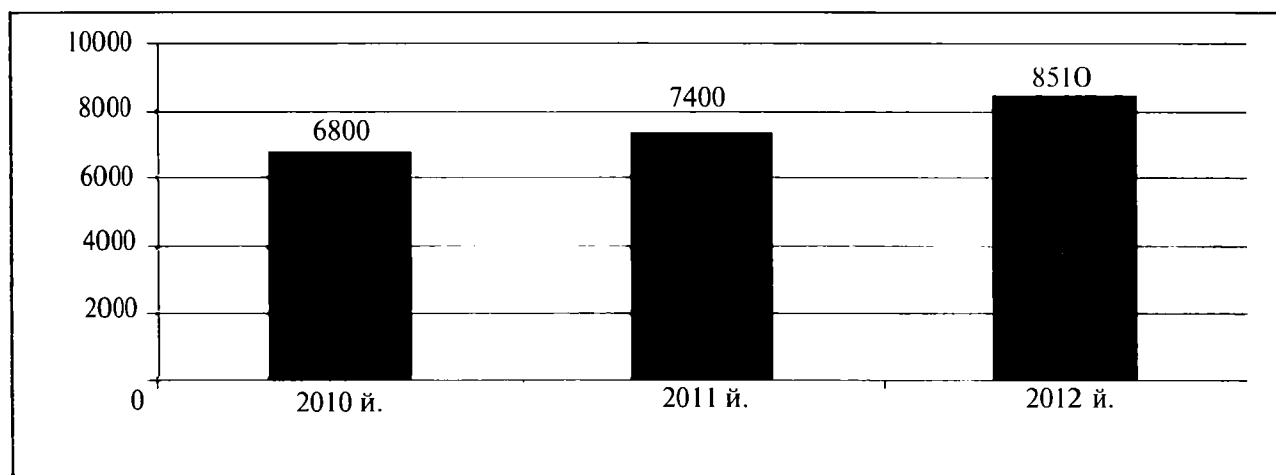
⁷⁰Инсон манфаати, ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, ҳаётимизнинг янада эркин ва обод бўлишига эришиш — бизнинг бош мақсадимиздир. Президент Ислам Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 20 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. — „Халқ сўзи“ газетаси, 2012 йил 8 декабрь.

Маърузада тўртинчи муҳим йўналиш сифатида халқимизнинг ҳаёт сифати ва даражасини юксалтириш, жумладан, янги уй-жойлар, замонавий йўл ва коммуникация тармоқларини барпо этиш, аҳоли пунктларини тоза ичимлик суви билан таъминлаш, коммунал хизмат соҳасидаги муаммоларни ечиш каби долзарб масалалар бўйича ҳам дастурда аниқ чора-тадбирлар белгиланиши кераклиги қайд этиб ўтилди.

Бир неча асрлар аввал табиатан бунёдкор халқимиз тафаккури, салоҳияти ва азмушижоати билан бунёд этилган маҳобатли обидаларимиз ҳозирги кунга қадар дунё аҳлининг ҳайратига сазовор бўлиб келмоқда. Халқимизнинг бундай бунёдкорлик анъаналари 2009 йилдан сўнг янги босқичга кўтарилиб, ўзгача маъно ва қиёфа касб этди. Яъни 2009 йилдан буён Президентимиз ташаббуси ва раҳнамолигида барча қишлоқ туманларида намунавий лойиҳалар асосида ҳамманинг ҳаваси келадиган турар жойларни қуриш кўлами кенгаймоқда⁷¹. Бундай уй-жойларнинг барпо қилиниши билан мустақил юртимиз чинакам бунёдкорлик, ободонлаштириш майдонига айланмоқда.

Миллий анъаналаримиз ва замонавий уйсозликнинг услуб ҳамда шакллари уйғунлашган, барча қулайликларга эга муҳташам иморатлар қишлоқларимиз кўркига кўрк, чиройига чирой қўшмоқда. Қуйидаги диаграмма маълумотларидан кўринадики, мазкур дастур асосида қурилаётган уйлар сони ҳозирги вақтда қарийб 23 мингга етган (4.10-расм).

2011—2015 йилларда намунавий лойиҳалар асосида замонавий муҳандислик ва транспорт инфратузилмаси, ижтимоий объектларга эга бўлган турар жой массивлари 35,5 минг якка тартибдаги уй-жой билан биргаликда барпо этилиши кўзда тутилмоқда⁷².

4.10-расм. Қишлоқларда намунавий лойиҳалар асосида қурилган замонавий уй-жойлар сони.

Аҳоли фаровонлиги ва турмуш сифати кўп жиҳатдан замонавий йўл ва коммуникация тармоқларининг ривожланиш даражасига боғлиқ. Айниқса, қишлоқ ва шаҳарларни автомобиль йўллари билан боғлаш, мамлакат ҳудуди бўйича темир йўл тармогини барпо этиш муҳим йўналишлардан ҳисобланади. Маълумки, мустақиллик йилларида юртимизда транспорт инфратузилмасини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилди (4.3-жадвал).

Автомобиль йўллари ҳозирги кунда мамлакатимиздаги барча аҳоли пунктларини тўлиқ қамраб олган. 2006 йилдан бошлаб амалга оширилаётган Хизмат кўрсатиш соҳасини

⁷¹Президентнинг „Қишлоқ жойларда уй-жой қурилиши кўламини кенгайтиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида“ги 2009 йил 3 августдаги қарори.

⁷²Ўзбекистон Республикаси иқтисодий-ижтимоий тараққиётининг мустақиллик йилларидаги (1990—2010 йиллар) асосий тенденция ва кўрсаткичлари ҳамда 2011—2015 йилларга мўлжалланган прогнозлари: статистик тўплам. — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2011. — 135—136-б.

ривожлантириш дастури ижросини таъминлаш жараёнида автомобилда йўловчи ташиш бўйича жами 929 та йўналиш очилди, шундан 13 таси шаҳар йўналишлари, 791 таси шаҳар атрофидаги ҳамда 125 таси вилоятлараро йўналишлардир. 2010 йилда транспорт хизмати 2006 йилга нисбатан 1,6 баробар, шу жумладан, автомобиль транспорти бўйича 1,7 баробар ўсди⁷³.

Юқори даражада тараққий этган транспорт магистраллари ва коммуникациялари Ўзбекистоннинг халқаро майдондаги нуфузини ошириш билан биргаликда, мамлакатимизнинг замонавий қиёфасини ҳам белгилайдиган мустаҳкам иқтисодий ўсиш нуқтаи назаридан муҳим аҳамиятга моликдир.

4.3-жадвал

Ўзбекистонда транспорт инфратузилмасининг асосий кўрсаткичлари⁷⁴

Кўрсаткич	Ўлчов бирлиги	1990 йил	2000 йил	2010 йил
Умумий фойдаланишдаги қаттиқ қопламали автомобиль йўллари	км	38213	41524	41950
шу жумладан: халқаро аҳамиятга молик йўллар	км	3229	3239	3960
Умумий фойдаланишдаги темир йўллар	км	3462	3471	4227

Мазкур йўналишда амалга оширилаётган чора-тадбирлар қаторида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2010 йил 21 декабрдаги 1446-сонли қарорига мувофиқ тасдиқланган „2011—2015 йилларда инфратузилмани, транспорт ва коммуникация қурилишини ривожлантиришни жадаллаштириш тўғрисида“ги дастурни мисол қилиб келтириш мумкин. Ушбу дастурдан кўзланган асосий мақсад — ишлаб чиқариш, транспорт ва муҳандислик-коммуникация инфратузилмаси тармоқларининг республика иқтисодиёти тармоқлари ва ҳудудларини истиқболда ривожлантириш борасида амалга оширилаётган дастурлар билан узвий боғлиқ ҳолда илдам ривожланишини таъминлаш ҳамда бунинг негизида янги иш жойларини яратиш, аҳолининг бандлиги ва турмуш даражаси узлуксиз ўсиб боришига эришишдир.

Мазкур дастурдан умумий қиймати 8 миллиард 504 миллион долларлик жами 85 та лойиҳа ўрин олган бўлиб, уларнинг бажарилиши натижасида жами 14394 та янги иш ўрни яратилади (4.4-жадвал).

4.4-жадвал

2011—2015 йилларда инфратузилмани, транспорт ва коммуникация қурилишини ривожлантиришни жадаллаштириш дастурининг асосий кўрсаткичлари

Йўналиш номи	Лойиҳа қиймати (млн. доллар)	Лойиҳа сони
1	2	3
Дастурнинг умумий қиймати	8504,0	85 та
шу жумладан:		
Автотранспорт системаси	3544,0	11 та
Темир йўл транспорти системаси	2146,6	14 та

⁷³Ўзбекистон Республикаси иқтисодий-ижтимоий тараққиётининг мустақиллик йилларидаги (1990—2010 йиллар) асосий тенденция ва кўрсаткичлари ҳамда 2011—2015 йилларга мўлжалланган прогнозлари: статистик тўплам. — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2011. — 67—68-б.

⁷⁴Ўша манба, 68-б.

1	2	3
Ҳаво йўли транспорти системаси	993,7	14 та
Муҳандислик-коммуникация инфратузилмаси ва телекоммуникация системаси	1794,7	44 та
Шаҳар электротранспорти паркини янгилаш	24	2 та

Дастур доирасида амалга оширилаётган кенг қўламли ишлар мамлакатимизнинг асосий транспорт шакллари: ҳаво, темир йўл ва автомобиль транспорт тизимини, шунингдек, муҳандислик-коммуникация инфратузилмаси ва телекоммуникация инфратузилмасини ривожлантиришни жадаллаштиришга, мавжуд ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш салоҳиятидан тўлиқ ва кенг миқёсда фойдаланишга қаратилган⁷⁵.

Юрт ободлиги, халқ фаровонлиги кўп жиҳатдан аҳоли пунктларини тоза ичимлик суви билан таъминлаш, коммунал хизмат соҳасини ривожлантириш билан боғлиқ. Мазкур омилнинг аҳамиятини чуқур ҳис этган ҳолда, мустақиллик йилларида аҳолининг коммунал хизматлар билан таъминланиш даражасини оширишга катта эътибор қаратилди (4.5-жадвал). Хусусан, қишлоқ аҳолисини ичимлик суви ва табиий газ билан таъминлаш давлат дастурининг амалга оширилиши натижасида бу соҳадаги вазият тубдан яхшиланди.

4.5-жадвал

Аҳолини коммунал хизматлар билан таъминланиш даражаси, аҳолининг умумий сонига нисбатан фоизда⁷⁶

Кўрсаткич	1990 йил	2000 йил	2010 йил
Ичимлик суви таъминоти	64,0	80,4	82,6
шу жумладан, қишлоқ жойларда	55,0	72,3	75,8
Табиий газ таъминоти	44,6	76,1	83,7
шу жумладан, қишлоқ жойларда	19,3	65,9	77,7
Марказий иситиш тизими	29,1	35,4	41,0
Оқовалаштириш хизмати (канализация)	25,5	28,3	37,1
Бир кишига тўғри келадиган ўртача уй-жой майдони, квадрат метр ҳисобида	12,1	13,8	15,2

Аҳолининг тоза ичимлик суви ва табиий газдан фойдаланиш имкониятларини кенгайтиришда юқорида зикр этилган дастур билан бирга, магистрал ичимлик суви ва табиий газ тармоқларини қуриш бўйича аниқ мақсадли давлат дастурларининг амалга оширилиши ҳам муҳим аҳамиятга эга

...биз турмушимизни янада обод қилиш вазифасини олдимизга қўяр эканмиз, бир ҳақиқатни чуқур англаб олишимиз зарур. Яъни, ҳаётимизни обод қилишнинг муҳим шартини — бу аввало маҳаллани обод қилиш демакдир.

Ислом Каримов

⁷⁵ Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг 2011 йилнинг асосий якунлари ва 2012 йилда Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига бағишланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги „2012 йил Ватанамиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади“ мавзусидаги маърузасини ўрганиш бўйича ўқув қўлланма. — Т.: „O‘qituvchi“ НМИУ, 2012. — 187—189- б.

⁷⁶ Ўзбекистон Республикаси иқтисодий-ижтимоий тараққиётининг мустақиллик йилларидаги (1990—2010 йиллар) асосий тенденция ва кўрсаткичлари ҳамда 2011—2015 йилларга мўлжалланган прогнозлари: статистик тўплам. — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2011. — 116- б.

бўлди. 1991—2009 йилларда 54 минг километрдан зиёд, шу жумладан, қишлоқ жойларда 47,9 минг километрли сув тармоқлари ва ичимлик суви қувурлари, 74 минг километрдан ортиқ, шу жумладан, қишлоқ жойларда 67,6 минг километрлик газ тармоқлари қурилиб, ишга туширилди⁷⁷.

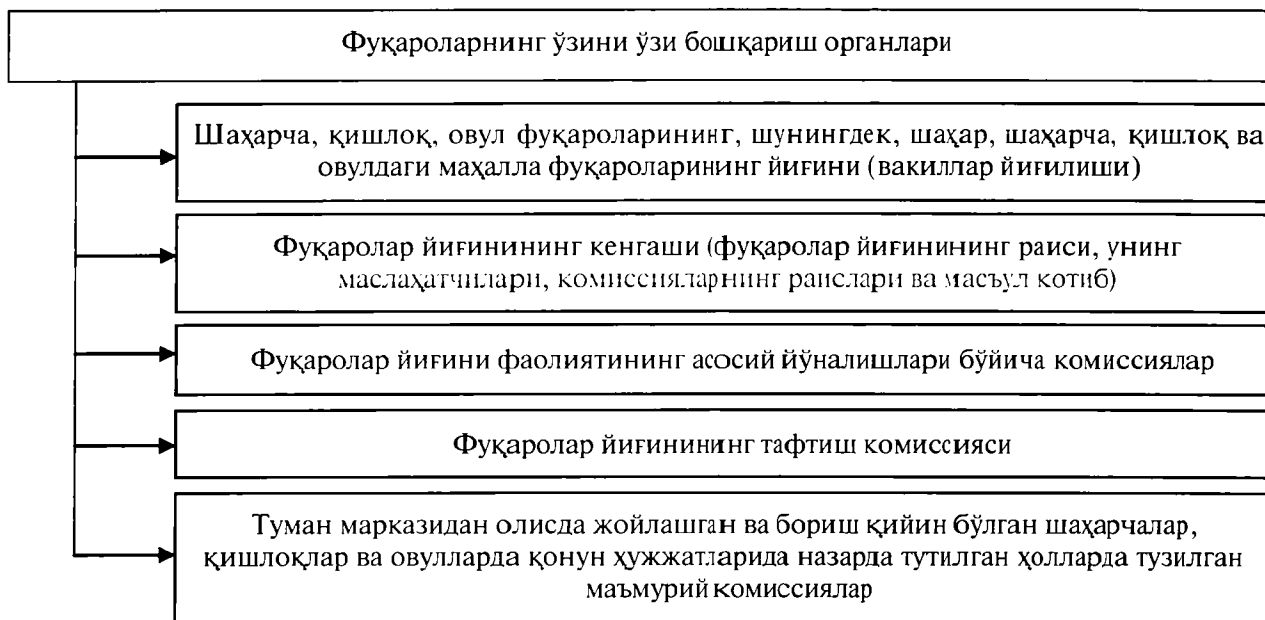
Ҳозирги кунда аҳоли фаровонлиги даражасини ошириш мақсадида мазкур йўналишдаги ишлар жадаллаштирилмоқда. Ижтимоий ва коммуникация инфратузилмаларининг жадал ривожланиши ҳамда тез ўсиб бораётган уй-жой бозорининг шаклланиши шаҳар ва қишлоқ жойларда хизмат кўрсатиш ва сервис инфратузилмасининг кенгайишига ҳамда бунинг натижасида 2011—2015 йилларда транспорт ва маиший хизмат кўрсатиш ҳажмининг 2,5 баробар ошишига имкон яратади⁷⁸.

4.5. Маҳаллани обод қилиш — ҳаётимизни обод қилишнинг муҳим шarti

„Обод турмуш йили“ давлат дастурининг бешинчи йўналиши сифатида маҳаллаларни обод қилиш масаласи кўрилади.

Маҳалла — Ўзбекистоннинг муайян тарихий шароитларида асрлар давомида шаклланиб, фаолият кўрсатаётган, аҳоли яшайдиган маъмурий-ҳудудий бирлик, уюшма. Шаҳарча, қишлоқ ва овулларда, шунингдек, улар таркибидаги маҳаллаларда ҳамда шаҳарлардаги маҳаллаларда фуқароларнинг йиғинлари — ўзини ўзи бошқариш органлари икки ярим йил муддатга раисни (оқсоқолни) ва унинг маслаҳатчиларини сайлайди.

Ўзини ўзи бошқариш органлари жамият ва давлат ишларини бошқаришда қатнашишга доир ўз ҳуқуқларини рўёбга чиқаришда фуқароларга кўмаклашади, ўз ҳудудларидаги ижтимоий ва ҳўжалик вазифаларини ҳал этиш, оммавий-маданий талбирларни ўтказиш, давлат ҳокимияти ва бошқарув органларига Ўзбекистон Республикаси қонунларини, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонларини, Ўзбекистон Республикаси Ҳукуматининг, халқ депутатлари кенгашлари ва ҳокимларнинг қарорларини бажаришда ёрдамлашиш мақсадида фуқароларни бирлаштиради.

4.11-расм. Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ташкилий тузилмаси.

⁷⁷ Ўзбекистон Республикаси иқтисодий-ижтимоий тараққиётининг мустақиллик йилларидаги (1990—2010 йиллар) асосий тенденция ва кўрсаткичлари ҳамда 2011—2015 йилларга мўлжалланган прогнозлари: статистик тўплам. — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2011. — 117-б.

⁷⁸ Ўша манба, 136-б.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган ўзини ўзи бошқариш органлари сони 9913 тани ташкил қилади. Уларнинг таркиби қуйидаги жадвалда берилган (4.6-жадвал).

4.6-жадвал

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган ўзини ўзи бошқариш органлари ҳақида маълумот

Т/р	Номи	сони
1.	Жамоатчилик асосидаги маҳаллалар	609
2.	Қишлоқлардаги маҳаллалар	1326
3.	Овуллардаги маҳаллалар	154
4.	Шаҳарчалардаги маҳаллалар	110
5.	Шаҳардаги маҳаллалар	8323
	Жами	9913

Манба: Ўзбекистон Республикаси „Маҳалла“ хайрия жамғармаси маълумотлари

Жадвалдан кўришиб турганидек, юртимиздаги ўзини ўзи бошқариш органларининг аксарият қисми (83,9 фоизи) шаҳарлардаги маҳаллаларнинг улушига тўғри келади.

Президентимиз ўз маърузасида „...маҳалла идорасининг, маҳаллада яшайдиган аҳолимизнинг ўзини ўзи бошқариш тизимини, керак бўлса, ижтимоий ҳимоялаш тизимини янада такомиллаштириш, маҳалланинг ижтимоий-иқтисодий ҳаётимиздаги ўрни ва таъсирини янада кучайтириш, унга янги ҳуқуқ ва ваколатлар бериш бўйича ҳам кенг жамоатчилик иштирокида амалий таклифлар ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқдир“⁷⁹, деб таъкидлади.

Президентимизнинг ана шу фикрларидан келиб чиқиб, маҳаллаларнинг қуйидаги йўналишлардаги фаолиятини янада жонлантириш лозим, деб ҳисоблаймиз.

1. Маҳаллаларда тадбиркорликни кучайтириш, хизматлар ва савдо соҳасини ривожлантириш ҳамда кичик бизнес соҳаси орқали янги иш ўринлари барпо этиш:

— маҳаллалар ҳудудида хусусий тадбиркорлик ва оилавий бизнесни микромолиялаштириш учун ижтимоий инвестициялар жамғармаси ташкил этиш;

— маҳалла аҳолисининг тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш учун мамлакатимизда кредит уюшмалари тармоқларини ташкил этиш;

— маҳаллаларда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш учун тижорат банкларининг кредит линиялари ва бюджетдан ташқари жамғармалар ҳисобидан молиявий маблағлар ажратилишини кенгайтириш;

— маҳаллалар ҳудудида жойлашган ишлаб чиқариш биноларини ҳунармандчилик устахоналари ташкил этиш, халқ ҳунармандчилиги билан шуғулланиш ва аҳолига турли хизматлар кўрсатиш учун ижара шартлари асосида ажратиш. Маркетинг ва менежмент масалаларида тадбиркорларга услубий ва амалий ёрдам кўрсатиш.

2. Маҳалла ижтимоий инфратузилмасини ривожлантириш:

— Маҳаллалар ва корхоналарнинг ўзаро алоқа ва бир-бирини қўллаб-қувватлаш тизимини барча ҳудудларда жорий этиш;

⁷⁹Инсон манфаати, ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, ҳаётимизнинг янада эркин ва обод бўлишига эришиш — бизнинг бош мақсадимиздир. Президент Ислом Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 20 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. — „Халқ сўзи“ газетаси, 2012 йил 8 декабрь.

- корхона, ташкилот ва муассасалар иштирокида ва уларнинг ёрдамида ҳар бир маҳаллани ободонлаштириш дастурини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;
- маҳаллаларда аҳолининг табиий газ ва тоза ичимлик суви билан таъминланиши даражасини ошириш;
- идоровий уй-жойларни мукамал таъмирлаш ҳисобидан маҳаллалар аҳолисининг яшаш шароитларини яхшилаш;
- якка тартибдаги уй-жойларда яшовчи фуқароларнинг уй-жой коммунал хизматлар ҳақини тўлиқ тўлашини таъминлаш механизмини такомиллаштириш;
- фойдаланилмаётган нотурар жой биноларининг зарур қисмини маҳаллаларнинг ижтимоий ва ишлаб чиқариш инфратузилмасини ривожлантириш учун ўзини ўзи бошқариш органлари ихтиёрига бериш.

3. Кам таъминланган оилалар ижтимоий муҳофазасини кучайтириш ва ёш оилаларни қўллаб-қувватлаш:

- кам таъминланган ва моддий ёрдамга муҳтож оилаларга фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан кўрсатиладиган ижтимоий ёрдам учун корхоналар, муассаса ва ташкилотлардан қўшимча маблағлар жалб этиш мақсадида корхоналар даромадининг солиқ солинадиган базасини маҳаллага кўрсатиладиган хайрия ёрдами миқдоридан, бироқ солиқ солинадиган даромаднинг 1 фоизидан ортиқ бўлмаган даражада камайитишни назарда тутиш;
- меҳнат ва фуқароларни ўзини ўзи бошқариш органларининг ишсиз деб эътироф этилган шахсларга нафақа тўланишини ва уларнинг оилаларига моддий ёрдам кўрсатилишини таъминлашдаги ўзаро ҳамкорлигини кучайтириш;
- тижорат банкларининг кредитлари ва бюджетдан ташқари манбалар ҳисобидан рўзгор хўжалигини юритишда кам таъминланган ёш оилаларга ссуда ажратиш механизмини кенг жорий этиш;
- боқувчисиз қолган ва кам таъминланган оилаларнинг болаларига; меҳрибонлик уйлари ва мактабгача таълим муассасалари тарбияланувчиларига мурувват ёрдами кўрсатишни жонлантириш;
- кам таъминланган ва кўп болали оилаларнинг болаларини болаларни соғломлаштириш оромгоҳларида бепул ёзги дам олишини таъминлаш;
- муҳтож ёлғиз кекса фуқаролар ва ногиронларнинг квартиралари, уйлари ва маиший хоналарини таъмирлаш;
- ишсиз фуқароларни ҳақ тўланадиган жамоат ишларига жалб қилиш орқали ўзгалар парваришига муҳтож ёлғиз кексалар, пенсионерлар ва ногиронларнинг уйларига бориб ижтимоий ёрдам кўрсатиш билан тўлиқ қамраб олинишини таъминлаш;
- ёлғиз кексаларнинг ижтимоий-маиший эҳтиёжлари, саломатлиги ва моддий аҳволи мониторингини йўлга қўйиш, уларнинг муаммоларини ўз вақтида аниқлаш ва бар-тараф этишга доир аниқ чора-тадбирлар ишлаб чиқиш.

4. Маҳаллалар аҳолисига тиббий ва санаторий-курорт хизмати кўрсатишни яхшилаш. Болалар спортини ривожлантириш:

- маҳаллада истиқомат қилувчи барча пенсионерларни, ногиронларни, шу жумладан, ногирон болаларни, ёлғиз кекса фуқароларни тиббий кўриқдан ўтказишни ташкил этиш;
- оила, маҳалла, соғлиқни сақлаш органлари, таълим ва бошқа муассасалар, жамоат ташкилотларининг оналик ва болаликни муҳофаза қилиш бўйича ўзаро ҳамкорлик тизимини босқичма-босқич жорий этиш;
- соғлом турмуш тарзи, уй-жой ва овқатланиш гигиенаси, хўжалик ва маиший чиқиндиларни зарарсизлантириш мавзусида буклетлар, плакатлар тайёрлаш ва уларни маҳалла аҳолиси орасида тарқатиш;

- барча муҳтож кекса ва ногиронларни протез-ортопедия буюмлари билан таъминлаш;
- барча иммобил, муҳтож ёлғиз кексалар, пенсионер ва ногиронларнинг қўлоёқларини уйида протезлашни таъминлаш;
- кексалар ва ногиронларнинг ногиронлар аравачаларига, қўлтиқтаёқ, ҳасса ва эшитиш аппаратларига эҳтиёжини таъминлаш;
- туман марказларидан олис қишлоқ ва овулларда яшайдиган кексалар, пенсионер ва ногиронларни тиббий-ижтимоий патронаж хизматлари билан қамраб олишни кенгайтириш;
- маҳаллалар ҳудудида болалар майдончаларини тиклаш ва реконструкция қилиш;
- 16 ёшгача бўлган болаларнинг барча давлат спорт иншоотлари секцияларида спорт машғулоти билан бепул шуғулланишини таъминлаш;
- маҳаллалар ўртасида болаларнинг дам олишини ташкил этиш бўйича танлов ўтказиш.

5. Аҳоли ўртасида маънавий-ахлоқий тарбия ишларини ташкил этишда маҳаллаларнинг фаолиятини кучайтириш:

- маҳаллаларда маънавий-ахлоқий муҳитни, тартиб-интизомни мустаҳкамлаш, ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш, оила ва маҳаллаларнинг ўзаро аҳиллигини таъминлаш юзасидан чора-тадбирлар дастурини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;
- маҳалланинг ҳаётини, урф-одат ва анъаналарни, меҳр-шафқатни, ёш авлодни ўз маҳалласи ва Ватанга муҳаббат ва миллий ғурур руҳида тарбиялашни акс эттирувчи бадиий кўргазма ўтказиш;
- илм-фан, маданият, санъат, адабиёт, спорт соҳасидаги таниқли инсонларнинг ўзлари туғилиб ўсган маҳаллаларда аҳоли билан мунтазам учрашувларини ташкил этиш ва ўтказиш тажрибасини қўллаб-қувватлаш ва кенг ёйиш;
- туманлар ва шаҳар-қишлоқларда маҳаллалар ҳаёти, маҳалла аҳлининг эзгу, ноёб ва ибратли урф-одатлари, анъаналари, меҳр-мурувват намуналарини акс эттирувчи кўчма фото ва бадиий кўргазмалар ташкил этиш;
- тажриба-синов ўтказилаётган туман ва минтақаларда маҳалла, давлат ва жамоат тузилмалари иштирокида оилавий таълим ва болалар тарбияси тизимини ташкил этиш ва жорий қилиш;
- маҳаллаларда санъат усталари ва ёш ижрочиларнинг ижодий учрашувларини ўтказиш;
- барча маҳаллаларда гиёҳвандликнинг зарари, ёшларнинг экстремистик оқимлар таъсирига тушиб қолишининг олдини олиш мақсадида учрашув ва суҳбатлар ўтказиш;
- маҳаллаларда мамлакатимизда амалга оширилаётган миллатлараро муносабатлар ва диний бағрикенглик сиёсатининг маъно-мазмунини очиб бериш мақсадида суҳбатлар ўтказиш.

4.6. Аёлларнинг жамиятдаги ўрни ва нуфузини оширишнинг асосий йўналишлари

„Обод турмуш йили“ давлат дастурининг олтинчи йўналиши сифатида аёлларнинг жамиятдаги ўрни ва нуфузини оширишга алоҳида эътибор қаратилади.

Аёлни эъзозлаш, унга эҳтиром кўрсатиш халқимизга хос олижаноб хусусиятлардан биридир. Шу маънода, Ўзбекистонда хотин-қизларнинг жамиятдаги ўрни ва маъқеини мустаҳкамлаш борасида давлат аҳамиятига молик тарихий ишлар амалга оширилаётгани чуқур ҳаётий асосга эга. Жамиятда сиёсий, ижтимоий-маънавий муҳит барқарорлиги ва тараққиёти кўп жиҳатдан аёлларга, ёшларга, оилага бўлган муносабат ва эътибор билан белгиланади.

...ҳаётимизни янада соғлом ва обод қилиш, аввало аёл зотининг жамиятимиздаги ўрни ва нуфузини, ижтимоий фаоллигини янада ошириш, хотин-қизларимизнинг турли жабҳа ва йўналишларда қилаётган ишларини муносиб баҳолаш, ҳар қайси хонадонда уй бекаси бўлмиш опа-сингилларимизнинг оғирини енгил қилиш асносида турмушимизни фаровон этиш билан узвий ва чамбарчас боғлиқдир. Ана шу ҳақиқатни амалда қарор топтириш учун бизнинг ҳали қиладиган кўп ишларимиз борлигини унутмаслигимизни истардим.

Ислом Каримов

Меҳнат кодекси, Оила кодекси, Фуқаролик кодекси, Жиноят кодекси, „Ўзбекистон Республикасида ногиронларнинг ижтимоий ҳимояси тўғрисида“ги, „Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид сиёсат тўғрисида“ги, „Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисида“ги, „Меҳнат муҳофазаси тўғрисида“ги, „Фуқароларнинг давлат пенсия таъминоти тўғрисида“ги, „Фуқаролар саломатлигини муҳофаза қилиш тўғрисида“ги, „Таълим тўғрисида“ги, „Хотин-қизларга қўшимча имтиёзлар тўғрисида“ги ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилиниб, юртимиз аёлларининг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш, опа-сингилларимизнинг фаоллигини ошириш, уларга маънавий-руҳий мадад бериш бўйича улкан ишлар амалга оширилди. Жумладан, **Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 18-моддасида хотин-қизларнинг барча соҳаларда эркаклар билан тенг ҳуқуқли экани эътироф этилган**⁸⁰. Шунини алоҳида таъкидлаш керакки, хотин-қизларимизнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилган барча қонун ҳужжатлари халқаро ҳуқуқий меъёрларга асосланади. Аёлларни қўллаб-қувватлаш борасидаги халқаро ҳужжатлар:

1. Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси (1948 йил декабрь).
2. Аёлларни камситишнинг барча шакллари бартараф этиш тўғрисидаги конвенция (1979 йил декабрь).
3. Ҳаракатнинг Пекин платформаси (1995 йил сентябрь).
4. БМТ Бош Ассамблеясининг XXI асрда эркаклар ва аёллар тенглиги ҳақидаги якуний ҳужжатлари (2000 йил июнь).
5. Мингйиллик ривожланиш декларацияси ва мақсадлари (2000 йил, сентябрь).

Юқорида қайд этилганидек, юртимизда мустақиллик йилларида хотин-қизларнинг жамиятдаги ролини оширишга ва уларни ижтимоий қўллаб-қувватлашга қаратилган қатор ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлар қабул қилинди (4.12-расм).

1991 йил 27 декабрда Ўзбекистон хотин-қизларининг Термиз конференциясида Ўзбекистон хотин-қизлар қўмитаси ташкил топди. Ушбу жамоат бирлашмаси ихтиёрий асосда ташкил этилган, ўзини ўзи бошқарадиган нодавлат нотижорат ташкилот ҳисобланади.

Мамлакатимиз Президенти аёлларнинг жамиятдаги ўрни ва ролига юқори баҳо бериб, уларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш, хотин-қизларимизнинг билимдон, замонавий мутахассис, малакали касб эгалари бўлишлари ҳамда соғлом ва мустаҳкам оила бекаси бўлиш учун зарур шарт-шароитлар яратиш, биринчи навбатда, соғлом бола туғилиши ва уни тарбиялаш, оналар ва болалар соғлигини муҳофаза қилиш давлатимиз ва жамиятимизнинг доимий эътиборидаги энг устувор вазифа эканига доимий равишда муҳим эътибор қаратмоқда.

Истиқлол йилларида Конституциямиз ҳамда Ўзбекистон Республикасининг

⁸⁰Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2012.

Хотин-қизларнинг жамиятдаги ролини оширишга ва уларни ижтимоий қўллаб-қувватлашга қаратилган ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлар:

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1995 йил 2 мартдаги „Ўзбекистон Республикасининг давлат ва ижтимоий қурилишида хотин-қизларнинг ролини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида“ги 1084- сонли Фармони

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2004 йил 25 майдаги „Ўзбекистон хотин-қизлар қўмитаси фаолиятини қўллаб-қувватлаш борасидаги қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида“ги 3434-сонли Фармони

Ўзбекистон Республикасининг 1999 йил 14 апрелдаги „Хотин-қизларга қўшимча имтиёзлар тўғрисида“ги қонуни

„Сайловлар тўғрисида“ги қонуннинг 22-моддасига киритилган ўзгартириш. Яъни, мамлакат Парламентида бўладиган сайловларда депутатликка номзодлар кўрсатиш жараёнида хотин-қизлар учун 30 фоизлик квота жорий этилгани

4.12-расм. Мустақиллик йилларида хотин-қизларнинг жамиятдаги ролини ошириш борасида қабул қилинган ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлар.

Ўзбекистон хотин-қизлар қўмитаси билан биргаликда фаолият олиб бораётган уюшма ва комиссиялар

Аёл ва спорт комиссияси

Иқтидорли қизлар ташкилоти

Аёллар ва уларнинг оилаларини ҳимоя қилиш марказлари

Ўзбекистон Республикаси хотин-қизларининг „Олима“ уюшмаси

Ўқув марказлари

„Оила“ илмий-амалий маркази

Фахрий аёллар уюшмаси

Тадбиркор аёллар уюшмаси

Ўзбекистон ишбилармон аёллар уюшмаси

4.13-расм. Ўзбекистон хотин-қизлар қўмитаси билан биргаликда фаолият олиб бораётган уюшма ва комиссиялар.

Қўмитанинг асосий мақсади — хотин-қизларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, уларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, ижтимоий-сиёсий ва меҳнат фаоллигини ошириш, хотин-қизларнинг ижтимоий-иқтисодий, маиший аҳволини янада яхшилаш ва истеъдодини юзага чиқариш бўйича пухта ва самарали фаолиятни таъминлаш, оилада маънавий-ахлоқий муҳитни шакллантиришда аёлларнинг ролини кучайтиришдир.

Ўзбекистон хотин-қизлар қўмитаси билан биргаликда 4.13- расмда кўрсатилган уюшма ва комиссиялар айти шу соҳада фаолият олиб боради.

Жамиятимизда хотин-қизларнинг давлат қурилишидаги иштирокини ошириш мақсадида сиёсий партиялар фаолиятида аёллар ролини кучайтириш, партия аъзоларининг муайян қисмини аёллар ташкил этишига эришилди (4.7-жадвал).

4.7-жадвал

Сиёсий партияларда хотин-қизларнинг улуши, фоизда

Партиянинг номи	2003 йил	2005 йил	2010 йил
ХДП	32,2	34,2	39
ЎзЛиДеП	28,3	33,1	35
„Миллий тикланиш“ ДП	40	45,6	46,3
„Адолат“ СДП	30	38	48,6

Мамлакатимизда хотин-қизларнинг иш билан бандлигини таъминлашга алоҳида эътибор қаратилган бўлиб, уларнинг мазмуни қуйидагилардан иборат:

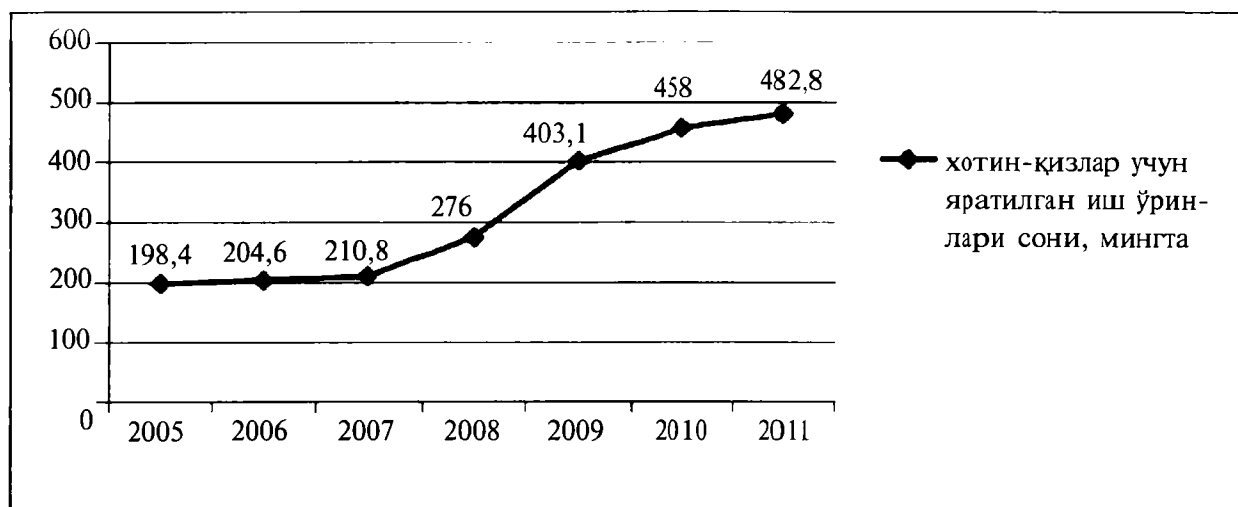
1. Хотин-қизларнинг тадбиркорликка оид билимларини ошириш, иқтисодий маданиятини шакллантиришга қаратилган чора-тадбирларни амалга ошириш.

2. Аёлларнинг иқтисодий имкониятларини кенгайтириш мақсадида кредит уюшмаларини ташкил этиш.

3. Нодавлат, нотижорат ва халқаро ташкилотлар билан биргаликда турли дастурларни амалга ошириш орқали иш жойларини яратиш.

4. Аёлларнинг меҳнат муҳофазасини кучайтириш.

Аёлларнинг иш билан бандлигини таъминлаш борасидаги ислоҳотлар самарасини улар учун яратилган иш ўринлари сони динамикасида ҳам кўришимиз мумкин (4.14-расм).

4.14-расм. Ўзбекистон Республикасида хотин-қизлар учун яратилган иш ўринлари сони, мингта⁸¹.

⁸¹ Ўзбекистон Республикаси Хотин-қизлар қўмитаси маълумотлари.

Аёллар саломатлиги ва аёл бахтининг тўқислиги, аввало оила мустаҳкамлигининг, оила мустаҳкамлиги эса жамият тараққиётининг асосий омилidir. Шу боис юртимизда она ва бола саломатлигини таъминлаш, оилада соғлом муҳитни яратиш давлат сиёсатининг энг устувор йўналишлари даражасига кўтарилди. Умуман, ҳеч бир давлатда оила тақдири, хотин-қизлар келажаги ҳамда уларнинг жисмоний ва маънавий жиҳатдан баркамоллигини таъминлаш масаласига Ўзбекистондагидек улкан эътибор қаратилмаган, десак муболага бўлмайди.

Оналар ва болалар саломатлигини муҳофаза қилиш бўйича катта ишлар қилинди, жумладан, пойтахтимиз ва вилоятларимизда замонавий тиббий ускуналар билан жиҳозланган диагностика, скрининг ва перинатал марказлари, янги туғуруқ мажмуалари барпо этилди. Биргина „Она ва бола скрининги“ Давлат дастури доирасида барча вилоятларда янги скрининг марказлари ташкил этилди. 2011 йилда 5,9 миллион нафар хотин-қиз ҳар йили ўтказиладиган тиббий кўрикдан, қарийб 150 минг ҳомиладор аёл скрининг текширувидан ўтказилган. Қишлоқ жойларда истиқомат қилаётган 243 мингдан ортиқ ҳомиладор аёллар поливитами́нлар билан бепул таъминланиб, болаларни юқумли касалликларга қарши эмлаш даражаси қарийб 100 фоизни ташкил этганини алоҳида қайд этиш лозим.

Аҳоли саломатлиги, хусусан, оналар ва болалар соғлиғини муҳофаза қилиш борасида мамлакатимизда эришилган ютуқлар 2011 йили Тошкент шаҳрида ўтказилган „Ўзбекистонда она ва бола саломатлигини муҳофаза қилишнинг миллий модели: „Соғлом она — соғлом бола“ мавзусидаги халқаро симпозиумда қатор халқаро ташкилотлар, жумладан, Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти, ЮНИСЕФ томонидан юксак баҳоланди.

Қиз болалар, хусусан, қишлоқ қизларини спорт билан шуғулланишга жалб этишга катта эътибор берилмоқда. Мамлакатимизда бадий гимнастикани ривожлантириш дастури қабул қилинган бўлиб, спортнинг ушбу нафис тури билан шуғулланадиган қизлар сони йилдан-йилга ошиб бормоқда. 2010 йил ўтказилган 42 та халқаро мусобақада юртимиздан иштирок этган 500 нафардан зиёд ёш спортчининг учдан бир қисмини қизлар ташкил этгани, айниқса, қувончlidir.

Умуман олганда, Ўзбекистонда аёлларнинг нуфузини, ижтимоий фаоллигини янада ошириш борасидаги ислохотлар учта асосий йўналишда олиб борилмоқда.

1. Хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш:

- хотин-қизларнинг жамиятдаги мавқеини мустаҳкамлаш, ижтимоий фаол хотин-қизлар сафини кенгайтириш ва етук кадрлар захирасини яратиш;
- юртимиз ва хорижий мамлакатлардаги хотин-қизлар ташкилотларининг ижобий иш тажрибасини оммалаштириш;
- турли ижтимоий-сиёсий тadbирларда хотин-қизларнинг фаол иштирокини таъминлаш;
- хотин-қизларнинг ҳуқуқий-сиёсий саводхонлигини ошириш.

2. Оналик ва болаликни муҳофаза қилиш:

- аёлларнинг репродуктив саломатлигини яхшилашга қаратилган чора-tadbирларни татбиқ этиш;
- тиббий маданият масалаларида хотин-қизлар саводхонлигини ошириш;
- соғлом оилани шакллантириш масалалари бўйича давлат ва жамоат ташкилотлари билан ҳамкорлик қилиш;
- спортни оммалаштириш ва соғлом турмуш тарзини тарғиб этиш.

3. Хотин-қизларнинг маданият ва таълим (диний таълим) даражасини ошириш:

- оилада, маҳаллаларда, меҳнат жамоаларида хотин-қизларнинг диний билим ва маданиятини шакллантириш;
- турли бузғунчи кучларнинг хотин-қизлар онгига таъсирининг олдини олиш ва уларга қарши самарали курашиш ишларини оқилона ташкил этиш;

— хотин-қизларнинг маънавий, интеллектуал ва касбий ўсишини таъминлашга қаратилган чора-тадбирларни ташкиллаштириш.

Юқоридаги фикр-мулоҳазалардан кўринадики, „Обод турмуш йили“ давлат дастурини ишлаб чиқишда Президентимиз томонидан белгилаб берилган устувор йўналишлар ҳамда уларни амалга ошириш пировардида юртимиз ободлиги ва халқимиз фаровонлигини янада юксак даражага олиб чиқишнинг реал имкониятларини яратади. Давлатимиз раҳбарининг ўз маърузалари сўнгида „Кириб келаётган янги йилга мамлакатимизда „Обод турмуш йили“ деб ном берганимиз бизнинг мустақиллик йилларида олиб бораётган сиёсатимизнинг асосий, бош мақсади бўлмиш инсон манфаати, инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлаш, ҳаётимизнинг янада обод ва эркин, эртанги кунимизнинг янада ёруғ бўлиши йўлида яна бир улкан қадам бўлиб хизмат қилишига аминман“⁸², деб таъкидлагани ҳам ушбу фикрларнинг яққол далили ҳисобланади.

Мавзунини мустақамлаш юзасидан савол ва топшириқлар:

1. Президентимиз маърузасида айтилганидек, ҳар бир янги йилга ном бериш негизида қандай эзгу мақсадлар туриши лозим?
2. Обод деган сўзнинг маъноси нималарни англатади?
3. „Ободлик кўнгилдан бошланади“ деган чуқур мазмунли иборанинг маъно-мазмуни ҳақида гапириб беринг.
4. Юртбошимизнинг маърузасида „Обод турмуш йили“ муносабати билан қабул қилинадиган давлат дастурида қайси устувор йўналишларга алоҳида эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ экани таъкидлаб ўтилди?
5. Ўзбекистонда тинчлик-осойишталик ва хавфсизликни, фуқаролар ва миллатлараро аҳиллик ва ҳамжиҳатликни сақлаш ва мустақамлаш бўйича масъул бўлган қандай идоралар мавжуд?
6. Халқ фаровонлиги тушунчасининг Ватан равнақи ва юрт тинчлиги тушунчалари билан ўзаро боглиқ жиҳатларини изоҳлаб беринг.
7. Инсон саломатлигини мустақамлаш обод турмушнинг муҳим шарти эканини қандай тушунаси?
8. Кейинги йилларда мамлакатимизда янги уй-жойлар, замонавий йўл ва коммуникация тармоқларини барпо этиш, аҳоли пунктларини тоза ичимлик суви билан таъминлаш, коммунал хизмат соҳасини ривожлантиришда қандай ижобий натижалар қўлга киритилмоқда?
9. Президентимизнинг „Ҳаётимизни обод қилишнинг муҳим шарти — бу, аввало, маҳаллани обод қилиш демакдир“ деган сўзларининг маъносини изоҳлаб беринг.
10. Нима учун аёлларнинг жамиятимиздаги ўрни ва нуфузини, ижтимоий фаоллигини янада ошириш турмушимизни фаровон этиш билан узвий ва чамбарчас боғлиқ?

---

⁸²Инсон манфаати, ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, ҳаётимизнинг янада эркин ва обод бўлишига эришиш — бизнинг бош мақсадимиздир. Президент Ислом Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 20 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. — „Халқ сўзи“ газетаси, 2012 йил 8 декабрь.

Мамлакатимиз Президенти Ислон Каримов Ўзбекистон Республикаси Конституция–си қабул қилинганининг йигирма йиллиги муносабати билан пойтахт жамоатчилиги, сиёсат ва жамоат арбоблари, фан, маданият ва санъат намояндалари, юртимизда фаолият кўрсатаётган хорижий давлатлар элчихоналари ва халқаро ташкилотлар ваколатхоналари вакиллари иштирокида ўтказилган анжуманда якунига етаётган „Мустаҳкам оила йили“ нинг мантиқий ва узвий давоми сифатида 2013 йилни юртимизда „Обод турмуш йили“ деб эълон қилди.

Бу тараққиёт йўлидаги чуқур ўйланган, вазмин, залварли ислоҳотларнинг янги бир босқичини бошлаб бераётган йил сифатида барчамизга катта мамнуният бағишлайди.

Шу кунларда юртимиз меҳнаткашлари, барча фуқаролари ана шу маърузанинг руҳи билан яшамоқда. Бу тарихий ҳужжатда илгари сурилган ҳаётий ўта муҳим мақсад ва вазифалар, устувор йўналишлар шу заминда яшаётган бирон кимсани бефарқ қолдирмайди, албатта.

20 йил мобайнида Конституциямизнинг ҳаётий негизи нақадар мустаҳкам экани, у бизнинг миллий қадриятларимиз ва умуминсоний талабларга ҳар томонлама мос экани яққол ўз исботини топди. Мамлакатимиз мустақиллигининг дастлабки кунларидан бошлаб инсон ҳуқуқ ва манфаатлари, унинг бахт-саодатини таъминлаш биз учун бош ғояга айланди. Қувонарлиси шуки, меҳнаткаш халқимиз ўзимизга хос ва ўзимизга мос йўлга — тараққиётнинг „ўзбек модели“га содиқ эканини фидокорона меҳнати, бунёдкорлик ишлари билан қайта-қайта намоён этди ва этмоқда.

Дарҳақиқат, Ватанимиз мустақилликка эришганидан буён кириб келаётган ҳар бир янги йилни ҳаётий тажрибамиз, турмуш сабоқларию давр руҳидан келиб чиққан ҳолда, ижтимоий-сиёсий негизи гоят мустаҳкам бўлган ўзига хос янги бир ном билан аташ анъанага айланди. Йилларга қўйилаётган бу номлар шунчаки шиор ёки атама эмас. Президентимиз таъкидлаганидек, албатта, бундай эзгу анъана замирида миллионлаб инсонлар манфаати, оилалар тотувлиги, соғлом авлод камолоти, она ва бола ҳимояси, қарияларнинг қадрига етиш, маҳалла ва хонадонлар ободлиги, жамиятимизда меҳр ва мурувват интилишларини юксалтириш, соғлом турмушни барқарорлаштириш каби эзгу орзу-интилишлар мужассам. Бошқа кўп ишлар қатори ҳар қайси йилга ном беришда ҳам инсон ва унинг манфаатларини таъминлаш, жамиятимизда тинчлик ва осойишталик, меҳр-оқибат, инсонпарварлик муҳитини мустаҳкамлаш, кўпчиликни ўйлантираётган долзарб муаммоларни ҳал қилиш барчамиз учун устувор вазифа деб белгилаб берилади.

Бундай улкан мақсадларга эришишда, давлат қурилиши ва унинг тараққиёти масалалари бўладими, жамиятимизнинг демократик янгиланиши, иқтисодиётимизни ривожлантириш ва эркинлаштириш муаммолари бўладими — шулар каби барча вазифаларни ечишда „Ислоҳот ислоҳот учун эмас, аввало, инсон учун, инсон манфаатларини таъминлаш учун“ деган теран маъноли тамойилга асосланиб иш кўриш анъанаси улкан ижобий натижалар бермоқда.

Президентимиз Ислом Каримовнинг 2012 йилнинг 7 декабрь куни Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинган куннинг 20 йиллигига бағишланган тантанали йиғилишдаги „**Инсон манфаати, ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, ҳаётимизнинг янада эркин ва обод бўлишига эришиш — бизнинг бош мақсадимиздир**“ мавзусидаги маърузасининг мазмун-моҳияти шуни яққол кўрсатадики, агарда инсон ўзи ҳеч нарса қилмай, давлатга, табиатга, бошқаларнинг кўмагига кўз тикиб яшаса, ҳеч нарса ўзгармайди. Ҳуқуқ ва имконият ҳам, бурч ҳам ўз жойида қолиб кетади, амалга ошмайди. Бундай ҳолда инсон ҳуқуқ ва эркинликлари ҳам жонсиз, эгасиз қолиб кетаверади, адолатсизликлар авж олади. Инсон эркинлиги ва фаоллиги шу маънода биз барпо этаётган давлат ва жамият ҳаётида туб таянч асослардан бири бўлиб келмоқда. Мамлакатимизда амалга оширилаётган янгиланиш ва тараққиёт сиёсатининг стратегик мақсади юртимизда истиқомат қилувчи барча инсонлар учун муносиб ҳаёт шароити яратиб бериш, ривожланган демократик мамлакатлардаги каби кафолатланган турмуш даражаси ва эркинликларни таъминлаш негизида моддий жиҳатдан тўқис, мустаҳкам ва адолатли жамиятни шакллантиришдир.

Маърузани ўрганиш ва амалиётда қўллашнинг мазмун ва моҳиятини белгилайдиган асосий тезислар қуйидагилардан иборат:

Биринчидан, Ўзбекистон Республикаси Конституцияси миллий давлатчиликнинг тикланиши ва шаклланишининг, умуман, мустақилликнинг ҳуқуқий пойдевори ва мустаҳкам асосидир. Бош қомусимиз Ўзбекистоннинг ҳар бир фуқароси, давлат ва жамият учун аниқ йўлни белгилаб берган Асосий қонунимиз, Ватанимиз ва давлатимизнинг ижтимоий, сиёсий, иқтисодий, маданий ҳаётини гашкил этиш ва бошқариш учун муҳим тарихий ҳужжатдир.

Иккинчидан, мустақиллик даври мобайнида эришилган, дунё жамоатчилиги тан олган оламшумул ютуқ ва марралар, шунингдек, изчил ривожланаётган иқтисодиёт ва унинг барқарор ўсиш суръатлари, аҳоли фаровонлигининг муттасил ошиб бориши, жаҳон ҳамжамятида Ўзбекистоннинг обрў-эътибори тобора юксалиб бораётгани — буларнинг барчаси Конституциямиз асосига қўйилган мақсад, тамойил ва меъёрларнинг ҳаётбахш самарасидир.

Учинчидан, Ўзбекистон танлаган ва „ўзбек модели“ деб дунёда тан олинган мамлакатнинг тараққиёт йўли, унинг асосини ташкил этадиган тамойил ва мезонларнинг нечоғлиқ тўғри эканини бугун ҳаётнинг ўзи яққол тасдиқлаб бермоқда ва унга бўлган ишонч тобора ортиб бормоқда. Ўзбекистоннинг тадрижий тараққиёт йўлидан ривожланиши изчил ва босқичма-босқич амалга оширилаётгани, шунингдек, кучли ижтимоий сиёсат юритиш қоидалари ҳаётга изчил татбиқ этилаётгани барча ютуқларнинг шарти ва гарови бўлмоқда.

Тўртинчидан, халқимиз эришган улкан марраларнинг энг муҳими эски тизимдан бутунлай воз кечиб, мамлакатимизни модернизация қилиш ва демократлаштириш йўлидан дадил бораётганимиз ва бу жараённинг ҳеч қачон ортга қайтмайдиган қатъий ва изчил тус олганида намоён бўлмоқда. Бугунги кунда одамларимизнинг ижтимоий онги, ҳаётга муносабати тобора ўзгармоқда. Фуқароларнинг сиёсий етуклиги, юртимизда ва дунёда юз бераётган воқеа-ҳодисаларга нисбатан фуқаролик масъулияти, дахлдорлик ҳисси ошиб бормоқда.

Бешинчидан, ушбу омилларнинг барчаси мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепциясини амалга ошириш, юртимизнинг тараққиёт ва фаровонлик йўлидан изчил ривожланиб боришини, янги марраларни қўлга киритишимизни таъминлайдиган қудратли ҳаракатлантирувчи куч бўлиб хизмат қилиши шубҳасиз.

Хулоса қилиб айтганда, янги йилнинг юртимизда „Обод турмуш йили“, деб номланиши халқимизнинг миллий табиати, миллий руҳи, яшаш тарзи ва урф-одатларига ниҳоятда мос тушади. Шундай экан, мазкур ўқув қўлланма Президентимиз маърузасида белгилаб берилган устувор йўналишларни ҳаётга изчил татбиқ этиш, жисмонан соғлом, маънан баркамол авлодни тарбиялашда фаол ва омилкор бўлишимиз, зиммамизга юкланаётган масъулиятни англаб, ҳар томонлама самарали фаолият олиб боришимиз зарурлиги замон талаби эканини чуқур тушунишимизга хизмат қилади, деб ўйлаймиз.

ТЕСТ САВОЛЛАРИ

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси қачон қабул қилинган?

- А) 1992 йил 6 декабрь;
- Б) 1992 йил 7 декабрь;
- *В) 1992 йил 8 декабрь;
- Г) 1992 йил 9 декабрь.

2. Ўзбекистон Республикаси қачон БМТ аъзолигига қабул қилинган?

- *А) 1992 йил 2 март;
- Б) 1995 йил 12 ноябрь;
- В) 1992 йил 3 май;
- Г) 1993 йил 1 июль.

3. Ўзбекистонни мустақил деб эълон қилиш тўғрисидаги Олий Кенгаш қарори қачон қабул қилинган?

- А) 1991 йил 30 август;
- *Б) 1991 йил 31 август;
- В) 1991 йил 1 сентябрь;
- Г) 1991 йил 2 сентябрь.

4. Ўзбекистон Республикаси парламенти қандай аталади?

- А) Сенат;
- Б) Қонунчилик палатаси;
- В) Олий Кенгаш;
- *Г) Олий Мажлис.

5. Сайловларда иштирок этиш учун фуқаро неча ёшга тўлган бўлиши лозим?

- А) 17 ёшга;
- *Б) 18 ёшга;
- В) 20 ёшга;
- Г) 25 ёшга.

6. Ўзбекистон Республикасининг парламенти неча палатадан иборат?

- А) Бир палатадан (Олий Мажлис);
- *Б) Икки палатадан (Қонунчилик палатаси ва Сенат);
- В) Парламент палатали бўлиши мумкин эмас;
- Г) Қўшма мажлис вақтида бир палатали, алоҳида мажлислар ўтказилганда икки палатали.

7. Қонунчилик палатаси неча депутатдан иборат?

- А) 120 нафар;
- Б) 130 нафар;
- *В) 150 нафар;
- Г) 200 нафар;

8. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг 2010 йил 12 ноябрдаги қўшма мажлисидаги „Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси“ маърузасида Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг қайси моддаларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш таклифлари баён этилди?

- А) 78, 67, 90;
- Б) 100, 80, 91, 93;
- *В) 78, 80, 93, 96, 98;
- Г) 78, 80, 90, 96, 98.

9. Ўзбекистон Республикасида ўлим жазоси қачондан бошлаб бекор қилинди?

- А) 2005 йил 1 августдан;
- *Б) 2008 йил 1 январдан;
- В) 2007 йил 1 январдан;
- Г) 2009 йил 1 сентябрдан.

10. „Хабеас корпус“ институтининг мазмун-моҳияти тўғри берилган жавобни топинг.

- *А) эҳтиёт чораси сифатида қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқи прокурордан судга ўтказилиши;
- Б) мамлакатимизда ўлим жазосининг бекор қилиниши;
- В) жиноят ишини қўзғатиш ҳуқуқининг суд ваколатидан чиқарилиши;
- Г) прокурор ваколатларининг судга ўтказилиши.

11. „Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси“да илгари сурилган амалий таклифлар асосида 2012 йил декабрь ҳолатига кўра парламентимиз томонидан нечта қонун қабул қилинди?

- *А) 12 та;
- Б) 17 та;
- В) 10 та;
- Г) 21 та.

12. Дунё ҳамжамиятида катта ташвиш уйғотаётган масалалар, бу —

- А) Радикализм ва экстремизмнинг ўсиши, мурасасизлик;
- Б) Ядровий технологиялар ва оммавий қиргин қуролларининг тарқалиб кетиш хавфи;
- В) Янги кескинлик ўчоқларининг пайдо бўлиши;
- *Г) Ҳамма жавоб тўғри.

13. Минтақамиз хавфсизлиги, барқарорлиги ва изчил ривожланишига салбий таъсир кўрсатиши мумкин бўлган жараёнлар, бу —

- *А) Глобаллашув шароитида йирик давлатларнинг манфаатлари, ядровий технологиялар ва оммавий қиргин қуролларининг тарқалиб кетиш хавфи;
- Б) Интеграция ва кооперациялашув жараёнлари;
- В) Рационализм ва реформизм;
- Г) Бюрократия ва манфаатпарастлик.

14. 2008 йилнинг 3 апрелида НАТО/СЕАП ташкилотининг Бухарест саммитида Ўзбекистон Президенти томонидан қандай амалий таклифлар билдирилди?

*А) Афғон муаммоси, бу муаммони фақат ҳарбий йўл билан ечиб бўлмаслиги ва бу можарони сиёсий йўл билан ҳал этиш мақсадида „6+2“ мулоқот гуруҳини „6+3“ мулоқот гуруҳига айлантириш ҳақидаги таклиф;

Б) Афғон муаммосини фақат ҳарбий йўл билан ҳал этиш мумкин эканлиги ҳақидаги таклиф;

В) Афғон муаммосини, ушбу мамлакатнинг ички ишларига аралashiш орқали тартибга солиш бўйича таклиф;

Г) Афғон муаммосини фақат бир минтақага тегишли бўлган муаммо, деб қараш ва бу мамлакатнинг ички ишларига аралашмаслик лозимлиги тўғрисидаги таклиф.

15. АЙСЕФ коалицион кўшинлари (АҚШ ва НАТО ҳомийлигидаги) 2014 йилгача ва ундан кейин Афғонистон ҳудудидан олиб чиқиб кетилиши ушбу мамлакат ва унинг атрофидаги вазиятни янада кескинлаштириши мумкинми?

А) Йўқ. Афғонистон қуролли кучлари, армияси, ва Ички ишлар вазирлиги бу ердаги вазиятни тартибга солиди;

*Б) Ҳа, мумкин. Афғонистонда фуқаролар урушининг қайта авж олишига олиб келиши мумкин;

В) Минтақада турли хавф-хатарлар пайдо бўлиши кўпгина нуфузли экспертлар томонидан эътироф этилмоқда;

Г) Б ва В.

16. Президент Ислом Каримов Афғонистон муаммосини тинч йўл билан ҳал қилиш учун БМТ раҳбарлигида қайси мамлакат ёки ташкилотларни „6+3“ мулоқот гуруҳига киритиш таклифини билдирди?

А) Хитой, Қозоғистон, Ўзбекистон;

Б) Япония, Германия, Англия;

*В) АҚШ, НАТО, Россия;

Г) Германия, Италия, Хитой.

17. 2010 йилнинг 11—14 июнь кунлари содир бўлган қандай фожиали воқеалар Марказий Осиё минтақасидаги вазиятни издан чиқариш хавфини туғдирди?

А) Афғонистонда 30 йилдан буён давом этаётган ҳарбий ҳаракатлар;

*Б) Қирғизистон жанубида содир бўлган қонли ва шафқатсиз воқеалар;

В) Покистонда юз берган қўпуровчилик ҳаракатлари;

Г) Тўғри жавоб йўқ.

18. Шанхай ҳамкорлик ташкилоти (ШХТ)га қайси давлатлар аъзо?

А) Қозоғистон, Россия, Туркменистон, Покистон, Эрон, Қирғизистон;

Б) Россия, Мўғулистон, Ҳиндистон, Афғонистон, Хитой, Ўзбекистон;

*В) Хитой, Россия, Қозоғистон, Қирғизистон, Тожикистон, Ўзбекистон;

Г) Туркменистон, Қозоғистон, Хитой, Покистон, Ўзбекистон, Эрон.

19. 2012 йил сентябрь ойида қабул қилинган „Ўзбекистон Республикасининг ташқи сиёсий фаолияти концепциясини тасдиқлаш тўғрисида“ги қонун:

А) Турли ҳарбий сиёсий блок ва альянслардан узоқ бўлиш принципи баён этилган;

Б) Ўзининг суверенитети ва ҳудудий яхлитлигини ҳимоя қилиш бўйича қатъий позицияга эга бўлиш принципи;

В) Ўз ҳудудида хорижий давлатларнинг ҳарбий базаларини жойлаштиришига йўл қўймаслиги ҳақида, очиқ, изчил ва фаол ташқи сиёсат олиб бориши ҳақида;

*Г) Барча жавоблар тўғри.

20. Мафкуравий тамойиллар сабабли рўй бераётган турли тўқнашувларга Ўзбекистоннинг муносабати, бу —

А) Рўй бераётган турли тўқнашувларга ўзининг жалб этилишига ҳамда қўшни давлатлар ва ҳудудлар билан чегаралардаги қуроли можаролар ва кескинлик ўчоқларида мамлакатимизнинг иштирок этишига йўл қўймайди;

Б) Яхши қўшничиликнинг, юзага келадиган низоларни фақатгина тинч йўл билан баргараф этишининг тарафдори;

В) Мафкуравий блокларга қўшилмайди;

*Г) А ва Б жавоблар тўғри.

21. Ўзбекистон ўз ташқи сиёсатида қандай ҳуқуқий принципларга амал қилади?

А) Давлатларнинг суверенитети, тенглиги, чегараларнинг дахлсизлиги;

Б) Куч ишлатмаслик ёки таҳдид қилмаслик;

В) Низоларни тинч йўл билан ҳал этиш, бошқа давлатларнинг ички ишларига аралашмаслик;

*Г) Барча жавоблар тўғри.

22. „Ҳақиқий демократия дарсхонаси“. Ушбу ибора қуйидаги жавобларнинг қайси бирига нисбатан ишлатилган?

*А) маҳаллага;

Б) судга;

В) мактабга;

Г) оилага.

23. Инсоннинг ҳаётини қарашларни шаклландирган асосий омил нима?

*А) оила;

Б) мактаб;

В) маҳалла;

Г) жамият.

24. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримовнинг „Бизнинг йўлимиз — демократик ислохотларни чуқурлаштириш ва модернизация жараёнларини изчил давом эттириш йўлидир“ мавзусидаги маърузасида бахтли турмушнинг асосий шартлари сифатида нималар назарда тутилади?

*А) оила қурадиган ёшларнинг ўзи, уларнинг ақл-заковати, маънавий фазилатлари, оила, жамият олдидаги ўз бурчи ва масъулиятини чуқур англаб етиши;

Б) ҳаётнинг абадийлиги, авлодлар давомийлигининг таъминланиши, муқаддас урф-одатларимизнинг сақланиши, келажак наслларнинг қандай инсон бўлиб етишиши;

В) оиланинг, қариндош-уруғ ва яқин одамларнинг, кўшнилари омон-эсонлиги;

Г) тўғри жавоб йўқ.

25. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг ялпи йиғилиши бўлиб ўтган санани аниқланг.

*А) 1993 йил 20 сентябрь;

Б) 1994 йил 20 сентябрь;

В) 1994 йил 15 октябрь;

Г) 1993 йил 20 декабрь.

26. Қачондан бошлаб оилага халқаро миқёсда кенг эътибор қаратила бошланди?

*А) 1994 йилдан;

Б) 1993 йилдан;

- В) 1992 йилдан;
- Г) 1995 йилдан.

27. Халқаро миқёсда қайси сана „Халқаро оила куни“ деб эълон қилинган?

- *А) 15 май;
- Б) 21 март;
- В) 18 апрель;
- Г) 3 июль.

28. Оила мустақамлиги кимга боғлиқ?

- *А) ота-онага;
- Б) жамиятга;
- В) етук кадрларга;
- Г) шахсга.

29. Абдурауф Фитратнинг „Оила“ рисоласида оила мустақамлиги нимага асосланади деб таъриф берилган?

- *А) интизомга;
- Б) мурасага;
- В) сукутга;
- Г) тўғри жавоб йўқ.

30. Маъно жиҳатидан бир-бири билан боғланган иборалар берилган қаторни топинг.

1. „Ўригидан мағзи ширин“.
2. „Халқ виждони“.
3. Ўзбек давлатчилигига хос механизм.
4. „Жамият ва давлат интизомининг сарчашмаси“.
5. „Ҳақиқий демократия дарсхонаси“.

- *А) 2,3,5;
- Б) 2,4,5;
- В) 1,2,3;
- Г) 1,2,4.

31. Ўтган давр мобайнида йилга ном бериш борасида тўплаган тажрибамиз шунини кўрсатмоқдаки:

А) йилга фақат чиройли ном бериш лозим;

*Б) бу ғояни умумхалқ манфаатига дахлдор бўлган аниқ мақсад ва самарали тадбирлар билан тўлдириш ҳал қилувчи аҳамият касб этиши шарт;

В) бу ғояни амалга оширишда давлат бюджетидан ижтимоий соҳани молиялаштиришга ажратилган маблағлар имкониятидан келиб чиқиш ҳал қилувчи аҳамият касб этиши шарт;

Г) бу ғояни мамлакатимизнинг олис ҳудудларининг алоҳида манфаатларига дахлдор бўлган мақсад ва тадбирлар билан тўлдириш ҳал қилувчи аҳамият касб этиши шарт.

32. Йилга ном бериш негизида авваламбор:

А) ҳар бир одам, ҳар бир оила ҳаёлидан ўрин олган вазифаларни амалга ошириш мақсад-муддаоси туриши лозим;

Б) бутун халқимизнинг ҳаёлидан ўрин олган вазифаларни амалга ошириш мақсад-муддаоси туриши лозим;

В) тараққиётимизни жадаллаштириш, ҳаётимизни янада фаровон қилиш мақсад-муддаоси туриши лозим;

*Г) юқоридаги барча мақсад-муддаолар туриши лозим.

33. Юксак орзуга етишнинг шарти ва гарови бўлган омиллар орасида ҳаётимизга маъно-мазмун берадиган омил қайси жавобда тўғри белгиланган?

А) одамнинг юқори даромад топиб, ўз эҳтиёжларини тўлиқ қондирганидан мамнун бўлиб, рози бўлиб яшаши;

Б) одамнинг яхшими-ёмонми, ўз юртида ном чиқарганидан мамнун бўлиб яшаши;

*В) одамнинг ўз уйи, ўз юртини ҳар томонлама гўзал ва обод қилиб, шундан ўзи мамнун бўлиб, рози бўлиб яшаши;

Г) юқоридаги жавобларнинг барчаси тўғри.

34. Қуйидаги қайси жавобда бизнинг тушунчамиздаги „обод“ деган сўзнинг маъноси тўғри келтирилган?

А) доимо пок ният ва соғлом интилиш билан яшаш;

Б) кўркам ва чиройли, тинчлик ва осойишталик, ўзаро меҳр-оқибат, аҳиллик, файз-барака ҳукмрон бўлган жойлар;

*В) А ва Б жавоблар тўғри;

Г) ҳар куни ободончилик ишлари ўтказилиб турадиган жойлар.

35. Барчамизнинг ҳаракат ва интилишларимиз негизида энг аввало мужассам бўладиган ғоя тўғри ифодаланган жавобни кўрсатинг:

*А) Ватанимизни ҳар томонлама обод қилиш, инсон тинч ва фаровон яшайдиган ҳаёт барпо этиш;

Б) барча фуқаролар билимли бўлган, инсон тинч ва фаровон яшайдиган ҳаёт барпо этиш;

В) барча фуқаролар билимли бўлган жамият барпо этиш;

Г) А ва В жавоблар тўғри.

36. Мамлакатимизда 2013 йилни „Обод турмуш йили“ деб эълон қилиш муносабати билан қабул қилинадиган Давлат дастурида алоҳида эътибор қаратиш лозим бўлган устувор йўналишлар қайси жавобда тўғри кўрсатилган?

А) аҳоли фаровонлигини, унинг реал даромадларини ошириш;

Б) инсон саломатлигини мустаҳкамлаш;

*В) А ва Б жавоблар тўғри;

Г) ҳар бир фуқаронинг билимини кучайтириш ва саломатлигини мустаҳкамлаш.

37. Маҳаллани обод қилиш борасида амалий таклифлар ишлаб чиқиш лозим бўлган йўналишлар тўғри белгиланган жавобни кўрсатинг:

А) маҳалланинг сиёсий партиялар фаолиятидаги ўрни ва таъсирини янада кучайтириш;

*Б) маҳалланинг ижтимоий-иқтисодий ҳаётимиздаги ўрни ва таъсирини янада кучайтириш;

В) маҳалланинг давлат бошқаруви органларидаги ўрни ва таъсирини янада кучайтириш;

Г) ҳар бир маҳалланинг ўз спорт майдончасини ташкил этиш.

38. Халқимизнинг ҳаёт сифати ва даражасини юксалтириш чора-тадбирлари нотўғри белгиланган жавобни кўрсатинг:

А) янги уй-жойлар, замонавий йўл ва коммуникация тармоқларини барпо этиш;

Б) аҳоли пунктларини тоза ичимлик суви билан таъминлаш;

В) коммунал хизмат соҳасидаги муаммоларни ечиш;

*Г) ҳар бир маҳаллада иссиқхона ва шахсий ёрдамчи хўжаликлар ташкил этиш.

ГЛОССАРИЙ

АФВ ЭТИШ — жазодан озод қилишнинг бир тури. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 76-моддасига кўра, маълум бир шахсга содир этган жиноятлари учун тайинланган жазони қисман ўзгартириш, бошқа жазо билан алмаштириш ёки унга тайинланган жазонинг ўталмай қолган қисмини енгилроқ жазо билан алмаштириш мумкин. Афв этиш Олий мажлиснинг юқори палатаси — Сенат қарори асосида амалга оширилади.

АДВОКАТ — олий юридик маълумотга эга бўлган, белгиланган тартибда адвокатлик фаолияти билан шуғулланиш ҳуқуқини берадиган лицензияни олган Ўзбекистон фуқароси.

АЙСЕФ — АҚШнинг Афғонистон ҳудудидаги коалицион қўшини контингенти.

АМНИСТИЯ — юнонча *amnestia* сўзидан олинган бўлиб, „кечириш“, „авф этиш“ маъносини билдиради. Амнистия акти норматив хусусиятга эга, яъни амнистия акти унда белгиланган талабларга жавоб берадиган барча шахсларга нисбатан қўлланади.

АТОМ ҚУРОЛИГА ЭГА БЎЛГАН ДАВЛАТЛАР — АҚШ, Россия, Англия, Франция, Хитой, Покистон, Ҳиндистон, Шимолий Корея, Эрон (тахмин), Исроил (тахмин).

АХБОРОТ — манбалари ва тақдим этилиш шаклидан қатъи назар, шахслар, предметлар, фактлар, воқеалар, ҳодиса ва жараёнлар тўғрисидаги маълумотлар.

АХБОРОТГА БЎЛГАН ҲУҚУҚ — инсоннинг дунёга келиши билан унга бериладиган, қонун билан тақиқланмаган ҳар қандай ахборотни олиш, сақлаш, тарқатиш, янгилаш (агар бундай ҳолат бошқа шахслар, давлат ва жамиятнинг ахборот бўйича хавфсизлигига зарар етказмаса) мумкин бўлган ҳаракатларнинг фундаментал ҳамда комплекс ҳуқуқи.

АХБОРОТЛАШТИРИШ — юридик ва жисмоний шахсларнинг ахборотга бўлган эҳтиёжларини қондириш учун ахборот ресурслари, ахборот технологиялари ҳамда ахборот тизимларидан фойдаланган ҳолда шароит яратишнинг ташкилий, ижтимоий-иқтисодий ва илмий-техникавий жараёни.

АҲОЛИ ДАРОМАДЛАРИ — бу алоҳида шахс ёки оила (уй хўжалиги) томонидан турли манбалардан маълум давр мобайнида олинadиган ва истеъмол, жамғарма, турли йигин ва солиқларга сарфланадиган пул ва натурал тушумлар мажмуидир.

АҲОЛИНИ ИЖТИМОЙ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ — бу муносиб турмушни, яъни жамият ривожининг замонавий босқичидаги стандартларга мос моддий таъминотни ва инсоннинг эркин ривожланишини таъминлаш мақсадида давлат томонидан қафолатланадиган ва амалга ошириладиган ҳуқуқий, ижтимоий-иқтисодий ва ташкилий чоратадбирлар мажмуасидир.

АҲОЛИНИНГ ТУРМУШ ДАРАЖАСИ — бу аҳоли фаровонлиги, неъматлар ва хизматлар истеъмолининг даражаси, инсонларнинг асосий ҳаётий эҳтиёжларини қондириш меъёрини тавсифловчи шароит ва кўрсаткичлар мажмуидир.

БМТ МИНГЙИЛЛИК САММИТИ — 2000 йил 6—8 сентябрда Нью-Йоркда БМТнинг Мингйиллик саммитида 2000—2015 йилларга мўлжалланган Декларация қабул қилинди. 2010 йил 20 сентябрда бўлиб ўтган БМТ Бош Ассамблеясининг мажлисида Президент Ислам Каримов Мингйиллик декларациясида Марказий Осиёдаги минтақавий муаммолар юзасидан ўз таклифларини билдирди.

БОЗОР ИҚТИСОДИЁТИ — эркин товар-пул муносабатларига асосланган, иқтисодий монополизмни инкор этувчи, аҳолини ижтимоий ҳимоя қилишга йўналтирилган ва бошқариладиган иқтисодий тизим.

ВОТУМ (лот. *volunt* — хоҳиш, ирода) — сайлов жамоаси ёки вакиллик муассасасининг кўпчилик овози билан ифодаланган ёки қабул қилинган фикри ёки қарори. Масалан, сайлов вотуми — президент, парламент, муниципалитет ва бошқаларга бўладиган сайловларда сайлов кампаниясининг натижаси. Бошқарувнинг парламентар шаклидаги давлатлар парламенти амалиётида вотум — қоидага кўра, қўйи палатанинг ҳукумат ёки алоҳида вазирнинг сиёсий йўли, муайян хатти-ҳаракати ёки қонун лойиҳасини маъқуллаши (ишонч вотуми) ёки маъқулламаслигидир (ишончсизлик вотуми). Ишонч вотуми тўғрисидаги масалани қўйиш ташаббускори ҳукуматнинг ўзи, парламент фракцияси ёки депутатлар гуруҳи бўлиши мумкин. Ҳукуматга ишончсизлик билдирилиши амалиётда шу ҳукуматнинг истеъфо беришига ва янги ҳукуматни тузишга (ҳукумат танглиги) ёки парламентни (қўйи палатани) тарқатиб, парламентга муддатдан олдин сайловлар ўтказишга олиб келиши мумкин. Иккинчи вариант парламентни муддатдан олдин тарқатиб юбориш ҳақида пўписа қилиш ва шу орқали ҳукуматга керакли қонун лойиҳаларини парламентдан ўтказиш имконини беради.

ВАЗИРЛАР МАҲКАМАСИ — Исроил, Латвия, Япония, Шри-Ланка, Қозоғистон, Туркменистонда ва қатор бошқа мамлакатларда ҳукуматнинг расмий номи. Ўзбекистон Республикасида ҳукумат „Вазирлар Маҳкамаси“ деб номланган бўлиб, „Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси тўғрисида“ги қонунга биноан, у Ўзбекистон Республикасида иқтисодиётнинг, ижтимоий ва маънавий соҳанинг самарали фаолиятига раҳбарликни, Ўзбекистон Республикаси қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг қарорлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари, қарор ва фармойишлари ижросини таъминловчи ижро этувчи ҳокимият органидир. Вазирлар Маҳкамаси давлат бошқаруви органлари тизимига ва ўзи ташкил этадиган хўжалик бошқаруви тузилмаларига бошчилик қилади, уларнинг ҳамжиҳатлик билан ишлашини таъминлайди.

ВЕТО (лот. *veto* — тақиқлайман) — ҳозирги замон давлатларида қандайдир бир органнинг қарорини тўхтатиб қўядиган ёки унинг кучга киришига йўл қўймайдиган ҳаракат. Давлат бошлиғига парламент қабул қилган қонунларга вето қўйиш (қарорларни тақиқлаш) ҳуқуқининг берилиши алоҳида муҳим аҳамият касб этади. Ветонинг **мутлақ** (ёки **резюлютив**) — бунда давлат бошлиғи парламент қабул қилган қонунни узил-кесил қайтариш ҳуқуқига эга бўлади ва **нисбатан** (**кечиктирадиган** ёки **суспенсив**) турлари фарқланади. Бунда давлат бошлиғининг қонунни тасдиқлашни рад этиши унинг кучга киришини тўхтатади, холос, чунки парламентга бу қонунни иккинчи марта овоз бериш билан қабул қилиш ҳуқуқини беради. Бунда қонун лойиҳасини иккинчи (якуний) овоз бериш билан қабул қилишда қатор парламентларда овозларнинг алоҳида кўпчилиги (масалан, АҚШ ва Россияда ҳар бир палатанинг $\frac{2}{3}$ овози) талаб қилинади. Шунингдек, умумий ва қисман (танлов) ветолари ҳам бор. Умумий вето фақат ҳужжатнинг ҳаммаси бутунлайича рад этилишини, иккинчиси эса бирор ҳужжатнинг алоҳида қисми ёки моддаси рад этилганини англатади.

ГЛОБАЛ МОЛИЯВИЙ-ИҚТИСОДИЙ ИНҚИРОЗ — жаҳоннинг деярли барча мамлакатларида молиявий, ижтимоий ва иқтисодий соҳалардаги мутаносиблик ва нисбатларнинг кескин издан чиқиши натижасидаги беқарорлик ва чуқур танглик ҳолатларининг вужудга келиши.

ДАВЛАТ БОШҚАРУВИ — давлат органларининг ташкиллаштирувчи, ижро этувчи ва фармойиш берувчи фаолияти бўлиб, қонун асосида амалга оширилади. Бу фаолиятни давлат бошқарув органлари амалга ошириб, ижро этиш жараёнида қонунларнинг ва унга асосланган ҳужжатларнинг бажарилишини таъминлаш учун фармойиш бериш ҳуқуқига эга бўлади. Давлат бошқаруви халқ депутатлари кенгашининг раҳбарлиги ва назорати

остида ташкил этилади. Бу фаолият ижтимоий турмушнинг барча тармоқлари — халқ хўжалиги, ижтимоий-маданий, маъмурий-сиёсий соҳаларда ва соҳалараро ташкил этилади ҳамда қонунга асосланган бўлади.

ДАВЛАТ БОШҚАРУВИ УСУЛЛАРИ — давлат томонидан бошқарув соҳасидаги вазифалар қандай ҳал қилиниши тушунилади. Улар бошқарув фаолиятининг сифат томонини белгилаб беради. Шунинг учун ҳам бошқарув сифатини яхшилаш, унинг самарадорлигини ошириш кўп жиҳатдан бошқарув усулларины такомиллаштиришга боғлиқ. Давлат ўз олдига қўйилган мақсадларга эришиш йўлида ҳамда вазифа ва функцияларни бажариш учун турли усуллардан фойдаланади. Ишонтириш ва мажбурлаш кенг тарқалгани маъмурий усуллардир.

ДАВЛАТ БОШЛИҒИ — (инглизча „*head of the state*“) — олий давлат лавозими бўлиб, у ижро ҳокимияти соҳиби ва ташқи муносабатлар соҳасида давлатнинг олий вакили ҳисобланадиган шахс. Монархияларда — Буюк Британия, Дания, Швеция, Испания, Япония, Саудия Арабистонида — давлат бошлиғи монарх (қирол, император, амир) бўлиб, унинг ҳокимияти, қоидага кўра, ҳукмрон шажара вакилидан кейингисига қонунга биноан мерос тариқасида ўтказилади. Республикаларда (Италия, Франция, ГФР, АҚШ, Лотин Америкаси давлатлари ва б.) давлат бошлиғи президент бўлиб, у ёки бевосита аҳоли томонидан сайланади (Мексика, Панама, Колумбия), ёки билвосита (АҚШ, Аргентина), ёхуд кўп босқичли сайловлар (Италия, ГФР, Ҳиндистон) натижасида сайланади. Кўпчилик давлатларда индивидуал давлат раҳбари мавжуд, президентлик республикаларида давлат раҳбари айни пайтда ҳукумат раҳбари ҳам ҳисобланади (АҚШ, Мексика, Аргентина, Африканинг айрим давлатларида).

ДАВЛАТНИНГ ИЖТимоий ЁРДАМИ — меҳнатга лаёқатлигининг йўқлиги, ишсизлиги, даромад манбаи мавжуд бўлмагани сабабли мустақил равишда ўзини моддий таъминлай олмаган шахсларга давлат томонидан бериладиган ёрдам.

ДАВЛАТ ТАСАРРУФИДАН ЧИҚАРИШ — давлат корхоналари ва ташкилотларини хўжалик ширкатлари ва жамиятларига, давлатга қарашли мулки бўлмайдиган бошқа корхона ва ташкилотларга айлантириш.

ДАВЛАТ БОШҚАРУВ ОРГАНЛАРИ — ижро этиш ва фармойиш бериш фаолиятини амалга оширувчи органлар.

ДАВЛАТ БЮДЖЕТИ — давлатнинг даромад ва харажатлари ҳамда уларни молиявий таъминлаш манбаларининг тартиблаштирилган режаси.

ДАВЛАТ БЮДЖЕТИ ПРОФИЦИТИ — давлат бюджети даромадларининг харажатларга нисбатан кўпроқ бўлиши.

ДАВЛАТ БЮДЖЕТИ ТАҚЧИЛЛИГИ — бюджет харажатларининг бюджет даромадларига нисбатан ошиб кетиши натижасида молиявий ресурслар етишмовчилигининг вужудга келиши.

ДАВЛАТ ОРГАНИ — давлат томонидан ташкил этиладиган, давлат номидан иш кўриб, унинг манфаатини қўриқлайдиган тузилма. Давлат бошқарув органи давлат аппаратининг бир қисми бўлиб, ўз бурчини бажариш учун давлат томонидан фармойиш бериш ҳуқуқига эга.

ДЕПУТАТ (*лот. deputatus* — вакил) — қонунчилик ёки давлатнинг бошқа вакиллик органига ёки маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органига сайланган шахс, аҳолининг маълум қисми — ўз сайлов органи (социалистик мамлакатларда) сайловчиларнинг ёки бутун миллатнинг (демократик давлатларда) вакили. Депутат мувофиқ келувчи вакиллик органида профессионал асосда (кўпчилик демократик давлатларда) ёки непрофессионал асосда, яъни асосий фаолиятини тўхтатмай (социалистик мамлакатларда) ишлайди. „Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси депутатининг ва Сенати аъзосининг мақоми тўғрисида“ги қонуннинг 1-моддасига кўра, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатасига сайланган ва „Ўзбекистон Республикаси

Олий Мажлисига сайлов тўғрисида“ги Ўзбекистон Республикаси қонунига мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссияси томонидан рўйхатга олинган Ўзбекистон Республикаси фуқароси депутат ҳисобланади.

ДЕФИЦИТ — бирор нарсанинг етишмаслиги, камчилиги, жумладан, товарлар етишмаслиги, бюджет маблағининг етишмаслиги.

ДИВЕРСИФИКАЦИЯ — (*лат. diversus* — ҳар хил ва *facere* — қилмоқ, бажармоқ) — ишлаб чиқаришнинг самарадорлигини ошириш, маҳсулот ва хизматлар бозорларини кенгайтириш мақсадида тармоқ ва корхоналар фаолият соҳаларини кенгайтириш, маҳсулот ва хизматлар турларини кўпайтириш.

ДИНИЙ ЭКСТРЕМИЗМ — жамият учун зарарли сиёсий мақсадлар йўлида ва дин ниқоби остида мутаассиблар ёки уларнинг иродасига кўра иш кўрувчи гуруҳлар томонидан олиб бориладиган ўта ашаддий ҳаракат ва қарашлар мажмуи.

ДИПЛОМАТИЯ — давлат, ҳукумат бошлиқлари ва махсус ташқи алоқа органларининг, давлат ташқи сиёсатининг мақсад ва вазифаларининг, шунингдек, чет элларда давлатнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоялашни амалга оширишга қаратилган расмий фаолияти. Дипломатия — ташқи сиёсатнинг давлат халқаро фаолиятидаги ажралмас қисми.

ЖАМОАТ ТАШКИЛОТИ — фуқаролик жамияти институтларининг муҳим шакллари билан бири бўлиб, ўз ҳуқуқлари, эркинликларини ҳамда сиёсат, иқтисодиёт, ижтимоий ривожланиш, фан, маданият, экология ва ҳаётнинг бошқа соҳаларидаги қонуний манфаатларини биргаликда рўёбга чиқариш учун бирлашган фуқароларнинг хоҳиш-иродасини эркин билдириши натижасида вужудга келган ихтиёрий тузилма жамоат ташкилоти сифатида эътироф этилади.

ЖИДДИЙ ТАҲДИД ВА ХАТАРЛАР — мавжуд можароларнинг кескинлашуви, янги қарама-қаршилиқларнинг пайдо бўлиши, баъзи минтақавий этник ва конфессияларaro тафовутлар негизидаги тўқнашувлар, жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози ва ҳ.к.

ИЖТИМОЙ ЁРДАМГА МУҲТОЖ ШАХСЛАР — ўзининг саломатлиги, ёши, даромад олиш имкониятининг чеклангани туфайли ўзгаларнинг кўмагига муҳтож шахс ҳамда оилалар. Улар ўзларининг ёзма аризаларига кўра ижтимоий ёрдамнинг бир ёки бир неча турларидан фойдаланишга ҳақли бўлади.

ИЖТИМОЙ СОҲА — аҳолининг муносиб турмуш шароити ва фаровонлигини таъминлашга хизмат қилувчи соҳа ва тармоқлар мажмуаси. Булар қаторига уй-жой фондлари, соғлиқни сақлаш, таълим, спорт, маданият муассасалари ва бошқа тузилмаларни киритиш мумкин.

ИНВЕТОРЛАР — хусусий ва қарзга олинган мулкӣ ва интеллектуал қийматларни сарфлаш ҳақида қарор қабул қилувчи инвестиция фаолияти субъектлари.

ИНВЕСТИЦИЯ — бу иқтисодий самара (фойда, даромад) олиш ёки ижобий ижтимоий натижага эришиш учун сарфланадиган пул маблағлари, банкларга қўйилган омонатлар, пайлар, қимматли қоғозлар (акция, облигациялар), технологиялар, машиналар асбоб-ускуналар, лицензиялар ва самара берадиган бошқа ҳар қандай бойликлардир.

ИНФЛЯЦИЯ — пул муомаласи қонуниятларининг бузилиши билан боғлиқ ҳолда қоғоз пулларнинг қадрсизланиши ва бунинг оқибатида нарх-навонинг ўсиши.

ИШ БИЛАН ТАЪМИНЛАШ — фуқароларнинг қонун ҳужжатларига зид келмайдиган, ўз шахсий ва ижтимоий эҳтиёжларини қондириш билан боғлиқ бўлган, уларга иш ҳақи ёки даромад келтирадиган фаолият.

КОНСТИТУЦИЯ — давлатнинг халқ иродасини ифода этадиган, давлат тузилиши ва бошқарув шакли асосларини мустаҳкамлайдиган, ҳокимият идоралари фаолиятининг ташкил этилиш тартиби ва принципларини белгилайдиган асосий қонун. Ёки у давлатнинг асосий қонуни бўлиб, энг юқори юридик кучга эга бўлган ҳужжатдир.

ЛИБЕРАЛЛАШТИРИШ — эркинлаштириш, давлатнинг иқтисодий ҳаётга аралашувини чеклаш, бозор муносабатлари соҳасининг кенгайиши, бозорларнинг ва рақобатнинг очилиши, бозорнинг амал қилишига қўйилган турли чеклашларнинг олиб ташланиши, баҳолар, фоизларни маъмурий йўл билан назорат қилишнинг сусайиши, марказлашган ҳолда дотация бериш, субсидия шаклидаги кредитларнинг камайиши.

МАҲАЛЛА — Ўзбекистонда муайян тарихий шароитда, асрлар давомида шаклланиб, фаолият кўрсатаётган, аҳоли яшайдиган маъмурий-ҳудудий бирлик, уюшма.

МИЛЛИЙ МАНФААТ — миллатга, миллий давлатга маънавий, руҳий ва жисмоний фойда, наф келтирадиган омил. Президентимиз Ислом Каримовнинг „Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли“ асарида Ўзбекистон ташқи фаолиятининг 6 та амалий принципи берилган.

НАФАҚА — фуқароларга қонунчиликда кўзда тутилган ҳолларда қисман ёки тўлиқ меҳнатга лаёқатсизлик, оғир моддий шароит, болали оилаларни қўллаб-қувватлаш, шунингдек, қариндошларидан бири вафот этган тақдирда мунтазам ёки бир марта бериладиган пул тўловларидир.

ПАРЛАМЕНТ (*ингл. parliament, франц. parler* — гапирмоқ) — демократик давлатларда олий вакиллик ва қонунчилик органининг номи. Буюк Британия, Франция, Италия, Канада, Бельгия, Молдова, Қозоғистон ва бошқа мамлакатларда олий вакиллик органи „парламент“ деб юритилади; АҚШда ва Лотин Америкасининг кўпгина мамлакатларида парламент конгресс деб, Литва ва Латвияда — Сейм деб аталади. Тузилишига кўра парламент бир палатали ёки икки палатали бўлади (қаранг: Икки палатали тизим, Бир палатали тизим). Тарихда уч палатали парламент ҳам бўлган (масалан, ЖАРда 1984—1994 йилларда). Парламент биринчи марта XIII асрда Англияда табақаларнинг вакиллик органи сифатида ташкил қилинган.

ПРЕЗИДЕНТ — давлат раҳбари. Лотинча *praesidens* сўзидан келиб чиққан бўлиб, „олдинда ўтирувчи“ деган маънони билдиради. Америка Қўшма Штатлари президентлик лавозимини таъсис этган дунёнинг биринчи мамлакатидир. Ўзбекистонда Президент лавозими 1990 йил 24 мартда таъсис этилди.

РАДИКАЛИЗМ — сиёсий маслағи ва характери бир бўлган, кескин, кўпинча, бузғунчиликка олиб келадиган чора-тадбирларни амалга оширишга интилувчи шахслар.

РЕАЛ ДАРОМАДЛАР — нарх даражаси ўзгаришини ҳисобга олиб, аҳолининг ихтиёрида бўлган даромадга сотиб олиш мумкин бўлган товар ва хизматлар миқдорини кўрсатади.

САЙЛОВ — демократиянинг асосий белгиси бўлиб, овоз бериш ёрдамида давлат ҳокимиятининг вакиллик органлари ёки мансабдор шахсни, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларини, жамоат бирлашмалари ва бошқаларни бевосита халқнинг хоҳиш-иродасига асосланган ҳолда, улар томонидан ёки бошқа орган томонидан шакллантириш билан боғлиқ жараёндир. Сайлов тушунчаси кўпроқ давлат ҳокимиятининг вакиллик органлари ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларини сайлашга нисбатан қўлланади.

САЙЛОВ ЖАРАЁНИ — сайловларни ташкил этиш ва ўтказиш юзасидан амалга ошириладиган тадбир ва чоралар йиғиндиси. Сайлов жараёни қуйидаги босқичларда амалга оширилади: а) сайлов кунини белгилаш; б) сайлов округларини белгилаш ва уларда сайлов участкаларини ташкил этиш, сайловчилар рўйхатини тузиш; в) сиёсий партиялар томонидан номзодларни кўрсатиш ва рўйхатга олиш; г) номзодлар ва сиёсий партиялар томонидан сайловолди ташвиқотини олиб бориш; д) овоз бериш ва овоз бериш натижаларини аниқлаш; е) сайлов натижаларини эълон қилиш.

САЙЛОВЧИ — фаол сайлов ҳуқуқига эга бўлган Ўзбекистон Республикаси фуқароси (қаранг: *актив сайлов ҳуқуқи*). Овоз беришни ўтказиш ва сайлов натижаларини аниқлаш учун фаол сайлов ҳуқуқига эга фуқаролар сайловчилар рўйхатига киритилади.

Фаол сайлов ҳуқуқига эга бўлган фуқаронинг сайловда овоз беришда иштирок этиш ҳуқуқидан ташқари, сайлов қонунчилигида бошқа бир қатор ҳуқуқлари белгиланган ва уларни рўёбга чиқариш кафолатлари ҳам кўзда тутилган. Жумладан, Ўзбекистон Республикасининг „Фуқаролар сайлов ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида“ги қонунига мувофиқ, ҳар бир фуқарога унинг сайлов ҳуқуқлари суд йўли билан ҳимоя этилиши, сайлов комиссияларининг, давлат органларининг, мансабдор шахсларнинг, жамоат бирлашмаларининг ғайриқонуний хатти-ҳаракатлари устидан судга шикоят қилиш имкониятлари кафолатланади.

СИЁСИЙ ПАРТИЯ — ўз аъзолари ва тарафдорларининг сиёсий иродасини ифода этадиган, шу давлат сиёсий йўналишини белгилашда, давлат ҳокимият органларини шакллантиришда, шунингдек, ҳокимиятни ўзининг вакиллик ҳокимият органларига сайланган вакиллари орқали амалга оширишда иштирок этишни ўзига вазифа қилиб олган барқарор тузилмага ва доимий фаолият характериға эга бўлган мустақил ижтимоий бирлашма. Партиянинг аниқ юридик таърифи ҳар қайси давлат қонунчилигида берилади ва улар сиёсий ва ҳуқуқий анъаналарға кўра жиддий фарқланиши мумкин.

СОЛИҚЛАР — юридик ва жисмоний шахслардан аниқ муддат ва ставкалар асосида мажбурий тартибда ундириладиган, эквивалентсиз хусусиятға эга бўлган ва фақат давлат бюджетига йўналтириладиган мажбурий тўловлар.

СУД — давлат қонуни билан мустаҳкамланган процессуал тартибда жиноий, фуқаролик, маъмурий ва бошқа тоифалардаги ишларни кўриб чиқиш ва ҳал этишни амалга оширадиган давлат органи.

СУД ҲОКИМИЯТИ — Конституцияға мувофиқ, давлат ҳокимиятининг бўлиниш принципига асосан шаклланган мустақил ҳокимият тармоғи бўлиб, у суд органлари орқали амалга оширилади, улар Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди, Олий суди ва Олий ҳўжалик судлари тизимидан ташкил топади.

ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИ (ТАДБИРКОРЛИК) — тадбиркорлик фаолияти субъектлари томонидан қонун ҳужжатларига мувофиқ амалга ошириладиган, таваккал қилиб ва ўз мулкий жавобгарлиғи остида даромад (фойда) олишға қаратилган ташаббускорлик фаолияти.

ТАШҚИ СИЁСАТНИНГ АСОСИЙ ҲУҚУҚИЙ ПРИНЦИПЛАРИ — давлатнинг халқаро муносабатлардаги асосий йўналишини қамраб олувчи ташқи сиёсий тушунча. Ўзбекистон ташқи сиёсатининг асосий принциплари мамлакатимиз Конституциясининг 17-моддасида 5 та принцип билан қайд қилинган.

ТЕЛЕКОММУНИКАЦИЯЛАР — сигналлар, белгилар, матнлар, тасвирлар, товушлар ёки ахборотнинг бошқа турларини ўтказгичли, радио, оптик ёки бошқа электромагнит тизимлардан фойдаланган ҳолда узатиш, қабул қилиш, қайта ишлаш.

ТЕРРОРИЗМ — лотинча сўз бўлиб, „қўрқув“, „даҳшат“ маъноларини ифода этади. Ёвуз мақсадлар йўлида сиёсий муаммоларни куч ишлатиш билан ҳал қилишға уринадиган одамларни жисмоний йўқ қилиш, бинолар, стратегик объектларни портлатиш орқали қўрқув ва ваҳимаға солишни кўзлайдиган зўравонлик усули.

ФЕРМЕР ХўЖАЛИГИ — ижараға берилган ер участкаларидан фойдаланган ҳолда қишлоқ хўжалиғи товар ишлаб чиқариши билан шуғулланадиган мустақил хўжалик юритувчи субъект.

ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ — ҳар бир инсон манфаатини устувор билувчи, ҳуқуқий анъана ва қонунларға ҳурмат муҳити шакллантирилган, умуминсоний қадриятлар эъзозланадиган, инсон ҳуқуқ ва эркинликлари сўзсиз таъминланадиган, давлат ҳокимиятининг самарали жамоатчилик назорати механизмлари вужудға келтирилган, инсоний муносабатлар чуқур маънавий-маданий қадриятларға таянадиган эркин, демократик ҳуқуқий жамият.

ХАЛҚАРО ТЕРРОРИЗМ — бирон-бир давлатдаги террорчиларнинг ўз ҳаракатларини ёки бир давлат ҳудудидан ташқарига чиқариб, давом эттиришидир.

ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИК — бу фуқаролар (алоҳида фуқаролар) томонидан ўз таваккалчилиги ва мулкий жавобгарлиги остида, шахсий даромад (фойда) олиш мақсадида амалдаги қонунчилик доирасида амалга ошириладиган ташаббускор хўжалик фаолиятидир.

ШАНХАЙ ҲАМКОРЛИК ТАШКИЛОТИ — 2001 йил 15 июнда ташкил топган халқаро ташкилот (2001 йили 15 июнда Ўзбекистон аъзо бўлгунига қадар „Шанхай бешлиги“ (1996) деб номланган). Аъзо давлатлар: Россия, Тожикистон, Хитой, Ўзбекистон, Қирғизистон, Қозоғистон. Кузатувчи давлатлар: Мўғулистон, Покистон, Эрон, Ҳиндистон.

ЯДРО РЕАКТОРЛАРИГА ЭГА БЎЛГАН ДАВЛАТЛАР — АҚШ, Франция, Япония, Россия, Англия, Жанубий Корея, Канада, Германия, Украина. Жаҳонда 500 га яқин ядровий реактор мавжуд ва дунё бўйича электр энергияси ишлаб чиқаришда атом электр станцияларининг улуши 16 фоизни ташкил қилади.

ЯККА ТАРТИБДАГИ ТАДБИРКОР — юридик шахс мақомига эга бўлмаган ҳолда тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланадиган жисмоний шахс.

ЯЛПИ ИЧКИ МАҲСУЛОТ — мамлакатда бир йил давомида ишлаб чиқарилган жами пировард маҳсулот ва хизматларнинг бозор қиймати.

ЯРАШУВ ИНСТИТУТИ — ЖКнинг 661-моддасида кўзда тутилган жиноятларни биринчи марта содир этган шахс, агар у ўз айбига иқроор бўлса, жабрланувчи билан ярашса ва етказилган зарарни бартараф этса, жинойий жавобгарликдан озод этилишини белгиловчи жиноят ҳуқуқи институти. Ушбу институт 2001 йил 29 августда II чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг VI сессиясида қабул қилинган „Жинойий жазоларнинг либераллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикаси Жиноят, Жиноят-процессуал кодекслари ҳамда Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексга ўзгаришлар ва қўшимчалар киритиш ҳақида“ги қонун асосида миллий қонунчилигимизга киритилган. Ушбу институтда миллий қадриятларимизда мавжуд бўлган кечиримлилик, ўзаро муроса, тинч-тотув яшаш каби удумлар ўз аксини топган.

„6+2“ (1997—2001) ЁКИ „6+3“ (2008 ЙИЛДАН ҲОЗИРГАЧА) ГУРУҲИ — БМТ котибияти биносида 1997 йили Ўзбекистон Президенти Ислон Каримов ташаббуси билан Афғонистон муаммосини тинч йўл билан мулоқот асосида ҳал қилишга қаратилган Афғонистонга чегарадош бўлган давлатлар гуруҳи: Эрон, Хитой, Покистон, Тожикистон, Туркманистон, Ўзбекистон + АҚШ ва Россия давлатлари асосида ташкил топган гуруҳ. „6+3“ (2008) гуруҳига учинчи бўлиб НАТО блокининг киритилишини Президент Ислон Каримов Бухарест (НАТО) саммитида таклиф этган.

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ИНСОН МАНФААТИ, ҲУҚУҚ ВА ЭРКИНЛИКЛАРИНИ ТАЪМИНЛАШ,
ҲАЁТИМИЗНИНГ ЯНАДА ЭРКИН ВА ОБОД БЎЛИШИГА
ЭРИШИШ — БИЗНИНГ БОШ МАҚСАДИМИЗДИР**

**Президент Ислам Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг
20 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузасини ўрганиш
бўйича махсус курс**

ЎҚУВ ДАСТУРИ

(барча таълим йўналишлари ва мутахассисликлари учун)

**Президент Ислам Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси
Конституциясининг 20 йиллигига бағишланган тантанали
маросимдаги маърузасини ўрганиш бўйича махсус курс**

ТАРКИБИЙ ТУЗИЛИШИ

Мавзу тартиб рақами	Мавзу номи	Ажратилган ўқув соатлари
Маъруза машғулотлари		
1-мавзу	Мустақил тараққиёт йилларида эришган барча ютуқ ва марраларимиз — Конституциямизнинг ҳаётбахш қудрати ва салоҳиятининг яққол намоёнидир	2 соат
2-мавзу	Халқаро майдонда сақланиб қолаётган мураккаб шароитда Ўзбекистоннинг тинчлик ва ҳамжиҳатликка асосланган ташқи сиёсати	2 соат
3-мавзу	„Мустаҳкам оила йили“ Давлат дастури доирасида амалга оширилган тадбирлар ва эришилган натижалар	2 соат
4-мавзу	„Обод турмуш йили“ — эркин ва фаровон ҳаётни янги, юксак босқичга кўтарадиган йил бўлади	2 соат
Амалий машғулотлар		
1-мавзу	Ўзбекистон Конституцияси — мамлакатдаги эркин ҳаёт, барқарор тараққиёт, тинчлик ва ҳамжиҳатликнинг ҳуқуқий асоси	2 соат
2-мавзу	Йил номлари билан боғлиқ давлат дастурлари — инсон манфаати, халқ фаровонлиги ва юрт ободлигини таъминлашнинг мустаҳкам пойдевори	2 соат
Жами:		12 соат

1-мавзу: Мустақил тараққиёт йилларида эришган барча ютуқ ва марраларимиз — Конституциямизнинг ҳаётбахш қудрати ва салоҳиятининг яққол намоёнидир (2 соат)

Ўзбекистоннинг мустақил тараққиёт йилларида эришган барча ютуқ ва марралари — аввало Конституциямиз ҳаётбахш қудрати ва салоҳиятининг яққол ифодаси эканлиги.

Ўтган даврда оғир қийинчиликлар, муаммо, таҳдид ва синовларни енгиб ўтишга тўғри келгани. Мустақил тараққиёт йилларида Ўзбекистон иқтисодиётининг жадал ўсиши. Глобал молиявий-иқтисодий инқироз шароитида Ўзбекистонда юқори ўсиш суръатларининг сақланиб қолишида Конституциядаги тамойил ва нормалар ҳамда тараққиётнинг „ўзбек модели“ мустақкам асос ролини ўйнаганлиги.

Сиёсий тизимни шакллантириш бўйича пухта ўйланган, замонавий демократик талабларга жавоб берадиган ислохотларнинг таъсири. Ўзбекистоннинг тобора ривожланиб бораётган мамлакатга, демократик, ижтимоий-сиёсий ва фуқаролик институтларига эга бўлган мустақил ва суверен давлатга айланишини таъминлаган ҳал қилувчи омиллар.

Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси демократик янгилашни ва модернизация жараёнларининг мантиқий ва қонуний давоми эканлиги. Концепцияда кўзда тутилган қонун ва ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлар лойиҳаларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш дастури доирасида эришилган натижалар.

Мамлакатда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик манфаатларини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш ва ҳимоя қилишга қаратилган қонун ҳужжатлари ва ҳуқуқий нормаларнинг ижросини мониторинг қилиш ва назоратга олиш ташқи ва жаҳон бозорларида глобал инқироз авж олиб бораётган бир шароитда ўта муҳим аҳамият касб этиши.

2-мавзу: Халқаро майдонда сақланиб қолаётган мураккаб шароитда Ўзбекистоннинг тинчлик ва ҳамжиҳатликка асосланган ташқи сиёсати (2 соат)

Ўзбекистонда демократик ислохотларни чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш бўйича амалга оширилаётган чора-тадбирлар. Мамлакат аҳолисининг онгу тафаккури ва дунёқарашида юз бераётган ўзгаришлар, унинг ҳаётга, меҳнатга бўлган муносабати, тобора ўсиб бораётган сиёсий ва ҳуқуқий маданияти — юксак мақсадларга эришишнинг ҳал қилувчи омилларидан бири. Юксак тараққиётни таъминлашда ёш авлоднинг энг катта таянч ва суянч, ҳал қилувчи куч эканлиги.

Бугунги дунёда мураккаб вазият ва жараёнлар келтириб чиқараётган жиддий таҳдид ва хатарларнинг минтақамиз хавфсизлиги, барқарорлиги ва изчил ривожланишига салбий таъсир кўрсатиши мумкинлиги. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти раҳнамолигида Афғонистонга қўшни мамлакатлар ва шунингдек, Америка Қўшма Штатлари, НАТО ва Россия иштирокида мулоқот гуруҳини шакллантиришнинг зарурлиги.

„Ўзбекистон Республикасининг ташқи сиёсий фаолияти концепциясини тасдиқлаш тўғрисида“ги қонуни асосидаги ёндашувлар. Ўзбекистон ташқи сиёсатида ўзининг узоқ муддатли миллий манфаатларини кўзлаган асосий принципларнинг намоён бўлиши.

Мамлакат тинчлиги ва фаровонлигини сақлаш, ён-атрофдаги давлатлар ва халқлар билан ўзаро бир-бирини тушуниш ва ҳамжиҳатликда яшаш учун шарт-шароитларни таъминлашга қаратилган ташқи сиёсатнинг Ўзбекистон халқи асл орзу-умид ва интилишларига мос келиши.

3-мавзу: „Мустаҳкам оила йили“ Давлат дастури доирасида амалга оширилган тадбирлар ва эришилган натижалар (2 соат)

„Мустаҳкам оила йили“ Давлат дастурининг маъно-мазмунини ифода этган энг асосий ва устувор йўналишлар бўйича амалга оширилган ишлар. Оила институтини мустаҳкамлаш билан боғлиқ қонунчилик ва ҳуқуқий базани янада ривожлантириш ва такомиллаштириш масалаларига алоҳида эътибор берилгани. „Ёш оилаларни ижтимоий қўллаб-қувватлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида“ги ҳукумат қарори асосида амалга оширилаётган ишлар.

Дастур доирасида эҳтиёжманд оилаларга ижтимоий гамхўрликнинг янада кучайтирилиши. Аҳоли бандлигини таъминлаш масаласига устувор аҳамият қаратилганлиги. Оилавий тадбиркорлик ва хусусий бизнесни янада ривожлантириш борасидаги қонунлар асосида кредитлар ажратилганлиги.

Қишлоқ аҳоли пунктларини марказлашган тармоқлар орқали тоза ичимлик суви билан таъминлашни янада яхшилаш бўйича амалга оширилган қўшимча чора-тадбирлар. Оила институтининг таълим ва тарбия муассасалари билан амалий ҳамкорлигини мустаҳкамлаш бўйича бажарилган ишлар.

Дастур асосида соғлиқни сақлаш соҳасида эришилган натижалар. Тиббиёт соҳаси моддий-техник базасининг мустаҳкамланиши.

Жамиятимизнинг маънавий негизларини янада ривожлантиришда оиланинг ўрни ва нуфузини оширишга қаратилган тадбирлар. Замонавий спорт иншоотлари барпо этиш, бу йўналишдаги инфратузилма тармоқларини янада кенгайтириш борасидаги ишлар. Болалар спортини ривожлантириш бўйича амалга оширилаётган тизимли ишлар.

4-мавзу: „Обод турмуш йили“ эркин ва фаровон ҳаётни янги, юксак босқичга кўтарадиган йил бўлади (2 соат)

Йилга ном бериш негизида бутун халқ хаёлидан ўрин олган вазифаларни амалга ошириш, тараққиётни жадаллаштириш, ҳаётни янада фаровон қилиш каби эзгу мақсад-муддаолар туриши лозимлиги.

„Обод“ сўзи маъносининг жуда кенг ва чуқурлиги. Юртни ҳар томонлама обод қилиш, инсон эркин нафас оладиган, тинч ва фаровон яшайдиган ҳаёт барпо этиш ғоясини амалга ошириш учун барча куч ва имкониятларини сафарбар этишнинг муҳим ва долзарб аҳамият қасб этиши.

2013 йилнинг Ўзбекистонда „Обод турмуш йили“ деб эълон қилиниши, бу йилда мазкур йўналишда бошлаган ишларни изчил давом эттириш, уларни янги, юксак босқичга кўтаришнинг асосий мақсад сифатида белгиланиши.

„Обод турмуш йили“ давлат дастурида алоҳида эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ бўлган устувор йўналишлар. Тинчлик-осойишталик ва хавфсизликни, фуқаролар ва миллатлараро аҳиллик ва ҳамжиҳатликни сақлаш ва мустаҳкамлаш. Халқ фаровонлиги тушунчасининг Ватан равнақи ва юрт тинчлиги билан биргаликда миллий ғоянинг асосий мазмун-моҳиятини ташкил этаётганлиги. Инсон саломатлигини мустаҳкамлаш обод турмушнинг муҳим шартларидан бири эканлиги. Ҳаёт сифати ва даражасини юксалтириш борасидаги муаммоларни ҳал этиш чора-тадбирлари. Маҳаллани обод қилиш — ҳаётни

обод қилишнинг муҳим шарти. Аёл зотининг жамиятимиздаги ўрни ва нуфузини, ижтимоий фаоллигини янада ошириш борасидаги амалий ишлар.

2013 йилнинг „Обод турмуш йили“ деб эълон қилиниши юртимизда инсон манфаати, ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлаш, ҳаётнинг янада обод ва эркин бўлиши йўлида яна бир улкан қадам бўлиб хизмат қилиши муқаррарлиги.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАВЗУЛАРИ

1-мавзу: Ўзбекистон Конституцияси — мамлакатдаги эркин ҳаёт, барқарор тараққиёт, тинчлик ва ҳамжиҳатликнинг ҳуқуқий асоси (2 соат)

Режа:

1. Мустақиллик йилларида мураккаб синовдан ўтиш ҳамда барқарор тараққиётга эришишда Конституциянинг ҳуқуқий асос бўлганлиги.

2. Ўзбекистоннинг демократик, мустақил ва суверен давлатга айланишини таъминлаган ҳал қилувчи омиллар.

3. Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси демократик янгиланиш ва модернизация жараёнларининг мантиқий ва қонуний давоми эканлиги.

4. Минтақамиз хавфсизлиги, барқарорлиги ва изчил ривожланишига салбий таъсир кўрсатиши мумкин бўлган жиддий таҳдид ва хатарлар.

5. Ўзбекистон ташқи сиёсатида узоқ муддатли миллий манфаатларни ифодаловчи асосий принципларнинг намоён бўлиши.

2-мавзу: Йил номлари билан боғлиқ давлат дастурлари — инсон манфаати, халқ фаровонлиги ва юрт ободлигини таъминлашнинг мустаҳкам пойдевори (2 соат)

Режа:

1. „Мустаҳкам оила йили“ Давлат дастурининг маъно-мазмунини ифода этган энг асосий ва устувор йўналишлар бўйича амалга оширилган ишлар.

2. Оила институтининг таълим ва тарбия муассасалари билан амалий ҳамкорлигини мустаҳкамлаш бўйича бажарилган ишлар.

3. Жамиятимизнинг маънавий негизларини янада ривожлантиришда оиланинг ўрни ва нуфузини оширишга қаратилган тадбирлар.

4. Йилга ном бериш негизида турган эзгу мақсад-муддаолар.

5. „Обод турмуш йили“ Давлат дастурида алоҳида эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ бўлган устувор йўналишлар.

МАХСУС КУРСНИ ЎҚИТИШ ЮЗАСИДАН УСЛУБИЙ ТАВСИЯЛАР

Махсус курс бўйича маъруза ва амалий машғулотларни олиб боришда замонавий педагогик технологиялардан, жумладан, давра суҳбати, бинар-маъруза, визуал-маъруза ва бошқалардан кенг фойдаланиш мумкин. Машғулотларда Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги томонидан тайёрланган Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 20 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги „Инсон манфаати, ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, ҳаётимизнинг янада эркин ва обод бўлишига эришиш — бизнинг бош мақсадимиздир“ мавзусидаги маърузасини ўрганиш юзасидан тайёрланган ўқув қўлланмадан, шунингдек, Президентимизнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 19

йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги „Бизнинг йўлимиз — демократик ислохотларни чуқурлаштириш ва модернизация жараёнларини изчил давом эттириш йўлидир“ (2011 йил 7 декабрь) номли маърузаси, „Мустақкам оила йили“ давлат дастури, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримовнинг 2011 йилнинг асосий якунлари ва 2012 йилда Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига бағишланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги „2012 йил Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади“ мавзусидаги маърузасини ўрганиш бўйича ўқув қўлланма материалларидан фойдаланиш тавсия этилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2012.
2. Инсон манфаати, ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, ҳаётимизнинг янада эркин ва обод бўлишига эришиш — бизнинг бош мақсадимиздир. Президент Ислон Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 20 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. — „Халқ сўзи“, 2012 йил 8 декабрь.
3. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримовнинг „Ўзбекистонда ижтимоий-иқтисодий сиёсатни амалга оширишда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг роли ва аҳамияти“ мавзусидаги халқаро конференциянинг очилиш маросимидаги нутқи. // Халқ сўзи, 2012 йил 15 сентябрь.
4. *Каримов И.А.* „Юксак билимли ва интеллектуал ривожланган авлодни тарбиялаш — мамлакатни барқарор тараққий эттириш ва модернизация қилишнинг энг муҳим шarti“ мавзусидаги халқаро конференциянинг очилиш маросимидаги нутқи. // Халқ сўзи, 2012 йил 18 февраль.
5. 2012 йил Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримовнинг 2011 йилнинг асосий яқунлари ва 2012 йилда Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. // Халқ сўзи, 2012 йил 20 январь.
6. *Каримов И.А.* Бизнинг йўлимиз — демократик ислоҳотларни чуқурлаштириш ва модернизация жараёнларини изчил давом эттириш йўлидир. Ўзбекистон Президенти Ислон Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 19 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. // Халқ сўзи, 2011 йил 8 декабрь.
7. *Каримов И.А.* Барча режа ва дастурларимиз Ватанимиз тараққиётини юксалтириш, халқимиз фаровонлигини оширишга хизмат қилади. 2010 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ва 2011 йилга мўлжалланган энг муҳим устувор йўналишларга бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маъруза. — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2011.
8. *Каримов И.А.* Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2011.
9. *Каримов И.А.* Демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини шакллантириш — мамлакатимиз тараққиётининг асосий мезонидир. — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2011.
10. *Каримов И.А.* Мамлакатимизда демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси. — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2010.
11. *Каримов И.А.* Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг БМТ Бош Ассамблеясининг Мингйиллик ривожланиш мажлисидаги нутқи [2010 йил 20 сент.]; Хорижий ижтимоий-сиёсий доиралар вакилларининг муносабатлари ва шарҳлари — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2010.
12. *Каримов И.А.* Асосий вазифамиз — Ватанимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир. — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2010.
13. *Каримов И.А.* Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари. — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2009.

14. *Каримов И.А.* Юксак маънавият — енгилмас куч. — Т.: „Маънавият“, 2009.
15. *Каримов И.А.* Энг асосий мезон — ҳаёт ҳақиқатини акс этириш. — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2009.
16. *Каримов И.А.* Хавфсизлик ва тинчлик учун курашмоқ керак. Асарлар. 10 жилд. — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2002.
17. *Каримов И.А.* Баркамол авлод — Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. — Т.: „Шарқ“, 1998.
18. *Каримов И.А.* Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида: Асарлар, 6-жилд. — Т.: „Ўзбекистон“, 1998.
19. Буюк ва муқаддасан, мустақил Ватан. — Т.: „O‘qituvchi“ НМИУ, 2011.
20. Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори. „Мустақкам оила йили“ давлат дастури тўғрисида. 2012 йил 27 февраль, ПҚ-1717-сон.
21. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори. Ёш оилаларни ижтимоий қўллаб-қувватлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида. 2012 йил 30 апрель, 124-сон.
22. Ўзбекистон Республикаси иқтисодий-ижтимоий тараққиётининг мустақиллик йилларидаги (1990—2010 йиллар) асосий тенденция ва кўрсаткичлари ҳамда 2011—2015 йилларга мўлжалланган прогнозлари: статистик тўплам. — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2011.
23. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг 2011 йилнинг асосий якунлари ва 2012 йилда Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига багишланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги „2012 йил Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади“ мавзусидаги маърузасини ўрганиш бўйича ўқув қўлланма. — Т.: „O‘qituvchi“ НМИУ, 2012. — 272- б.
24. *Абдумажидов Ф.А., Саломов Б.* Ўлим жазосини бекор қилишда ижтимоий-ҳуқуқий йўналишлар. Ўлим жазосини бекор қилишнинг ташкилий-ҳуқуқий жиҳатлари. Илмий-амалий анжуман материаллари./Масъул муҳаррир Б.Ахроров. — Т.: ТДЮИ нашриёти, 2006.
25. *Азизхўжаев А.* Чин ўзбек иши. — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2011.
26. *Алиев Б.А., Раҳмонов А.Н.* Ўзбекистонда ҳуқуқий демократик давлат ва фуқаролик жамиятини барпо этишнинг юксак натижалари. — „Буюк ва муқаддасан, мустақил Ватан“ (илмий-оммабоп рисола). — Т.: „O‘qituvchi“ НМИУ, 2011.
27. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг 115- низоми ва халқаро суд статuti. — Тошкент, 2002.
28. *Иброҳимов А.* Ёруғлуғ. — Т.: „Ўзбекистон миллий энциклопедияси“ Давлат илмий нашриёти, 2006.
29. Инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро шартномалар: тўплам / Ўзбекча нашрнинг масъул муҳаррири А.Х.Саидов. — Т.: „Адолат“, 2004.
30. Мустақиллик: изоҳли илмий-оммабоп луғат // Муаллифлар: *М.Абдуллаев, М.Абдуллаева, Ф.Абдуллаева, Г.Абдуразоқова* ва бошқ.; *Р.Рўзиев* ва *Қ.Хоназаров* умумий таҳририда. Тўлдирилган учинчи наشري / — Т.: „Шарқ“, 2006.
31. *Одилқориев Х.Т.* Икки палатали парламент шароитида қонунчилик жараёни. — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2005.
32. *Раҳмонов А.Н.* Ўзбекистон ва Германияда парламентнинг ҳукуматга ишончсизлик билдириш ҳуқуқи (қиёсий таҳлил). „Ўзбекистонда фуқаролик жамиятини ривожлантиришнинг ижтимоий-сиёсий, иқтисодий-ҳуқуқий ва маънавий омиллари“ мавзусида республика илмий-амалий семинари материаллари. — Т.: „Иқтисодиёт“, 2011.
33. *Раҳмонов А.Н., Абдурашидов Т.* Ўзбекистонда сайлов тизимининг конституциявий асослари. „Ўзбекистонда фуқаролик жамиятини ривожлантиришнинг ижтимоий-сиёсий, иқтисодий-ҳуқуқий ва маънавий омиллари“ мавзусида республика илмий-амалий семинари материаллари. — Т.: „Иқтисодиёт“, 2011.
34. *Раҳмонов А.Н., Ҳасанова З.* Давлат бошқарувини демократлаштириш — давр талаби. „Ўзбекистонда фуқаролик жамиятини ривожлантиришнинг ижтимоий-сиёсий, иқтисодий-

- хуқуқий ва маънавий омиллари“ мавзусида республика илмий-амалий семинари материаллари. — Т.: „Иқтисодиёт“, 2011.
35. *Уразаев Ш.З.* Конституция независимого Узбекистана. — Т.: „Адолат“, 1993.
36. *Хакимов Р.Т.* Узбекистан и Организация Объединенных Наций. — Т.: „Zar Qalam“, 2006.
37. *Шарифхўжаев М.* Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Сенати. — Т.: „Шарқ“, 2005.
38. Юридик энциклопедия / Юридик фанлар доктори, профессор *У.Таджихановнинг* умумий таҳририда. — Т.: „Шарқ“, 2001.
39. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 9-жилд. — Т.: „Ўзбекистон миллий энциклопедияси“ Давлат илмий нашриёти, 2005.
40. „Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг айрим моддаларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида (78, 80, 93, 96 ва 98-моддаларига)“ги қонуни: „Халқ сўзи“, 2011 йил 19 апрель, № 76 (5243).
41. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг Ўзбекистон Республикасининг Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг 2010 йил 12 ноябрдаги қўшма мажлисидаги „Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси“ мавзусидаги маърузасини ўрганиш бўйича ўқув-услубий мажмуа. — Т.: „Иқтисодиёт“, 2010.
42. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси: Ўн иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг ўн биринчи сессиясида 1992 йил 8 декабрда қабул қилинган (2002 йил 27 январда ўтказилган умумхалқ референдуми натижаларига кўра ҳамда унинг асосида қабул қилинган 2003 йил 24 апрелдаги Ўзбекистон Республикасининг қонунига мувофиқ, Конституциянинг XVIII, XIX, XX, XXIII бобларига тузатиш ва қўшимчалар киритилган. Ўзбекистон Республикасининг 2007 йил 11 апрелда қабул қилинган қонуни билан Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси 89-моддасига, 93-моддасининг 15-бандига, 102-моддасининг иккинчи қисмига тузатишлар киритилган. Ўзбекистон Республикасининг 2008 йил 25 декабрда қабул қилинган қонуни билан Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси 77-моддасининг биринчи қисмига ўзгартиш киритилган. Ўзбекистон Республикасининг 2011 йил 12 декабрда қабул қилинган қонуни билан Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси 90-моддасининг иккинчи қисмига тузатиш киритилган). — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2012.
43. Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига шарҳ/*А.А.Азизхўжаев, Ф.Абдумажидов, М.А.Аҳмадшаева* ва бошқ.; Масъул муҳаррир *А.А.Азизхўжаев*; Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, Тошкент давлат юридик институти. — Т.: „O‘zbekiston“ НМИУ, 2008.
44. Ўзбекистон юридик энциклопедияси / Нашр учун масъул *Р.А.Муҳитдинов* ва бошқ.; Масъул муҳаррир *Н.Тойчиев*. — Т.: „Адолат“, 2010.
45. *Қирғизбоев М.* Фуқаролик жамияти: назария ва хорижий тажриба. — Т.: „Янги аср авлоди“, 2006.

МУНДАРИЖА

КИРИШ (А.Мўминов, Ш.Жалилов — ЎзМУ) 3

1- БОБ. МУСТАҚИЛ ТАРАҚҚИЁТ ЙИЛЛАРИДА ЭРИШГАН БАРЧА ЮТУҚ ВА МАРРАЛАРИМИЗ — КОНСТИТУЦИЯМИЗНИНГ ҲАЁТБАХШ ҚУДРАТИ ВА САЛОҲИЯТИНИНГ ЯҚҚОЛ НАМОЁНИДИР

(Б.Алиев, А.Раҳмонов — ТДИУ; О.Хусанов, С.Хидиров — ТДИУ)

- 1.1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси — мустақил тараққиётимизнинг ҳуқуқий асоси 7
- 1.2. Ўзбекистонда амалга оширилаётган ислохотларнинг конституциявий асослари 10
- 1.3. Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси — Ўзбекистонда демократик тараққиётнинг янги босқичи 15

2- БОБ. ХАЛҚАРО МАЙДОНДА САҚЛАНИБ ҚОЛАЁТГАН МУРАККАБ ШАРОИТДА ЎЗБЕКИСТОННИНГ ТИНЧЛИК ВА ҲАМЖИҲАТЛИККА АСОСЛАНГАН ТАШҚИ СИЁСАТИ

(А.Мухтаров, Т.Султонов — ТДИУ)

- 2.1. Бугунги кунда жадал ўзгариб бораётган жараёнлар ҳамда жиддий таҳдид ва хатарлар 33
- 2.2. Глобаллашув шароитида манфаатлар тўқнашуви ва минтақавий хавфсизлик 35
- 2.3. Афғонистондаги вазиятни барқарорлаштириш — жаҳон ҳамжамияти олдида турган долзарб масала 38
- 2.4. Ўзбекистоннинг ташқи сиёсий фаолият концепцияси ва унинг асосий принциплари 45

3- БОБ. „МУСТАҲҚАМ ОИЛА ЙИЛИ“ ДАВЛАТ ДАСТУРИ ДОИРАСИДА АМАЛГА ОШИРИЛГАН ТАДБИРЛАР ВА ЭРИШИЛГАН НАТИЖАЛАР

(Ш.Мустафақулов — ТДИУ; Д.Раҳматуллаева — МРДИ)

- 3.1. Оила институтининг мустаҳкамлиги — жамият фаровонлигининг гарови 53
- 3.2. Юксак билимли ва интеллектуал ривожланган авлодни тарбиялаш — келажагимизнинг ишончли пойдевори 56
- 3.3. Оилалар мустаҳкамлиги ва турмуш фаровонлигини таъминлаш борасида олиб борилган тизимли ижтимоий-иқтисодий, ҳуқуқий-сиёсий тадбирлар сарҳисоби 61

4- БОБ. „ОБОД ТУРМУШ ЙИЛИ“ ЭРКИН ВА ФАРОВОН ҲАЁТНИ ЮКСАК БОСҚИЧГА КЎТАРАДИГАН ЙИЛ БЎЛАДИ

(У.Ғафуров, Н.Шоюсупова, Х.Абдураманов — ТДИУ)

- 4.1. Йилга ном бериш негизида турган эзгу мақсад-муддаолар 69
- 4.2. „Обод турмуш йили“ давлат дастурида алоҳида эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ бўлган муҳим устувор йўналишлар 70
- 4.3. Аҳоли фаровонлигини оширишнинг муҳим йўналишлари 75
- 4.4. Инсон саломатлигини мустаҳкамлаш, халқимизнинг ҳаёт сифати ва даражасини юксалтириш 83
- 4.5. Маҳаллани обод қилиш — ҳаётимизни обод қилишнинг муҳим шarti 88
- 4.6. Аёлларнинг жамиятдаги ўрни ва нуфузини оширишнинг асосий йўналишлари 91
- ХУЛОСА (А.Мўминов, Ш.Жалилов — ЎзМУ) 97
- ТЕСТ САВОЛЛАРИ 100
- ГЛОССАРИЙ 106
- Фойдаланилган адабиётлар рўйхати 119

**ИНСОН МАНФААТИ, ҲУҚУҚ ВА ЭРКИНЛИКЛАРИНИ ТАЪМИНЛАШ,
ҲАЁТИМИЗНИНГ ЯНАДА ЭРКИН ВА ОБОД БЎЛИШИГА
ЭРИШИШ — БИЗНИНГ БОШ МАҚСАДИМИЗДИР**

**Президент Ислам Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг
20 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузасини
ўрганиш бўйича**

ЎҚУВ ҚЎЛЛАНМА

Нашр учун масъул ижодий гуруҳ:

М.Комилов, А.Бекмуродов, У.Ғафуров, Ш.Мустафақулов

Муҳаррир *Т. Мирзаев*
Бадий муҳаррир *Г. Шоабдурахимова*
Техник муҳаррир *С. Набиева*
Саҳифаловчилар: *Н. Аҳмедова, Ф. Ҳасанова*
Мусахҳиҳ *З. Фуломова*

Нашриёт лицензияси АИ №161. 14.08.2009. Оригинал-макетдан босишга рухсат этилди 22.01.2013.
Бичими 60×84 1/8. Кегли 11,5 шпонли. Таймс гарн. Офсет босма усулида босилди. Офсет қоғози.
Шартли б.т. 14,88. Нашр т. 7,22. 3500 нусхада босилди. Буюртма № 5—13.

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг „O‘qituvchi“ нашриёт-матбаа ижодий уйи.
Тошкент — 129, Навоий кўчаси, 30-уй // Тошкент, Юнусобод даҳаси, Янгишаҳар кўчаси,
1-уй. Шартнома № 07-03-13.

**66.3(5Ў)
И 60**

Инсон манфаати, ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, ҳаётимизнинг янада эркин ва обод бўлишига эришиш — бизнинг бош мақсадимиздир. Президент Ислом Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 20 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузасини ўрганиш бўйича ўқув қўлланма / Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги. — Тошкент: „O‘qituvchi“ нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2013. — 128 б.

ISBN 978-9943-02-581-3

УДК: 323 (075)
КБК 66.3(5Ў)

ҚАЙДЛАР УЧУН

ҚАЙДЛАР УЧУН
